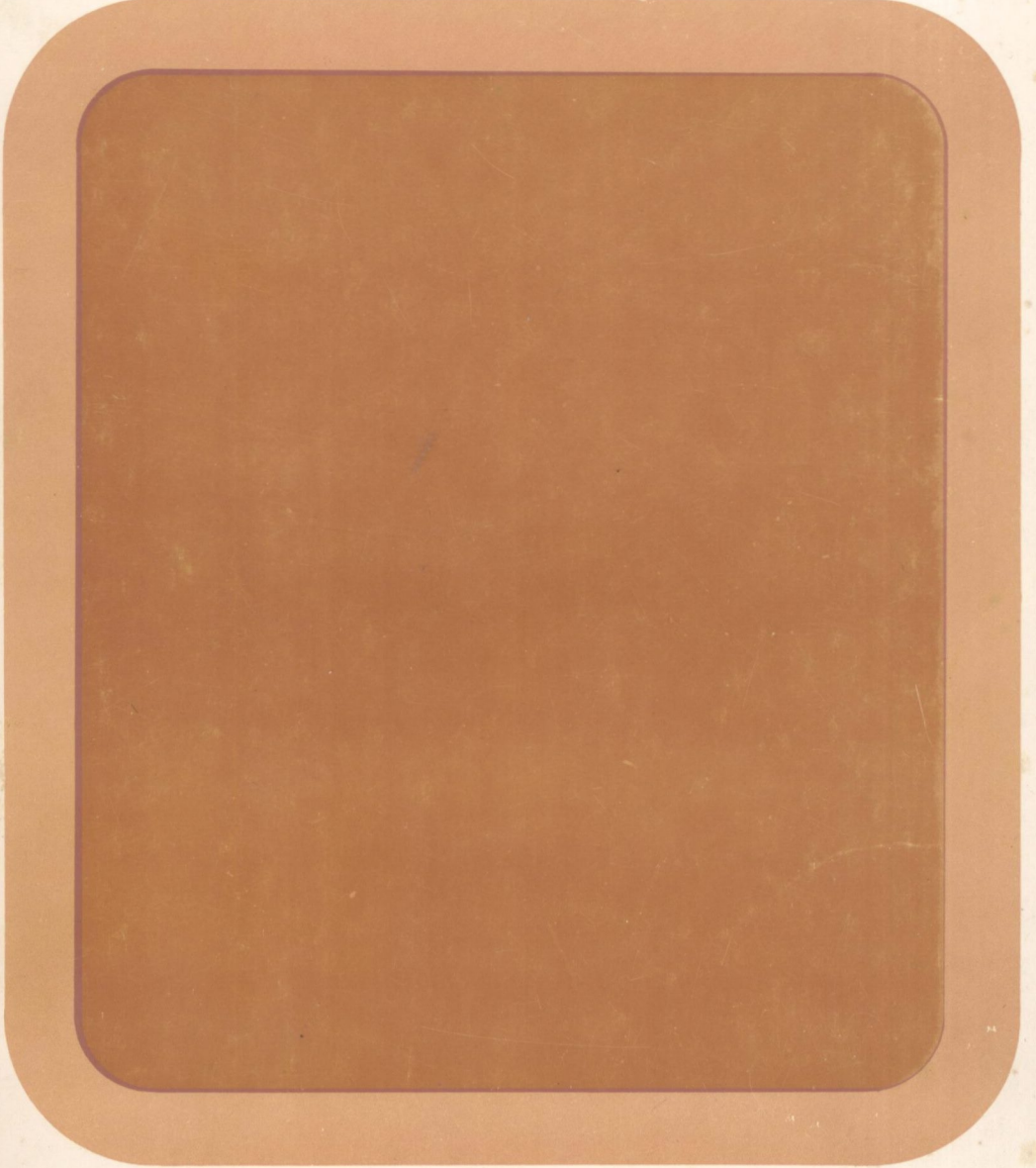

ekonomik kalkınma

pierre maillet

Ö N S Ö Z

Son iki yüzyılda dünyamız, şimdiye kadar görülmemiş hızlı bir gelişme, bir kalkınma içine girmiştir.

Geniş bilgi, teknoloji, görgü ve deneylerin uygulanması ile gelişen ve bütün dünyaya yayılma eğilimi gösteren ekonomik kalkınma, beraberinde çeşitli ve karışık sorunları da getirmiştir.

Yaşam düzeyleri yüksek ülkeler, geri kalmış ülkelere örnek olmakta; ve çoğu kez çıkarları nedeniyle, ekonomik eylemlerini sürdürebilmek için onlara yardım etmektedirler. Bu arada bazı geri kalmış ülkeler de, ellerinde bulundurdıkları hammaddeleri, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelere karşı baskı aracı niteliğinde kullanmakta; ve bu yoldan kendilerine mali ve teknolojik yardımlar sağlayabilmektedirler.

Durum, şimdilik, bir köşe-kapmaca görünümü içindedir. Ancak ileride, çok ileride, tüm insanların kardeş, eşit ve özgür olacakları bir dünyanın, bir düzenin kurulacağı umudu, yine de şimdiden belirlemektedir.

Bu amaca yönelik yolun taslağını çizen, çevirisini sunduğumuz bu eser, ekonomik gelişme, büyüme ve kalkınma olayının ilginç bir analizini yapmaktadır.

Eser, ekonomik kalkınmanın belirtilerini, faktörlerini, politikalarını ustalıkla ve incelikle dile getirmektedir.

I. Kısımda ekonomik kalkınma olayının, dünyamızın diğer sorunlarına oranla daha yeni oluşu; bazı ülkelerde kümeleşmesi; ve bu ülkelerde derinlemesine giden değişiklikler gibi en önemli üç belirtisi incelenmiştir.

Neden, ve özellikle nasıl olmuştur da ekonomik kalkınma, XVIII. yüzyıl sonu, ya da XIX. yüzyıl başında, Batı Avrupa'nın sayısı çok kısıtlı birkaç ülkesinde başlamıştır? Nasıl olmuştur da, bir süre ancak, yine sayıları kısıtlı bazı diğer ülkelere de sıçramakla yetinmiştir? Ekonomik kalkınmanın, başlangıç şekil ve nedenlerinin analizi, bu bölümde dikkatle yapılmıştır.

II. Kısımda, ekonomik kalkınmaya en etken faktörler, ona bağlı en görkemli değişimlerden bazıları açıklanmıştır.

Gerçekten, belirli bir ülke değil, tüm insanlık açısından ele alındığında, ekonomik kalkınmayı teknik ilerlemeden ayırt etmek olanaksızdır. Kişilerin ve toplumun, giderek daha çok ürün ve hizmetler üretmesini sağlayan odur, ekonomik kalkınmadır.

Önceden olmayan birtakım ürünler yaratılması, ve eski gereklerin yeni şekillerde karşılanması, kuşkusuz ekonomik kalkınma ve teknik ilerleme ile sağlanmıştır. Bu devrimler, bilimde olduğu kadar, uygulanmış teknik bilgi kollarında beliren görkemli gelişmeler nedeniyle ortaya çıkmışlardır.

Ekonomik kalkınmanın, tabii ve teknik faktörleri (bilgi, yenilik, sermaye, hammaddeler vs. gibi...) ile ekonomik ve sosyal faktörler (nüfus, dış çevre, gelişmenin tutarlılığı vs. gibi...) bu bölümde etüd konusu olmuştur.

III. Kısımda, ekonomik kalkınmanın politikaları gözden geçirilmiştir. Çeşitli ülkelerde, her ekonominin kendine özgü karakterine göre, bu ekonomik kalkınma politikasının hangi noktalara ağırlık vereceği, gerçekten özel bir inceleme konusudur. Yine de, şematik olarak, iki büyük ülke grubu arasında ayırım yapılabilir.

Halen, çok gelişmiş ve güçlü olarak sanayileşmiş ülkelerde, belirli ve bilinçli bir ekonomik tutum vardır. Onların ana çabası, araştırma, bilgilerin geliştirilmesi ve kalkınmanın iç tutarlılığı yönündedir. Aksine, gelişmemiş ülkeler, gözleri önünde, gelişmiş ülkeler modelini buiundurmaktadırlar. Onların ana çabası ise, genelleşmiş bir ekonomik kalkınma tutkusu, ve bu kalkınmayı frenleyen geleneklere arayı kesme atılımı ve hırsıdır. Ancak bu nedenlerdedir ki, gelecek ve gerekecek devrimleri yaratabileceklerdir.

Herşeye rağmen, ekonomik kalkınma yolunda güç ama ergeç ilerlemek durumunda ve zorunluğunda olan ülkemizde, bu eserin, özellikle aydınlarımızı büyük çapta ilgilendireceği kanısındayız.

Dr. Süheyl GÜRBAŞKAN

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
Kısım I — EKONOMİK KALKINMA BELİRTİLERİ	9
Bölüm I — İki Yüzyıl Müddetle Ekonomik Kalkınma	11
I — Bazı ülkelerde hareketin başlaması	11
II — Kalkınmanın ölçüsü	15
III — Ana kalkınma oranları	17
IV — İki yüzyıllık kalkınmanın sonuçları	20
Bölüm 2 — Kalkınmaya Bağlı Şekil Bozulmaları	23
I — Sektörlerdeki değişmeler	23
II — Bölgesel eşitsizlikler	28
III — Nüfusun kentleşmesi	29
IV — Gelirlerin dağıtımındaki gelişme	29
V — Bağıntılı fiyat hareketlerinin dağılımı	30
Kısım II — EKONOMİK KALKINMA FAKTÖRLERİ	31
Bölüm 3 — Tabii ve Teknik Faktörler	33
I — Bilgi	33
II — Yenilik	34
III — Yatırım	35
IV — Hammadde zenginliği ve toprağın verimliliği	37
Bölüm 4 — Sosyal ve Ekonomik Faktörler	39
I — Nüfus	39
A. Nicel görünümler	39
B. Nitel görünümler	40
C. Müesseseler kadrosu ve sosyolojik bünye	40
II — Dış çevre	42
III — Kalkınmanın tutarlılığı	44
Bölüm 5 — Ekonomik Kalkınma Faktörlerinin Hiyerarşisi	47
I — Birkaç sentetik şema	47
II — Genel bakış	48

Kısım III — EKONOMİK KALKINMA POLİTİKALARI	51
Bölüm 6 — Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Kalkınma Politikası	53
I — Kalkınmanın hedefleri	53
II — Ekonomik kalkınmayı destekleyici eylemler	55
A. Araştırma	55
B. Yatırım ve finansmanı	56
C. Ekonomik kalkınmanın tutarlığı	57
Bölüm 7 — Az Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Kalkınma Politikası	59
I — Temel sorunlar	59
A. Tarımsal devrim	59
B. Temel yatırımlar	60
C. Faal nüfusun eğitilmesi	60
D. Psikolojinin değişmesi	60
II — Ekonomik kalkınma politikaları	61
A. "Kendine yardım et, Tanrı sana yardım eder."	61
B. Hangi ekonomik felsefe seçilmelidir ?	61
C. Dış yardım	63
D. Dış takaslar sisteminin yeni baştan şekillenmesine doğru	64
S o n u ç	65

GİRİŞ

Şimdiki hızıyla ekonomik kalkınma (*) yeni bir olay sayılabilir. İki yüzyıl içinde, kişi başına üretim, dünyanın çeşitli ülkelerinde geçen bin yıl içindekinden çok daha hızlı bir artış göstermiştir.

İnsan, dünyaya gelesi; savunmasız ve çıplak haliyle, açlığa, soğuğa, hayvanlara ve diğer insanlara karşı koyarak yaşamını sürdürübilmesine gerekli unsurları kendi olanaklarıyla elde etmek zorunda olalı; çevresini olduran dünyaya hâkim olması yolunda ilerlemesini sağlayan bazı büyük buluşlar, katettiği yolu mimlemiştir. Ve bunlardan bazıları, öylesine önemli olmuşlardır ki, bunların emareleri, ilk çağdan gelen mitosların çoğunda görür. Yontma Taş devrinden Cilâlı Taş devrine geçiş, bir av ve toplama ekonomisinden, hayvan üretim ve tarım ekonomisine geçiş, demiri işe koşma yöntemlerinin bulunması ve dolayısıyla, metallerin kullanılmasına yol açılması; tarım ve hayvancılık şekillerinde adım adım kaydedilen ilerlemeler; toprak sulama şekillerinin öğrenilmesi, tekerleğin icadıyla karada, dümenin icadıyla denizde kaydedilen büyük ulaşım kolaylıkları, bunlardan bazılarıdır. Ancak, birbiri ardından gelen bu buluşlar arasından, ne kadar zaman geçmiştir! İki - üç bin yıl önce, bir-iki duraklama devrine rağmen, 25 yüzyılda, evren bilgimizi artırmış olan bilim hareketinin başlaması ve nihayet, ancak birkaç yüzyıldan beri, gittikçe güçlü ve ısrarlı, evreni anlama çabaları.

Oysa, daha iki yüzyıl öncesine kadar, fakirlik, yaklaşık olarak tüm insan ırkının kaderiydi. Gerçi, mutlu azınlığa dahil, bazı seçkin kişiler, yüksek standartlı yaşamlarını sürdürüyorlardı. Fakat, arada kalan çoğunluk için, açlık, devamlı bir tehlikeydi. Giysi, konut ve çalışma şartlarına gelince, daha La Bruyere, kırsal insanları tanımlarken: "Yabanî bazı hayvanlar gözükür..." sözlerini kullanıyordu.

Ziraat tekniğinde ve randımanındaki ilerlemeler, halkın çoğalmasına yaramış, fakat aynı oranda, kişinin ortalama olarak daha iyi yaşamasını öldürmüştü. Büyük sayıda nüfusun yaşamı, bugünkü az gelişmiş ülkelerdekine benzerdi.

Ondan sonra, iki yüzyıl boyunca, bilimsel buluşlar birbirlerine eklenmiş, teknik prosedeler çoğalarak mükemmelleşmiş ve bu hareketin yüksek tempoyla devam etmesi sonucu olarak, birçok ülkenin ekonomik ve toplumsal görüntüsü altüst olmuş, çoğu kez, halkın bir kısmı için müthiş azap ve zulüm nedeni olmuş, durum eninde sonunda günümüzdeki görüntüsüne erişmiştir. Şimdi, yeryüzü nüfusunun dörtte biri, günümüze dek

* (Croissance économique), Türkçeye, ekonomik büyüme, artış, gelişme şeklinde çevrilebilir. Genel bir terimle çeviride "ekonomik kalkınma" olarak tanımlanmıştır.

görülmemiş bir zenginlik ve refah seviyesine ulaşmışken ve bunun ruhsal dengesini bulma olanaklarını ellerine de geçirmemiş olduklarından bunalım içinde yüzerken, bu nüfusun yarısı, hâlâ açlıkla başbaşa kalmaktadır.

Biz şimdi, son iki yüzyıl içinde bazı ülkelerde yeralmış ekonomik kalkınmaya bırakacak, onu tanımlamaya, anlatmaya, devamının ve dünyanın arda kalan taraflarına yayılmasının ne yoldan yeralebileceğini araştırmaya çalışacağız.

KISIM I
EKONOMİK KALKINMA BELİRTİLERİ

KISIM I
EKONOMİK KALKINMA BELİRTİLERİ

BÖLÜM 1.

İKİ YÜZYIL MÜDDETLE EKONOMİK KALKINMA

I – Bazı Ülkelerde Hareketin Başlaması

XVII. yüzyıl ortasında Batı Avrupa ülkelerine, bilimsel düşünce şeklinin yayılması ve ticarî olduğu kadar mall kapitalizmin güçlenmesi havası hâkimdir. Rönesanstan sonra, en parlak fikirler, bilimsel araştırmaya yönelmişlerdir. Bir yandan tabiatı anlamaya, öte yandan, makine veya prosede yöntem icat etmeye dönüktüler. Galilée, Leonardo da Vinci, Leibnitz, Newton, Bacon, Descartes, Pascal, araştırmacılar arasında, sadece en tanınmışlarıdır. XVIII. yüzyılda, bilimsel altyapı hazırdır. Teknik ilerlemeyi desteklemeye yararlı unsurların hepsini hazırlamıştır. Bu, özellikle, Fransa ile İngiltere’de böyledir.

Öte yandan, daha XVI. yüzyılda, Hindistan’la büyük milletlerarası ticaret başlar ve bunda, ilk safta Hollanda, sonra İngiltere ve ancak üçüncü sırada Fransa çalışırlar. 1965’te Londra Bankası, 1708 Amsterdam Bankası, kurulurlar. İkincisi, daha başlangıçta, 2000 mudi ile işe başlar. Böylece, bir müteşebbis sınıfı meydana gelir. Bir yerden ötekine giden maceraperest kişiler değildir bunlar. Olağan kârları, olabilecek zararları hesaplamasını bilen kişilerdir. Aynı zamanda, kredilerin yaratılması ve ticarete paranın toplanmasıyla, mall kapitalin başlangıcı belirir. Ve böylece, ilk hareketin ekonomik şartları yerlerini almış bulunurlar.

Tarih gösterir ki, bu ilk hareket, en önce, *Büyük Britanya’da*, yani İngiltere’de yeralmıştır. Ve bu ülke, ötekilerinin bir hayli önünden gitmiştir bu alanda. Nedendir bu yerleşme? Çünkü bu ülke, birtakım uygun şartları arzeden tek ülke durumunda bulunmuştur da ondan. Sermayenin en bol olduğu yer İngiltere’dir. 1750’ye doğru, devlet tahvilleri faiz oranı sadece %3’tü. Sonra, XVIII. yüzyıl, önemli bir tarımsal gelişmeye sahne olmuştur. Üç tarla sistemi yerine (ilkbahar tarımı, sonbahar tarımı ve nadas) üretimin, sırasıyla, hububattan, balkabağına veya yoncaya geçilme sistemi uygulanarak, randımanlar bir hayli ilerleme gösterir. Böylece, hem gıda maddeleri üretimi artar, hem de, doğmakta olan bir sanayiın emrine, önemli sayıda işçi girmiş olur. Ziraat veya tarımsal tekniklerdeki ilerlemelerin, senyörlerin elindeki toprakların büyümesine bağlı olmasıyla birlikte, eski küçük toprak sahiplerinin mahvıyla sonuçlanır. Uygun bir havanın varolması, yatırıma hazır tasarrufların elde bulundurulması, tarımsal üretimin atılım yapması, iş gücünün varolması, sınaal ihtilâle gerekli şartları oldururlar. Sonradan, bunlardan, en az gelişmiş ülkelerin harekete geçirilmesiyle ilgili olarak söz etme olanağını bulacağız.

O zaman, XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyıl başlangıcı arasında, birçok teknik icadın birbiri peşinden belirdiği görülür ve bunlar, çabucak, kullanım sahası bulurlar:

- pamuk bükme tekniğinde, Hargreaves'in "spinning jenny"si ve Arkwright'in iplik bükme makinesi,
- dokuma tekniğinde, John Kay'ın "uçan mekiği" (1733),
- Cartwright'in otomatik tezgâhı (1785),
- James Watt'in buhar makinesi (1768),
- madencilikte, (demir işleme tekniğinde) odun kömürü yerine, taşkömürünün kullanılması.

İngiltere'de ormanların, kıta ormanlarına kıyasla kıt olmaları nedeniyle, odun yerine bir başka yakıt bulma çabaları yoğunlaşır. 1800'den itibaren, taşkömürü üretimi 18 milyon tondur. Diğer ülkelerin üretimleri, bunun % 2'sinden azdır. Daha 1840'larda, İngiliz kömür üretimi, dünya üretiminin beşte dördünü oluyordu.

Kömür madenleri, demir sanayii ve demiryolları gelişmelerinin birbirlerine bağılıkları, bir hayli çetrefil, karşılıklı etkili bir oluşumdur. Demir raylar üstünde yol alan vagonlar, kömür taşımak için icat edilmişler ve bunlar başta, beygirlerle çektilmişlerdir. Sonra, 1830'dan itibaren, kömürle işleyen buhar makineleri, atların yerlerini almaya başlamıştır. 1830 ile 1850 arasında, İngiltere'de demiryolu şebekesinin güçlü gelişmesi, demir sanayiini desteklemiş ve bu gelişme, özellikle, demir raylar yerine çelik raylar getirme çabasından gücünü almıştır. Çelik raylar, daha güçlü, daha dayanıklı idiler ve böylece, kömür tüketimini önemli olarak artırmışlardır.

İngiliz yazarları, tümüyle, milli ürünün, 1793 ile 1815 arasında % 2,5, 1815 ile 1847 arasında % 3,5 oranında artış temposu göstermiş olduğunu not ederler. Bu arada nüfus yılda % 1,5 oranında artmakta, üretim artışı, nüfus artışına kıyasla net bir üstünlük göstermektedir. 55 yılda, nüfus başına ürün, bu şekilde, 2,3 misline ulaşır. Başta, tarımdaki artış, sanayi üretim artışından yüksektir. Sonra bu oran döner ve yüzyılın ortalarına doğru İngiliz tarımı, ithalâta kurban edilir. Buna karşı, tüm bu devre içinde, temel mallar üretim sanayilerinin artış temposu, tüketim malları sanayileri artış temposundan yüksektir. Bu, ihracat için çalışan, İngiliz sanayiinin yaratılması devresidir. Şunu da belirtelim ki, (ilerdeki bölümlerde de inceleyeceğiz), gerçek ücretlerin eğiliminde, 1815'e kadar düşme olmuştur. Ondan sonra hafif bir yükselme başgöstermiştir (yılda % 0,7). Bu arada iş şartları, kâbus gördürecek kadar fecidirler.

Fransız ekonomik hareketinin başlaması, açık olarak daha geç başlamıştır; oysa, ilk başta (a priori) XVIII. yüzyılda, Fransa'da hâkim şartlar, uygun görülmekteydiler. Fransa, hem Büyük Britanya'dan daha nüfuslu, hem de daha zengindi. Milletlerarası ticareti önemliydi. Çeşitli el sanayileri, Colbert zamanından kalmaydılar ve sürdürülmekteydiler. İhtilâl arefesinde büyüme oranı, tarımda % 0,5 sanayide % 1,9 görülüyordu. Ancak Fransa'da, İngiltere'dekine benzer bir tarım ihtilâli yer almamış, Fransa, böylesinden faydalanamamıştır. Tersine, Fransız ihtilâli yardımıyla sağlanmış Fransız köylü toprak sahipliği bünyesi, eşit paylı miras bölüşmesinin de yerleştirilmesiyle, toprak sahipliğinin ufanması sonucunu vermiştir. Öte yandan, kredi sistemi bozuktur. Law girişiminin başarısızlığa uğramasıyla, Fransızlar kuşkulu olmuşlar, paralarını altına yatırarak sağlama eğilimini göstermişlerdir. Fransa Bankası ancak 1800'de kurulmuştur. Nihayet şu da vardır ki, ihtilâli kazanan küçük burjuva olmuştur. Onun zihniyeti ise, girişimci

zihniyetinin tam aksi niteliğindedir. İcat edeceğine, yaratacağına, rizikoları göze alacağına, küçük burjuva, tutumlu davranarak biriktirir. Bu işi yavaş yavaş sürdürürken, rizikolarını da en düşük seviyede tutmaya dikkat eder, rizikolardan kaçınır.

Bu arada unutulmaması gerekir ki, bir çeyrek yüzyıl boyunca Fransa, güçlerini seferber etmiş ve onları ekonomik üretimden çok daha başka yönlere doğru çekmiş bir ihtilâl ve savaşlarla uğraşmıştır. Bu nedenle 1830'a kadar, Fransız ekonomisi, durgun kalmıştır.

Ancak 1830'dan sonra, çeşitli teşebbüsler belirmeye başlar. Buhar makinesi ve mihâniki tezgâhların kullanılmakta olduğu mensucat teşebbüsleri belirir. Metal işleme sanayii de kurulur. (Le Creusot, Decazeville, Denain; Lorraine bölgesinde Wendel, Doubs'da Peugeot). 1845'de, demiryolları kurma işine geçilir. Sanayideki bu başlangıca, yabancı katkılar kolaylık getirir. Sermaye, mühendis ve işçiler, İngiltere'den gelir. (1848'de, Fransız metal işlem sanayiinde 15 000 İngiliz işçisi bulunmaktaydı. Öte yandan İngiliz rekabeti, yüksek bir gümrük tarifesi yardımıyla, engellenmekteydi. Tümel üretim artışı, yılda %2 oranını bulur. Ancak bu gelişme, başta, burjuva sınıfına yararlı olur. İşçilerin durumu, korkunç denecek kadar berbatır.

Ancak İkinci İmparatorluk devrinde Fransız ekonomisi gerçekten yükselmeye başlar. Bankacılık sistemi kurulur (Crédit Lyonnais gibi tasarruf bankası Hauta Banque gibi iş bankası) demiryolu şebekesi hızla gelişir (1847'de 1900 km olan şebeke, 1870'de 18 000 kilometreye erişir), büyük bayındırlık işlerine girilir, çelik üretimi 1852 ile 1870 arasında üç misline çıkar. Nihayet 1860'da, İngiltere ile bir ticaret antlaşması imzalanır. Buna göre, hammaddeler gümrük vergilerinin kaldırılması, mamul mallar üzerinden alınan gümrük vergilerinin de hatırı sayılır oranda indirilmesi öngörülür.

Amerika'da ekonomik hareketin başlangıcı, çok daha değişik şartlar altında yer almıştır: — Avrupa'dakinin aksine, saha muazzamdır. Nüfus çok dağınık, yoğunluğu düşüktür. (Günümüzde bile, nüfus ortalaması km² başına 20'dir. Bu oran, Fransa'da 84, Belçika'da 300'dür). Öylesine geniş boş araziler vardır ki, sadece batıya doğru hareketle, tarıma açılacak ve ekilecek serbest arazi bulma olanağı verilmiştir. Buna "sınır" olayı denir ve bu ekonomik gelişmeyi kolaylaştıracak kadar, Amerikalının ruhuna şekil vermek hususunda da büyük rol oynamıştır.

Muhaceret sayesinde, XIX. yüzyıl boyunca, nüfus artışı çok güçlü olmuştur. Doğum oranı da bir hayli yüksek olmuştur. Böylece nüfus, 1790'da 4 milyonken, 1840'da 17 milyona, 1880'de 50 milyona, 1920'de de, 106 milyona ulaşmıştır. Toprakların büyük bolluğu sayesinde, ziraat üretim sorunu diye bir şeyle karşılaşmamıştır. Halen, bazı ülkelerde, bunun tersi görülmektedir. Öte yandan, nüfusun devamlı olarak güçlü artış göstermesi, sanayicilere yepyeni olanaklar sağlamıştır. Ve böylece yeni tekniklerin uygulanması, Fransa veya İngiltere'dekinden çok daha kolay olmuştur. Bu arada, XIX. yüzyılın son 30 yılında, rekabet, hayvansal nitelik kazanmış ve nihayet, hükümetin bu ekonomik çatışmaları bir nebze sınırlandırmasını gerektirmiştir.

1840'tan itibaren, demiryolu yapımına geçilmiştir. Ülkenin doğusunda, fabrikalar ve atelyeler açılmaya başlanmış, bu arada, güney ve batı tarımsal niteliğini devam ettirmiştir. Amerikan Sivil Harbi, ekonomik gelişmeyi kısa bir süre için kösteklemiştir. Ancak bu arada, Güney, harpten tamamiyle perişan durumda çıkmıştır. 1880'e doğru, ağır sanayi, görülmemiş bir patlamaya sahne olmuş, özellikle, demiryolu inşaatı için İngiltere'den gelen önemli bir malî yatırım, buna yolaçmıştır.

Almanya'nın harekete geçmesi, İngiltere'de olduğu gibi, XIX. yüzyıl başlangıcında derebeylik sisteminin yıkılması ve ülkenin doğusunda, Junkers (Yunkers) denen toprak ağalıklarının geniş araziler üstünde yerleştirilerek yaratılmasıyla, daha modern tarım usullerinin yayılmasından gelen güçle kolaylaşmıştır. Aksine, arazinin, küçükük prensliklere dağıtılmış olması ve bunların da kendilerine göre, gümrük ve para sistemleri uygulamaları, sanayinin gelişmesine ciddi bir engeldi. Ancak, 1828'de Zollverein denen ve Prusya ile dört küçük devlet arasında yapılan gümrük birliği gerçekleştirilmiş ve bunun tüm bölgelere yayılması 1848'i bulmuş; gene de, şurada burada, gümrük özellikleri devam ettirilmiştir. Bu tarihten itibaren sanayi teşebbüsleri, demiryoluna paralel olarak gelişme göstermişlerdir. Bu atılımı İngiltere geniş çapta desteklemiş, mühendis ve uzmanlıklı işçilerini göndermiştir. Aynı şekilde, demiryolu malzemesinin büyük bir kısmı, İngiltere ile Fransa'dan ithal edilmiştir.

1870'ten sonra, Alman ekonomisinin görüntüsü değişir. Bir yandan ağır sanayi ile idare arasındaki ilişkiler çok daralır, öte yandan da, kısmen bankaların baskısı sonucu olarak, sanayi çok çabuk bir tempoyla, merkezlerde toplanır. Banka sistemine dört büyük banka hâkimdir; bir hayli geniş ölçüde açık kredi dağıtırlar. Fakat bundan, sadece sayıları az, kendilerince bilinen firmalar faydalanabilirler. Bu ise, merkezde toplanmayı destekleyici nitelikte bir durumdur. Merkezleşmeyi, kartellerin oluşması tamlar, kartelleri, güçlü gümrük engellemesi destekler; oysa bunlar, içten, belirli sayıda devlet katkısıyla kontrol edilirler.

Japonya, Avrupa ve Birleşik Amerika Devletlerinden çok daha değişik bir tecrübeden geçmiştir. XIX. yüzyıl Japonya'sında, çok güçlü bir hiyerarşiye dayanan bir derebeylik sistemi hâkimdi. Güçlü hiyerarşi günümüzde hâlâ kendini muhafaza etmektedir. Hiyerarşi, imparatorun başlayarak, köylülere kadar iner, *damimio*'lar ve *samuraï*'ler, aracı olurlardı. Şehir sayısı azdı, sanayi yoktu. El zenaatleriyle, belirli bir ticarî kapitalizm vardı. Harekete geçme, aniden ve bir dış çarpma etkisiyle yeraldı: 1845'te, Komodor Perry, Japonya'yı, Amerika Birleşik Devletleriyle bir ticaret antlaşması imzalamaya zorladı. Bu, millî bir utançtır Japonya için. Bir Japonya ki, hareket şekline, en üstün ahlâk kıymetini bağlamaktadır. Bu nedenlerle, 1868'de Moutsou Hito'nun imparator olmasıyla, kökenci bir dönüş kaydedilir. Asilzadeler, tüccar aileler ve asker tarafından tutulan imparator, misli görülmemiş bir ekonomik değişim oldurmayı başarrır. Tüm yabancı teknikerler yardıma çağrılırken, genç Japonlar da, batı tekniğini öğrenmeye giderler. Demiryolları, ticaret filoları, sınaî teçhizat, Avrupa'dan ve Amerika Birleşik Devletlerinden ithal edilir.

Fakat, yabancıya görülen gerek, bununla kalır, malî yardım şeklini almaz. İthalâtlar, ihracatlarla ödenir. İhraç malları başında ipekle çay gelir. Bu arada batıda, ipek tekstil sanayi doruğundadır. Japonya, yatırımlarını, öz tasarruflarıyla finanse eder. Bu tasarrufu, Japon köylüsü, devlete verdiği ağır vergilerle sağlar. 30 yıl kadar müddetle, köylü gelirleri, malî kaynakların % 80'ini oldururlar. Bu şekilde, sınaî hareketi imparator finanse eder, idare de güdüleyerek, yeni teşebbüslere ve yeni fabrikaların kurulmasına girişir. Çıkarlı olmaya başladıkları zaman, bunları, özel müteşebbislere satarak, bundan gelen paraları, yenilerini kurmakta kullanır.

Bu sistem, İngiltere'de XIX. yüzyıl ortalarında görülen özel teşebbüs sınaî işletmelerî sisteminin tam aksine bir sistemdir.

Burada, Japon ekonomisinin orijinal iki yönüne işaret edelim: Birkaç büyük hâkim aile, *Zaibatsu*'lara sahiptirler. Bunlar, holding cinsinden olup, daha başka, çok sayıda şirketlere sahiptirler. Şirketler, gene, birçok küçük işletmeyi çalıştırmaktadırlar. Dolayısıyla, küçük işletmenin üretimdeki etkisi çok önemlidir. Tüm, hiyerarşik durumunu sürdürür ve derebeylik

zamanından kalma şemaya sadık kalır. Öte yandan uzun zaman, Japon sanayii, en ileri teknikleri kullanmamayı kabullenmiştir. Böylece, Avrupalı sanayicilerin artık istemedikleri makineleri çok ucuza satın alabilmiştir.

Rus ekonomisi, ancak XIX. yüzyıl sonlarına doğru değişim hareketleri göstermeye başlamıştır. Gerçi, *servaj* (kölelik) 1851'de kalkmıştır; ancak kırsal alanlarda, toprak dağıtımı çok ufalanmış olarak yeraldığından, rasyonel tarım olanakları verilmemiştir. Dolayısıyla, daha ileri teknikle tarım yapılması olanakları, sadece senyörlere ait daha geniş topraklarda bulunmuş ve ancak o zaman, daha rasyonel sonuçlar alınmaya başlanmıştır. 1914'te, tarım hâlâ çok gerideydi. Sınal üretim sahasında, bilanço daha olumluydu. 1898 ile 1913 arasında, üretim iki misline çıkmıştı. Ancak, çıkış seviyesi de çok düşüktü. Demiryolu ve yol altyapılarının geliştirilmesi kadar, madenlerin de kurulması, esas olarak, yabancı sermayece finanse edilmiştir. Fransız aile tasarrufluları, paralarını toplu olarak, Rus istikrazlarına yatırıyorlardı. Fakat çoğu kez, gayet iyi teçhiz edilmiş bu teşebbüsler, daha çok geri olan bir ekonomik dokunun yalıtılmış beneklerinden ibaret kalıyordu.

Sömürge ülkelerinde veya eski sömürgelerde, özellikle yabancı sermaye yardımıyla, benzer şekilde, modern adacıklar meydana getirilmiştir. İthal malı makineler ve sık sık yabancı kadrolar kullanılarak, Asya'nın, Afrika'nın, Güney Amerika'nın imtiyazlı köşelerinde, çok modern ve çoğu kez, son derece dinamik fabrikalar ve ticarî işletmeler kurulmuştur. Bu mahaller, genellikle limanlar ya da, nakil vasıtaları bol bölgeler ve madencilik bölgeleriydi. Fakat bu teşebbüslerin faaliyetleri, daha fazla, sanayileşmiş ülkelere dönüktüler. O kadar ki, bu denli bir sanayi kurulduğu ülkede, genellikle geri kalmış, çoğu kez tarımsal ve ülke ile halkın büyük kısmını kapsayan bir ekonominin, son derece modern, Avrupa veya Amerika tarafından idare edilen yerler ile üstüste bindirildiği görülüyordu ve halen görülmektedir. Bu iki değişik ekonomik alan arasında, ticaret ilişkileri zayıftır. Sadece ormanlık alanlarda, şehirlere doğru yer alan zayıf nüfus akınları görülür. Bu akıncı nüfus, genellikle, varsayımsal bir iş bulma peşindedir. Zaten, sömürgecilikten kalma emareler, çoğu kez, olumludurlar: belirli bir altyapı, arda kalır. Çok yerde, ulaşım olanakları geliştirilmiş, hastaneler yerleştirilmiş, arada bir okullar açılmış olur. "Geri kalmış" bazı ülkelerin ekonomilerini harekete geçirmeleri, ancak, İkinci Dünya Savaşından sonra yeralabilmiştir.

II – Kalkınmanın Ölçüsü

Her malın ölçüsü, genellikle bir fizik boyutuyla alınabilir. Buğday tonu, iplik metresi' elektrik motorlarının kilovat gücü vb. gibi. Ancak, bu boyut çeşitleriyle niceliğin ölçümünü büyümenin dakik ve sentetik bir fikrini vermeye yeterli değildir. Bir yandan, aynı mamu, için, nitelik, zaman içinde değişebilir. 1973 yılının otomobili, 1914 yılının otomobiliyle aynı hizmetleri yerine getiremeyebilir. Öte yandan (ve özellikle), şu da vardır ki, üretimin büyüme hızı, bir mamulden ötekine çok değişik olabilir.

Genel bir bakış kazanmak için, çok sayıda temel rakamın ortalamasından oluşan, sentetik, yani sunî bir rakamın elde edilmesi gerekli olacaktır.

Genellikle hesaplanan endeksler, ya kısmi endekslerdir; – sınal üretim, tarımsal üretim endeksleri gibi – veya, millî hasıla gibi tümel bir endeks hesaplanır. Bunların hesaplanmalarında iki sorun vardır: Hangi üretimler gözönünde bulundurulacak ve bunlarla ilgili rakamlar, nasıl dengelendirileceklerdir ?

Endeksin kapsadığı üretimler sayısı, ne denli bol olursa, o denli dakik olarak temsil gücüne sahip olur. Tabii uygulamada, anlaşılmalıdır ki, daima, temel belgeleme noksanıyla kar-

şalışılmaktadır. Örneğin Fransa'da, sınaî üretim endeksi, birkaç yüz temel rakam ya dımıyla hesaplanmaktadır. Piyasa ekonomilerinin hâkim olduğu ülkelerde, millî hasılan hesaplanmasında temel kriterlerden biri, sadece belirli bir piyasada satışı arz edilen ilgili rakamları ele almaktan ibarettir. Ancak, bunda bazı ayrıntılar da gözönünde bulundurulur. Örneğin, tarımcı ve ailesinin dolaysız olarak tükettikleri tarımsal ürünlerle ilgili rakamlar, piyasada satılanlarla ilgili rakamlara eklenir. Aynı şekilde, sadece kiraya verilen konutların getirdikleri kiralara hesaba katılmakla kalınmaz. Emlâk sahibinin kullandığı emlâkın getireceği temsilî kira da, bu rakama eklenir. Komünist ülkelerde, millî hasılayı hizmetler dahil edilmez (ticarî faaliyetler, doktorluk, avukatlık, tiyatro ve varyete oyuncu luğu gibileri). Oysa bunlar, millî hasılanın, batıdaki tanımlamasıyla, üçte birinden fazlasını oluştururlar.

Görülmektedir ki, halen kullanılmakta olan sınırlamalar, gayet keyfidirler. Dahil edilenleri safdışı bırakılanların büyümeleri benzer tempolarda yer aldıkları takdirde, bir gelişmeyi saptanmasında bu önemli rol oynamaz. Ancak, aksine, durum böyle değilse, göstergesi (veya endeksi) eğri olacak, yani bir tarafa kaçmış olacaktır. Örneğin, çamaşır unsuru evde yapılan iş iken sayılmamış, sonra çamaşırhanelerin açılmasıyla, oralarda yer alarak kısmıyla sayılmış, çamaşır makinelerinin belirmesiyle, yeni baştan evcil iş olduğundan, gene sayılmamaya başlamıştır.

Kalkınma tempolarının milletlerarası kıyaslamaları, batı ülkeleriyle komünist ülkeler arasında yapıldıklarında, aynı şekilde saptanmış, yani yanlış olurlar. Gerçekten, sınaî üretim, millî hasıladan daha çabuk büyür ve hizmetlerin de sayıma dahil edilmemeleriyle, komünist hesaplarında çok daha önemli bir yer tutar. Bu kabilden, marksist sistemle yapılan büyüme temposu hesapları, otomatik olarak, batı hesap metoduyla elde edilen sonuçlara kıyasla, otomatik olarak, daha büyük rakamlar olurmaktadır.

Çok nazik olanı, dengeleme zorunlarıdır. Akla ilk geleni, fiyatlarla dengelemek, yani, millî hasılanın kıymet gelişimini ölçmektir. Ancak, fiyatların genel olarak yükselmesi karşısında daha ilk anında, bir düzeltmenin yapılması gerekli olur. Fiyatların % 20 oranında yükselmesinden, üretimin de % 20 oranında artmış olduğu sonucuna varılmaz. Dolayısıyla, üretim kıymetinin, genel fiyat artış endeksiyle bölünmesi gerekmektedir. Ve bu, dolaysız olarak, aynı fiyat sisteminin kullanılmasıyla, iki ayrı devreye ait üretimin kıyaslanması sonucunu doğurur. O zaman, çeşitli fiyat sistemleri arasından seçme yapmak gereklidir. Özellikle, başlangıç tarihi, veyahut da son tarihteki fiyatlar temel olarak alınabilirler. Çeşitli mamul fiyatlarının büyük eşitsizlik içinde gelişmeleri, çeşitli endekslerin farklı sonuçlar vermelerine sebep olur. Devre başı fiyatlarının temel olarak kabul edilmeleriyle (*Laspeyres endeksi*) büyümeyi izam edici niteliktedir; çünkü, üretimleri daha çabuk büyüyen mamullerin fiyatları, genellikle güçlü düşmeler kaydeder ve bu nedenle devre başındaki fiyatlarının uygulanmasıyla önemleri sunî olarak artırılmış olur. *Paasche endeksi*, devre sonu fiyatlarını kullanır. Tersine, büyümeyi küçümseme sonucunu verir. Bu nedenle, daha başka endeksler teklif edilmiştir. Örneğin, *Fisher endeksi*. Bu da önceki ikisinin ortalamasıdır. *Zincirleme endeksler* ise, son yılı, başlangıç yılıyla kıyaslamakla yetinmezler fakat aradaki her yılı hesaba katarak, her yılın dengelemesini düzeltirler ve bu nedenle, büyümenin çok daha doğru olarak takip edilmesine olanak sağlarlar. Ancak, hesapları çok daha girift ve ağır olur.

Bu kabilden olmak üzere iki mamulün ele alındığı basit bir duruma bakalım: Birinci mamulün niceliği ve fiyatları sabittir. İkincisinin üretimi her on yılda, iki misline çıkar ve aynı zamanda da, fiyatları yarıya iner. Üretimin geçer fiyatlarla kıymeti, sabit kalır. 40

yılda, büyüme endeksleri, buna göre, şöyledir: Paasche: 188; Fisher: 400; Laspeyres: 850 Paasche zincirleme endeksi 400'ün biraz altında, Laspeyres'in zincirleme endeksi, bunun biraz üstünde olacaktır.

Teknik nitelikleri biraz aşırı olan önceki istatistik ayrıntılarını vermek bir kalkınma temposu hesabının ne denli çetrefil ve çapaşık olduğunu anlatmak için gerekiyordu. Bundan anlaşılacaktır ki, tek nesnel tanımlama diye bir şey sözkonusu değildir. Dolayısıyla kalkınma oranlarının kullanımı sırasında çok dikkatli davranılması gereklidir. Bu, özellikle, karşılaştırmalar için böyledir. On iki yıllık bir devreyi kapsayan bir oran, ülke, fazlasıyla derin ekonomik değişikliklere tâbi kalmışsa, belirli bir anlam taşıyabilir; yeter ki, virgülden sonraki ondalık rakama fazla önem verilmesin. Oran farkı, % 0,5 veya 1'i geçtiği halde, bir hızlanmanın veya yavaşlamanın sözü edilebilir. Buna karşılık, ülkeler arasındaki kıyaslamalar, sadece, yakın ekonomik bünyeleri olan ülkeler arasında olduğandır ve geçerli olabilirler. Şart, en azından % 1 oranında farklara önem vermektir. Şunu da belirtelim ki, uzun vâdeli bir kalkınma oranının anlamı kısıtlıdır ve esas itibarıyla, bir boyut değeri olarak görülmelidir.

Tüm bu kayıtlar, her kalkınma oranı ölçüsünün yadsınması sonucunu vermemelidirler. Ancak, bunlar gözönünde bulundurularak, eldeki rakamlara dikkatle bakılmalı, temkinli hareket edilmelidir. Biz şimdi, bu temkin ve dikkat kurallarının başlıcalarını burada sıralamaya çalışacağız.

III - Ana Kalkınma Oranları

Tablo 1, on kadar ülkenin, bir yüzyıla yakın ve ek yedi ülkenin de, elli kadar yıl için, nüfus artış oranlarını, millî hasıla artış oranlarını ve nüfus başına millî geliri göstermektedir. Burada sözkonusu olan, yıllık ortalama oranlardır. Tüm devre üzerinden hesaplanmışlardır. Ancak bu, gelişmenin yeknesak olduğu anlamına gelmez.

Tablo 1
Uzun Vadeli Ortalama Artış Oranları

<i>Ülke</i>	<i>Devre</i>	<i>Nüfus</i>	<i>Millî hasıla</i>	<i>Nüfus başına millî hasıla</i>
Birleşik Kralliyet	1860 - 1953	0,8	2,0	1,2
Fransa	1841 - 1953	0,1	1,4	1,3
A.B.D.	1869 - 1954	1,6	3,5	1,9
Almanya	1860 - 1954	1,1	2,5	1,4
Hollanda	1900 - 1954	1,3	2,2	0,9
İsveç	1861 - 1954	0,6	3,1	2,5
İtalya	1862 - 1954	0,7	1,7	1,0
İsviçre	1890 - 1953	0,8	2,2	1,4
Danimarka	1870 - 1954	1,1	2,7	1,6
Norveç	1900 - 1954	0,8	2,9	2,1
Rusya	1870 - 1954	1,3	2,7	1,4
Kanada	1870 - 1954	1,7	3,5	1,8
Avustralya	1898 - 1954	1,6	2,5	0,9
Yeni Zelanda	1901 - 1954	1,8	2,9	1,1
İspanya	1906 - 1953	0,8	1,4	0,6
Güney Afrika Birliği ...	1911 - 1953	1,9	4,1	2,2

Not: Ülkeler, ekonomik hareketlerinin çok yaklaşık sırasına göre listelenmişlerdir.

Bu oranlar her ülke için değişik iseler de, nüfus başına millî gelir ayrımı, millî gelir ayrımından düşüktür. Hatta denebilir ki, Rusya, Almanya ve Danimarka gibi değişik ülkelerde ve A.B.D. ile İsviçre kadar, tabii kaynak bakımından zıt durumlarda, eşit olmayan durumlarda olan ülkelerde, bu kadar uzun vadeyle, rakamların bu denli yakın olmaları, şaşırtıcı olabilir.

Gerçi ülkelerin tümü, bu tabloya dahil değillerdir. Ve esasen bulunmayanlar, gelişmeleri nüfus başına önemsiz veya zayıf olanlarıdır. Fakat rakamlara bakıldığında meydana gelen hâkim kanaat, (burada rakamların sadece bir kısmı alınmıştır) temel farkın, ekonomik hareketin başlangıç tarihi olduğudur. Ülkelerden bazıları 150, bazıları ise sadece 50 yıl önce ekonomik harekete geçmişlerdir. Bazıları ancak birkaç yıl önce uyanmışlardır. Aksine, hareket bir kere başlayınca, nüfus başına artış oranı % 1,5 ile 2 arasında bulunur. Daha geç hareket etmiş olan ülkelerin artışı oranları daha yüksektir. Örneğin, Japonya için durum böyledir (zaten, çok düşük bir seviyeden itibaren hareket ediyordu). İsviç için de durum böyledir.

Şu kadarı herhalde kayda değer ki, (Tablo 2) daha ilerlemiş ülkelerin kalkınma oranları, son 15 yıl içinde ondan önceki 50 yıldakine kıyasla, kesinlikle çok daha yüksek olmuştur. Almanya ve İtalya'da % 6, Fransa'da % 4 gibi. Bu denli oranlar, ardarda birkaç yıl süreyle, bir veya diğer bir ülkede gerçekleştirilmişlerdir. Fakat on yıldan fazlasıyla birçok ülkede, aynı zamanda görülmemişlerdir.

Burada, gayet kaba boyut kıymetlerinin sözkonusu olduğu hatırdan çıkmazsa, 1960'da Fransa'da nüfus başına düşen gelirin 100 olarak kabulüyle tanımlanacak bir endeksin kullanılması halinde, son 150 yılın kronolojik (yıl sırasıyla) gelişmesi, aşağıdaki şekilde anlatılabilir :

1800'e doğru, İngiltere, Fransa ve Hollanda'da, nüfus başına gelir, 17 kıymetindeydi. Bu tarihte, İngiltere harekete geçmiş, Fransa hareket etmek üzeredir; öteki ülkelerde hareket yoktur.

1840 ile 1850 arasında, A.B.D. ile Almanya harekete geçerler. Birincisi, güçlü, Avrupa'dan gelen bir muhacaretin etkisi altındadır, ikincisi, Zollverein başarısı ve Prusya'nın etkisiyle harekete geçer.

1860'a doğru, Fransa, İngiltere ve A.B.D.'de, gelir, belirgin olarak aynı seviyede ve 35 civarındadır. Bu, Almanya'da 28, İtalya'da sadece 20, İsviç'te 13'tür ve bu ülkeler, hareketlerine yeni başlamaktadırlar. Japonya'da gelir seviyesi henüz 7'dir.

1880'de Japonya ve az süre ara ile Rusya, harekete başlarlar.

1890'a doğru, Fransa, İngiltere ve Almanya'da, nüfus başına gelir, 60 ile 65 arası bir kıymettedir. A.B.D.'nin 85 olan gelir seviyesine kıyasla bir hayli düşüktür bu. A.B.D. güçlü bir artış oranıyla başa geçebilmiş; daha geç harekete geçmiş ve 35 yıl içinde, nüfusunun iki mislini bulmuş olmasına rağmen, bunu başarmıştır. Danimarka'da seviye 50, İsviç, İtalya ve Rusya'da 30, Japonya'da ise 16'tır. 20 yıl içinde, Japonya'nın nüfus başına geliri iki misline çıkmış, nüfusu üçte bir oranında artış göstermiştir.

1930'a doğru, büyük dünya buhranı arefesinde, A.B.D. 110 ile başta gitmeye devam eder. Fransa 85 ile peşinden gelir. İngiltere, Sterlinin kıymetini düşürmeyi reddettiğinden, frenlenmiş bulunmakta, Almanya'nın ekonomisi, büyük enflasyon nedeniyle, karışmış bulunmaktadır (yaklaşık olarak 65). Birinci Dünya savaşından sonra pek hareket göstermemiş olan İtalya'yı (70), dolayısıyla Japonya, etkili olarak eşitlemeye yakın gelir (35). Bu devrede, A.B.D.'de, nüfus başına tarım ve sanayi üretimi, Batı Avrupa'daki seviyenin beş misline eşittir ve dünya ortalamasının 2,5 mislidir. Rusya'da bu üretimlerde seviye, dünya ortalamasına eşittir. 1929'da, A.B.D. ve Batı Avrupa, dünya nüfusunun % 17'sini barındırıyor, dünya tarım ve sanayi üretiminin % 57'sini karşılıyordu. Rusya ile Avrupa'nın arda kalanı, % 16 ile katkıda bulunuyordu. Dünyanın arda kalan kısmı, nüfusun üçte ikisini barındırıyor, fakat üretimin ancak dörtte birini gerçekleştiriyordu.

Tablo 2

Son Yıllarda Kalkınma (hacim olarak)
A) Her ülke için, 1960-1969 arasında

Ülke	Gayri safi iç hasıla		Ülke	Safi maddi (1) hasıla	
	Toplam	Nüfus başına		Toplam	Nüfus başına
A.B.D.	4,9	3,5	Macaristan	5,3	5,0
Kanada	5,7	3,8	Polonya	6,0	4,9
Arjantin	4,0	2,4	Çekoslovakya	3,2	2,6
Brezilya	4,4	1,2	Rusya (3)	7,0	5,7
Şili	4,6	2,0	Yugoslavya	6,1	4,9
Meksika	7,3	3,7			
Peru	4,9	1,7			
Hindistan	3,5	0,5			
İsrail	8,2	4,7			
Japonya	10,6	9,4			
Pakistan (2)	5,4	3,2			
Almanya (Fed. C.)	4,8	3,4			
Avusturya	4,3	3,8			
Belçika	4,5	3,9			
Fransa	5,6	4,5			
İtalya	5,2	4,4			
Norveç	5,0	4,2			
Hollanda	5,2	3,9			
Birleşik Kralliyet ..	2,9	2,2			
İsveç	4,6	3,8			

Kaynak : Birleşmiş Milletler Teşkilâtı (O.N.U.)
 Millî Hesaplar Yıllığı 1970, New York, 1972

(1) Safi Maddi Hasıla, hizmetleri kapsamadığından, temelden, Gayri Safi Millî Hasıladan ayrılır.

(2) Sadece 1963-1967 devresine ait.

(3) Sadece 1960-1967 devresine ait.

B) Büyük bölgelerde, 1950 ile 1969 arasında,
Gayri Safi İç Hasılanın (hacim olarak) Büyümesi. (Endeks 1950=100)

Dünya (1)	231	Kuzey Amerika ..	210
Gelişmiş ülkeler ..	228	Latin Amerika ...	257
Gelişmekte olan ülkeler	243	Asya (Japonya hariç)	217
		Avrupa	264

Kaynak : Birleşmiş Milletler Teşkilâtı (O.N.U.)
 Millî Hesaplar Yıllığı, 1964-1970

(1) Ekonomileri planlanmış ülkeler dahil değildir.

1938'e doğru, İkinci Dünya Savaşı arifesinde, nisbi durum, büyük değişiklik arzetmez. Ancak, büyük dünya buhranının etkisinde bulunmuş olan büyük sanayi ülkeleri, nüfus başına gelirleri itibarıyla, ya sabit kalmaktadırlar ya da, hafifçe gerilemektedirler. Oysa, öteki ülkeler, henüz harekete geçmemişlerdir (Türkiye, Arjantin, Meksika).

Günümüzde durum şöyledir: Son 15 yıl içinde artış, Batı Avrupa'da büyük bir canlanma göstermiştir. Sadece savaş sonrasındaki imar ve yapımla kalmayan bu artış, çok görkemli bir gelişme niteliğindedir. Savaştan sonra bir hengâmede bulunmuş olan Doğu Avrupa, bu durumdan zor kurtulmuş, sanayi alanındaki gerçekleştirmeler, tarımsal alandaki zorluklarla engellenmişlerdir. Bu arada, gelişmemiş, geri kalmış ülkeler, arayı açmış olduklarının farkındadırlar ve ekonomilerini harekete geçirmenin gereğini hissederler. Sanayileşmiş ülkelere, onlara, bu alanda yardımda bulunurlar.

IV – İki Yüzyıllık Kalkınmanın Sonuçları

XVIII. yüzyıl sonunda, nüfus başına gelir yönünden, coğrafi tutarsızlık beliriyordu. Batı Avrupa ülkeleri, kesinlikle başta geliyorlardı. Hollanda, İngiltere, Fransa önde gidiyor, onları, İspanya, gerilemekte olan İtalya ve Almanya izliyordu. Dünyanın arda kalan kısımlarında, nüfus başına gelir, bir iki yalıtılmış bölge dışında, herhalde çok daha düşük, belki yarıda veya daha da düşüktü. Güç ise, başta sayılan ülkelerin ellerinde toplanmıştı.

İki yüzyıl sonra, büyüme oranlarındaki eşitsizlik, diğer ülkelerin ekonomik hareketlerine başlamamış olmaları nedeniyle, nüfus başına gelir olduğu kadar, dünya gelirinin dağılımı yönünden de, çok daha büyük bir eşitsizlik olduruyordu. Fransa'da nüfus başına gelir ortalamasını endeks olarak ele almaya devam edersek, A.B.D.'de, 200, Batı Avrupa ve Okyanusya'da 100'e yaklaşık, Rusya'da ve Japonya'da 60 ile 70 arasında, Doğu Avrupa ve Güney Afrika'da 40, Avrupa'nın geri kalmış ülkelerinde 35, Latin Amerika'da 30, Asya ve Afrika'da 10'dan düşük endeksler buluruz. A.B.D. ile Hindistan arasındaki ayırım, 1'e 20 kabilindedir. (Kambiyo oranlarına dayalı kıyaslamalar, zengin ülkelerle çok fakir ülkeler arasındaki ayırmaları büyütücü niteliktedirler).

Tablo 3
Dünya Nüfus ve Gelirinin Bölgesel Dağılımı
(%)

	<i>Nüfus</i>	<i>Gelir</i>
<i>Komünist olmayan gelişmiş ülkeler</i>	17,7	65
A.B.D.	5,7	35
Batı Avrupa	7,5	21
Diğerleri	4,5	9
<i>Komünist gelişmiş ülkeler</i>	9,6	17
Rusya	6,7	12
Doğu Avrupa	2,9	5
<i>Komünist olmayan geri kalmış ülkeler</i>	50,6	14
Avrupa	1,5	2
Asya	32,0	5
Afrika	9,5	2
Latin Amerika	7,6	5
<i>Komünist geri kalmış ülkeler</i>	22,1	4
Çin	20,9	
Diğerleri	1,2	
Dünya Toplamı	100	100

Nihayet ek olarak belirtmemiz gereklidir ki, sadece bazı ülkelerde nüfus başına artış, nüfusun da güçlü olarak artışına paralel olarak yer almakla kalmamış, üstelik, tıptaki buluşların ve genel sıhhat şartlarındaki ilerlemenin etkisiyle, tüm dünya yüzünde, teknik icatlardan, tarım ve üretim ilerlemelerinden çok hızlı bir artış göstermiştir. Ekonomik artışa sahne olmuş ülkelerde, çoğu kez, nüfus, XIX. yüzyıl başı veya ortasından itibaren ortalama yılda % 1 oranında artış göstermiş, diğer ülkelerde, demografik patlama, daha geç başlamış, fakat son yıllarda öylesine güçlü bir hızlanma göstermiştir ki, bazı ülkelerde, ekonomik büyüme, herkesin hayat seviyesinin yükselmesinden çok, nüfus artışı oldurmakla belirlenmiştir.

Milâdî çağın başlangıçlarına doğru, gezegenin nüfusu, ancak 250 milyon insan kadardı. Bu, XVI. yüzyılda, iki misline çıkmış (1750'de 545 milyon), sonra iki yüzyılda, gene iki misline çıkmış (1850'ye doğru 1.170 milyon), aynı olay bir yüzyılda tekrarlanmıştır (1950'de 2,4 milyar) ve herhalde, 35 yıldan az bir süre içinde, gene iki misline varacaktır. Artış, mucizevidir.

Burada önemli ve son bir soruna değinmek isteriz: Ekonomik eşitsizlikler, son 15 yıl içinde, artmak veya azalmak eğiliminde midirler? Başta belirtelim ki, biz bu eşitsizlikleri, ancak, millî hasıla veya sanayi üretimi gibi istatistik göstergeleriyle ve mükemmel olmayarak saptayabilmekteyiz ancak. Fakat, bu göstergeler bile, daima iyi bilinmemektedirler. Öte yandan belirtelim ki, değişik istikametlerde değişebilen mutlak veya nisbi eşitsizliklerden söz edilebilmektedir. Bu kabilden olmak üzere, harekete geçtikleri yılda birinin geliri 100, ötekine ise 200 olan iki ülkeyi ele alalım. Ve farzedelim ki, bunların büyüme oranları, birinde % 6, ötekinde % 3'tür. 15 yıl sonunda, gelirler 180 ve 300 olacaktır (oran 160, ayırım 120). Bu durumda orantısal ayırım azalmış, mutlak ayırım artmıştır. Öte yandan ikinci ülke, %2'lik bir artış oranıyla, 270'lik bir gelir seviyesine ulaşacak, mutlak ayırım da azalmış olacaktır. Çok ileri olan bir ülke hayat seviyesini tutturmanın, ne denli zaman isteyeceği anlaşılmaktadır. Fransa yılda % 5, A.B.D. ise yılda % 3 oranında bir büyüme oranı devam ettirirlerse, halen 1'e 2 oranında olan nüfus başına gelir seviyelerinin eşitlenmesi 40 yıl sürer.

12 veya 15 yıldan beri, bir ülkeden diğerine, beliren nüfus başına millî hasıla artış oranı, çok değişik olmakta, bu arada, oran ile başlangıç seviyesi arasında bir ilişki belirtilememektedir. Böylece, İleri ülkelerden İtalya'da, Norveç'te, Yugoslavya'da yüksek oranlar, Fransa, Hollanda, Kanada'da orta oranlar, İngiltere'de düşük oranlar görülmektedir. Aynı şekilde, daha düşük seviyelerde gelişmeye başlayan ülkelere, Japonya ve Şili'de yüksek oranlar, Venezuela ve Meksika'da orta oranlar, Hindistan ve birçok Latin Amerika ülkesinde, düşük oranlar görülmektedir. Bundan kesin olarak eşitsizliklerin ne artmış ne de azalmış oldukları sonucuna varılabilir. (Aksine tartışma götürmez ki, mutlak ayrımlar artış göstermektedirler).

Ancak, bir ülkeden diğerine değişim gösteren bu durum üstünde, tümel bazı rakamlardan, genel bir görüşe varılmaktadır: 1950 ile 1966 arasında, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkelerde de, millî hasıla, genellikle iki misline çıkmıştır. Fakat nüfus artışı, ikincilerinde, birincilerinden çok daha yüksek olmuştur ve bu nedenle de, nüfus başına hasıla artışı, kesinlikle çok daha zayıf olmuştur. Olay özellikle Asya'da keşinlik kazanmaktadır. Böylece, durum şöyle özetlenebilir: Geri kalmış ülkelerdeki artış oranları, Batı Avrupa'nın veya A.B.D.'nin XIX. yüzyıldaki oranları kabülindenedirler (Japonya ve İsrail gibi istisnalar da vardır). Halbuki Batı, sayır hızını hissedilir şekilde artırmıştır. (Başta giden ve bazı diğer ülkeler hariç).

Ancak belirtilmelidir ki, halen nüfus artışı, geri kalmış ülkelerde, Avrupa ve A.B.D.'de, XIX. yüzyıldakinden çok daha büyük oranlar arz etmektedir. Şöyle ki, 1950 ile 1961 arasında, Latin Amerika'da bu oran, % 2,8 olmuş, bu nedenle, iç brüt hasılanın % 4,5'lük artış oranı, sadece yılda % 1,7 oranında nüfus başına hasıla artışı sonucunu vermiştir.

Tablo 4
Başlıca Ülkelerin Nüfus ve Üretimleri

Ülke	1970'te nüfus (milyon)	1970'te brüt iç hasıla		Dünya üretimine katkı
		Milyar Dolar tutarı	Nüfus başına Dolar	1970'te % brüt iç hasıla
A.B.D.	205,4	970	4 730	33,2
İsveç	8,0	33	4 050	1,1
Kanada	21,4	79	3 680	2,7
İsviçre	6,3	20	3 130	0,7
Federal Almanya	59,5	187	3 030	6,4
Fransa	50,8	147	2 900	5,0
Belçika	9,7	25	2 630	0,8
Hollanda	13,0	31	2 350	1,0
Yeni Zelanda	2,8	6	2 190	0,2
Birleşik Krallık	55,7	119	2 130	4,0
Avusturya	7,4	14	1 940	0,5
Japonya	103,5	198	1 910	6,7
Rusya	242,8	419	1 730	14,2
İtalya	53,7	93	1 720	3,2
Çekoslovakya	14,5	19	1 330	0,6
Polonya	32,8	41	1 250	1,4
Arjantin	24,3	24	990	0,8
Venezuela	10,4	10	980	0,3
İspanya	33,3	32	960	1,1
Şili	9,8	7	680	0,2
Meksika	50,7	34	670	1,2
Yugoslavya	20,5	13	660	0,4
Türkiye	35,2	15	440	0,5
Kolombiya	21,1	8	400	0,3
Brezilya	95,3	34	360	1,2
Birleşik Arap Cumhuriyeti .	33,3	7	220	0,2
Fas	15,5	3	210	0,1
Pakistan	114,2	17	150	0,6
Çin	760,0	90	120	3,1
Endonezya	121,2	14	110	0,5
Hindistan	550,4	51	90	1,7
Arda kalan dünya	849,5	180	210	6,1
Dünya Tutarı	3 632,0	2 940	810	100,0

Kaynaklar: Birleşmiş Milletler İstatistik Yıllığı, 1971, 1972 ve tahminler.

BÖLÜM 2.

KALKINMAYA BAĞLI ŞEKİL BOZULMALARI

Son 150 yılın izlenmesinden, hâkim bir intiba uyanmaktadır: Tümel büyüme, ülkeden ülkeye değişken olmakla kalmamış, her ülkede ekonomik büyüme, temelinde, uygunsuzluklar da getirmiştir. Dünyayı, olduğu şekilde otomatik olarak değiştirmek şöyle dursun, çok sayıda ayırım yaratmış veya varolanlarını büyötmüştür:

- faaliyetler arasında işgücü dağılımının değişimi, çeşitli üretim dallarında görölen eşitsiz artış oranları
- bölgesel büyümede eşitsizlik
- kırsal kentsel alan tertibinin altüst olması
- gelirler dağılımında değişiklikler,
- çeşitli mamullerin orantılı fiyatlarında kabaca şekil bozulmaları.

I – Sektörlerdeki Değişmeler

En fazla göze çarpan olay, faal nüfusun, tarım, sanayi ve hizmetlere dağılımında yer alan değişimlerdir. XVII. yüzyıl sonunda, Avrupa'da, tarım yaklaşık olarak, iş gücünün % 80'ini istihdam ediyordu. Arda kalanı, zenaatkâr, tüccar ve birkaç memur olarak ayrılıyordu. Daha bugün, Hindistan, Pakistan ve hatta Türkiye'de, yüzdeler, 70'in üstündedir. Buna karşı, yüksek hayat seviyelerine ulaşmış ülkelerde, bu oran çok daha düşük seviyededir: İngiltere'de % 3, A.B.D.'de % 5, Belçika'da % 5, Almanya, Hollanda ve Kanada'da % 10'dan düşük, Fransa ve Norveç'te % 15'ten az.

Şeklin bu bozulması olayı, büyüme olayına sıkıca bağlı olup, üretimdeki artışın, tüketiciler tarafından ifade edilen gereklerin çeşitlemesiyle birlikte belirmesinden gelmez. Tarımsal üretimin artması ve bununla, bir üreticinin, 3 veya 4 kişiyi besleyecek duruma gelmesiyle (Fransa'da bu 10, A.B.D.'de 30'dur), açıklık göze alınmaksızın, tarımsal iş gücünü azaltmak ve daha başka ihtiyaçları karşılamaya dönük, değişik üretimlere yönelmek olanakları yaratılmış olacaktır. Bu ihtiyaçlar başında, giyim gelir. Sınal devrim devresi başında tekstil sanayilerinin güçlü atılımı, bu yüzden yer almıştır. Konutlama, hastalıkların bakımı ve kültür çalışmaları, sırasıyla bunlardan sonra yer alırlar. O zaman, sanayide, ulaştırmada, hizmetlerde çalışan nüfus gelişmesi görölr.

Yeni hizmetlerin tanıtılması, yeni mamullerin icat edilmesi, çeşitli faaliyet kollarının oransa önemlerini altüst edecek nitelikte olur. XIX. yüzyıl ortalarında, demiryolunun yerleş- tirilmesiyle, yol taşımaları büyük oranda yana itilmiş, daha ucuz fakat çok daha yavaş olan nehir ve su yolları ulaşımına darbe indirmiştir. Ancak XX. yüzyıl başlangıcında, otomo- billerin ayarlanarak, işgörür hale getirilmeleriyle, trafik yeni baştan düzenlenmiş, bunun etkisiyle demiryolu, özellikle 1920'den sonra büyük bir gerileme gösterme zorunda kalmıştır. Uzun zaman boyunca, enerji kaynağı odun olmuş, ancak XVIII. yüzyıl sonlarına doğru, İngiltere'de, ilk kömür yataklarının işletilmesine başlanmıştır. XIX. yüzyıl ,kömür yüzyılı olmuştur. Nakliyenin, nakledilene kıyasla pahalı olması nedeniyle, enerji kullanan sana- yiler, kömür madenlerinin etrafına yerleşme eğilimini göstermişlerdir. XX. yüzyılda, büyük petrol yataklarının bulunması, arama ve delme (sondaj) tekniğinin büyük ilerlemeler kaydetmesiyle, petrol ve tabii gaz, enerji gereklerinin karşılanmasında gittikçe büyük bir rol oynamaya başlamıştır. Yarın, atom enerjisi, klasik yakıtların büyük bir kısmının yerine geçecektir. Fakat, bütünüyle enerji gereklerini karşılayamayacaktır. Çünkü dünya gerekleri, çok hızlı bir tempoyla gelişmektedirler: 12 veya 15 yıl içinde, enerji gereği iki misline çıkmıştır.

Kimya sanayii de, büyük değişimler oldurmuştur. Suni gübrelerle tarım koruma ilâçları, tarımsal üretim ve randımanlarının ıslahını oldurmuşlardır. Suni ve sentetik elyaf, (başta reyon ve fibran, sonraları, naylon, tergal, perlon vb.) tarımsal kökenli hammaddelerin (pamuk, yün, keten, ipek) gerilemelerini oldurmuş ve böylece, tekstil sanayiinin bünye- sinde değişiklikler meydana getirmiştir. Son on beş yıl içinde korkunç gelişme gösteren plastik maddeler, çelik ve alüminyum gibi madenlere, tahtaya ve kartona olan gerekleri geriletmektedirler.

Teçhizat dalında, elektriğin sanayi uygulamaları, fabrika bünyelerinde derin değişiklikler yaratmış, fabrikaların yerleri bile bu nedenle değişmiştir. Her makine, bu değişiklik saya- sinde, bağımsız bir birim olarak çalışmaya başlamıştır. Buhar makinelerinin yerleştiril- mesinden sonra, bu, ikinci bir devrim niteliğindedir.

Bugün, otomasyonun yayılmasıyla, üçüncü bir sanayi devrimi yaşamaktayız. Artık maki- neye kendi işini kontrol ettirmek ve kendi programını düzeltmesini oldurmak mümkündür (feed-back etkisi). Bunlar, elektriğin, akıl almaz atılımları sayesinde gerçekleşebil- mişlerdir.

Bütün bu teknik devrimler, faal nüfus bünyesinde önemli değişiklikler oldurmaktadırlar. Ve bunlarla, her sektöre ait etkiflerin önemi de değişmektedir. Böylece, bir yüzyılı biraz aşkın bir zaman süresi içinde, Fransa'nın faal nüfusu % 25 artış göstermiş, bunun tarımla uğraşan kısmı, % 50'den % 15'e düşmüştür. (Ve bu hareket devam etmektedir). Aksine, ulaşımındaki iş gücü, üç misline çıkmış, hizmetlerde de aynı büyüme belirlemiştir. Daha ayrıntılı olarak, etkiflerin (eldeki gerçek güçlerin) ana gelişmeleri, aşağıdaki şekilde sıralanabilir :

- tekstilde düşme
- giysi sektöründe başta artış, sonra güçlü bir düşme
- ahta ve mobilyacılıkta düşme
- metal işleme ve mihaniki sanayilerde durmayan bir artış
- gıda sanayilerinde artış
- kimya sanayiinde çok güçlü bir artış
- yapı ve bayındırlık sektöründe çok güçlü bir artış.

Çeşitli sektörlerdeki faaliyet endekslerinin incelenmesinden benzer bir manzaraya varılmaktadır. Ancak hareketler, tüm ekonomi prodüktivitesine kıyasla, bir sektör prodüktivitesinin daha hızlı veya yavaş olarak artış göstermesine göre, genişletilebilmekte veya geriletilenmektedirler. Bu kabilden, tekstil sanayii, 1896 ile 1962 arasında, efektiflerinin % 40 oranında düşmesine, üretimin de iki misline çıkmasına şahit olmuştur. (Prodüktivite 3,5 misline çıkmıştır). Oysa, aynı devre içinde, kimya sanayii, efektiflerini dört misline, üretimini 36 misline çıkartmıştır. (Prodüktivite 9 misline çıkmıştır bu sektörde).

Büyüme sonucu olarak faal nüfus bünyesinde oluşan değişiklik, çoğu kez o kadar net olarak belirmektedir ki, arada bir, bir ülkenin erişmiş olduğu ekonomik gelişme seviyesinin, tarımda çalışan nüfusu oranının düşüklüğüyle ve hizmetlerde kullanılan efektiflerin yüksek seviyede oluşuyla rakamlandırılması eğilimi belirir. Bu basitleşme yolunda fazla uzağa gitmemeye dikkat etmek gerekir. Çünkü, dış ticaret ve bazı iş sahalarında çalıştırılanlar sayısının suni olarak şişirilmesi, olayın katılığına su katarlar. Örneğin Yeni Zelanda, tarımsal ürünler ihracatçısıdır. O kadar ki, çok yüksek bir prodüktiviteyle, Yeni Zelanda'da tarımla uğraşanların oranı, Fransa'dakinden yüksek, Büyük Britanya'dakinden çok daha yüksektir.

Öte yandan, az gelişmiş bazı ülkelerde, hizmetlerde çalışanların şişkin olduğu görülür. Çünkü, kırsal alanlardan kentlere akın eden nüfus, sınıal çalışma sahası bulmadığından, durumu idare etmeye ve bunun için de, az buçuk ticarete veya bazı hizmetlerde çalışmaya başlar.

Nihayet, İkinci Kısımda da göreceğimiz üzere, en modern tekniklerin kullanılması, daima faydalı veya çıkarlı değildir. Bir ülkenin gelişme seyri, daima, daha önceden ekonomik harekete başlamış olan ülkelerdeki seyre uygun olarak, fakat belirli bir ara ile verilecek değildir. Arada, bazı safhalar atlatılır, onlardan geçilmez. Örneğin, Almanya, İngiltere'den 50 yıl sonra gelişmeye başlamış, kimya sanayiini, en azından aynı hızla veya daha hızlı olarak geliştirmiştir. Feza araştırmaları alanında Rusya, Amerika'ya adım uydurmaktadır. Oysa, nüfus başına ortalama prodüktivitesi, Amerika'ninkinden üç kez daha zayıftır. Gerçekten, bir ülke, belirli bir sanayileşme düzeyine varmasıyla, bilinmeye başladıkları anda yeni teknik buluşları kullanma eğilimini gösterir. Son yüzyıl içindeki büyük buluşların, bir hayli hızlı olarak geniş bir coğrafi uygulama alanına dağılmaları, bu şekilde izah edilebilir.

Birleşmiş Milletler ekonomi servisleri, tarihleri ve hızları değişik dahî olsa, yaklaşık olarak, tüm ülkelere uygulanabilecek genel bir gelişme şemasını kurmaya çalışmışlardır. Bu niyetle, 1958'de değişik gelişme seviyelerine erişmiş kırk kadar ülkenin sınıal bünyelerini incelemişlerdir. Ve çeşitli sınıal üretimlerin millî hasılaya kıyasla elastikiyetlerini elde etmişlerdir (Tablo 5). Böylece görmüşlerdir ki, millî hasılanın % 10'luk bir artış göstermesiyle, sanayi üretimi % 14 oranında artar. Görmüşlerdir ki, metal ve kâğıt sanayileri, özel hızla gelişirler. Buna karşılık, gıda sanayileri ve sepicilik, millî hasıladan düşük artış gösterir. Bu arada, nüfus artışını da hesaba katmak istemişler, (ekonominin boyutu göstergesi) ve saptamışlardır ki, millî hasılaya kıyasla, sınıal üretimin elastikiyeti, ülkenin boyutu büyüdükçe, artar.

Tablo 5
Çeşitli Ülkelerin, İç Brüt Hasıllarının, Faaliyet Kollarına Göre Kaynakları

<i>Ülkeler</i>	<i>Yıl</i>	<i>Tarım ve balıkçılık</i>	<i>Sanayi (madencilik, elektrik, gaz dahil)</i>	<i>İnşaat</i>	<i>Taşıma</i>	<i>Ticaret</i>	<i>Hizmet</i>
A.B.D.	1966	3	33	4	6	16	37
Kanada	1966	7	33	6	9	13	32
Yeni Zelanda							
Fransa	1966	7	38	9	5	14	29
Federal Almanya	1966	4	44	8	6	13	24
Danimarka	1966	10	31	9	10	14	26
İsrail	1966	8	32	...	9	19	36
Birleşik Krallık	1966	3	40	7	9	11	30
Belçika	1966	6	34	7	7	11	35
İtalya	1966	13	32	8	7	10	31
Çekoslovakya	1966	14	64	9	3	9	1
Japonya	1966	12	29 (*)	7	9	17	27
Venezuela	1966	8			92		
Arjantin	1966	15	37	4	9	14	21
İspanya	1966	18	30	5	6	12	29
Şili	1966	11	39	6	5	16	23
Brezilya	1965	30	27		44		
Peru	1964	20	25	4		51	
Birleşik Arap Cumhuriyeti	1961	25	22	4	9	10	29
Pakistan	1966	49	11	4	6	12	17
Hindistan	1966	48	16	4	5	10	17
Endonezya	1965	23	12	5	8	21	31
Çin	1956	48	26	6	4	16	0

Not: Ülkeler, azalan iç brüt hasıla sırasına göre dizilmiştir.
(*) Elektrik, havagazı ve su, "Taşıma ve İletim"e dahildirler.

Kaynak: Birleşmiş Milletler İstatistik Yılığ

Tablo 6**Büyük Ekonomi Sektörlerinin Önemlerinin Gelişimi**

Ülkeler	Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
<i>I - İşçilik (faal nüfusun %'si olarak)</i>				
Fransa	1856	51	31	18
	1968	15	39	46
Almanya	1882	42	36	22
	1968	10	47	43
İngiltere	1911	12	43	45
	1968	3	46	51
A.B.D.	1820	72		
	1870	50	25	25
	1968	5	32	63
Japonya	1877	83	6	11
	1968	20	34	46
İtalya	1871	62	24	14
	1968	22	41	37
Rusya	1958	42	31	27

II - Katma değer (GSMH'nın %'si olarak)

Fransa	1835	50	25	25
	1968	8	45	47
Almanya	1860-1869	32	24	44
	1968	5	51	44
İngiltere	1895	10	37	53
	1968	3	47	50
A.B.D.	1869-1879	20	21	59
	1968	3	38	59
Japonya	1878-1882	65	11	25
	1968	10	38	52
İtalya	1876-1880	55	20	25
	1968	11	39	50

Tablo 7

Çeşitli Sanayi Kollarında Büyüme Eşitsizlikleri

Sektör	GSMH'ya göre elastikiyet	Artmış elastikiyet (+) veya azalmış elastikiyet (-) (ülke boyutunun fonksiyonu olarak)
Tüm sanayi	1,37	+
Gıda sanayileri	0,98	—
Tekstil sanayileri	1,20	+
Giysi sanayii	1,36	—
Tahtacılık sanayileri	1,53	+
Kâğıtçılık	2,03	+
Yayıncılık, basın	1,72	+
Sepicilik	0,89	—
Kauçuk sanayii	1,58	+
Kimya	1,55	+
Metal olmayan maden ürünleri	1,16	+
Metaller üretimi	1,99	+
Madensel mamuller	1,98	+
Diğer sanayiler	1,85	+

II – Bölgesel Eşitsizlikler

Uzun süreyle, bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizlikler, aynı ülke içinde belirlediklerinde, toprakların eşit olarak verimli olmayışları, taşıma olanaklarının eşit olmamalarına dayanıyordu. Nüfusu en yoğun bölgeler, genellikle, en verimli olanlarıydı.

Sanayileşme, bazı özel bölgelerin gelişmesine yol açmıştır. Enerji kaynaklarının varlığı, uzun süreyle, yerleşme faktörü olmuştur. Enerji ikmalini sağlayan faktörler, başta, su yolları, sonra, XIX. yüzyıl başlangıcından itibaren, kömür olmuştur. Sanayi, önceleri kömür olan yerlerde yerleşmiş olması, böylece açıklanabilmektedir. Ruhr havzası, Fransız-Belçika havzası gibi, Saint Etienne, İngiltere'nin çeşitli havzaları gibi bölgelerin (çok sayıda kömür yatakları vardır) Avrupa'da, Pennsylvania'nın A.B.D.'de, niçin önem kazanmış oldukları ve İtalya gibi ülkelerin ne sebeple engellenmiş oldukları anlaşılır. Çok daha kolayca dağılılabilen motor işletici bir güç olan elektriğin belirmesiyle ve ondan sonra da petrolün belirmesiyle, kömür havzaları, baştaki önemlerini kaybetmişlerdir. Fakat, esas itibarıyla sanayileşme, birikimsel bir evrimdir. Bir yandan fabrikalar, tedarikçilerinin ya da müşterilerinin yanlarında yerleşmeye yüz tutarlar, (örneğin, mihaniki sanayi, demir sanayiinin yanlarında kök salar ve o da, kömür veya maden havzalarının yanında kurulmuş olur), öte yandan ise, hazır olarak, sanayileşmiş bölgeler, genellikle, gelişmiş bir altyapıya sahip olurlar (taşıma, elektrik, gaz, su, ikmal kolaylıkları, üniversiteler, teknik okulların varlığı). Böylece, yeni fabrikaların yerleşmeleri için çekici olurlar.

Bu nedenle gelişme, sanayiîni, avantajlı bölgelerde kümeleşmesi ve nüfusların bu yerleşme bölgelerine kaymasıyla belirmiş; çeşitli bölgelerin demografik yoğunluk hiyerarşileri, hissedilir olarak şekil değiştirmişlerdir. Örneğin, bir yüzyıl içinde Fransa'da, nüfus artışı % 18 olmuş, fakat Paris bölgesi, % 170, Kuzey % 67, Lorraine % 35 oranlarında artış göstermişler, buna karşılık, Bretagne, Loire ülkeleri, Poitou-Charentes, Merkez bölge Aquitaine, Languedoc, Champagne gibi bölgeler, artış göstermemişler (ve dolayısıyla kıymetlerinden kaybetmişlerdir); öte yandan Limousin, Auvergne, Bourgogne gibi bölgeler de % 16 ile 20 arasında oynayan gerilemeler göstermişlerdir.

Üretime veya nüfus başına gelire gelince, XVIII. yüzyıl sonuyla ilgili durumu aydınlatılabilecek rakamlara sahip değiliz. Ancak, Paris lehine beliren güçlü eşitsizliklerin varolduğunu inandırmaya sevkedecek nitelikte belirtiler mevcuttur.

Ekonomik kalkınmanın, ayrımları artırmaya veya azaltmaya mı yatkın olacağını saptamak, zordur. Ancak, iki olay, kesindir :

- sanayileşme, başta, kısıtlı adacıklarda belirmiş ve gelişmiştir.
- bölgesel eşitsizlikler, tüm ülkelerde beliren olaylardır.

(Örneğin Almanya'da, 1955'te nüfus başına iç gelir endeksi, Ren ve Kuzey Vestfalya için 117 iken, Bavyera'da 85, Schleswig-Holstein'da 71, İtalya'da ise, nüfus başına gelir, ülkenin kuzey yarısında, güney yarısındakinin iki misli durumundaydı).

Fakat, bu iki kesin olaydan öteye, genel kural önerme olanağı yoktur, çünkü her ülke, kendi karakteristikleriyle belirir.

III – Nüfusun Kentleşmesi

İlk çağlarda da, özellikle Akdeniz güzergâhı boyunca, Roma ve İskenderiye gibi önemli kentler belirmişse de, kentleşme hareketinin hızlanması olayı, nisbeten yenidir. Nüfusları 100.000'i aşkın kentler sayısı, 1830'da 36 idi. Bu 1930'da, 678'e ulaşmıştır. Bugün ise, bini aşmaktadır. Büyük kentler nüfusu, 1830'da 11,5 milyon iken, (dünya nüfusunun % 1'i) 1930'da 240'a ulaşmıştır, ki bu da, % 10'u aşkın bir artıştır.

Burada da, bir dereceye kadar, ekonomik gelişme oranıyla kentleşme oranı arasında belirli bir ilişki göze çarpabilmektedir. Böylece, kentsel nüfus oranı, A.B.D.'de % 70, Fransa'da % 60'ı aşkın, İtalya'da, Norveç'te, Meksika'da, yarıya yakın, Polonya'da, Çekoslovakya'da ve Japonya'da yarıdan biraz düşük olup, Hindistan, Pakistan ve Hindistan'da, çeyrekte de düşük olmaktadır. Ancak ilişki, katı olmaktan uzaktır. Örneğin Latin Amerika'da, görülen büyük kentler oranı, Avrupa'dakinin üstündeyse de, buna karşılık, bu ülkelerde, Avrupa'da çok sık görülen, orta boylu kentlere rastlanamaz pek.

IV – Gelirlerin Dağılımındaki Gelişme

Gelir dağıtım istatistikleri çok enderdir. Bundan ötürü, zaman ve mekânda kıyaslamalar yapmak bir hayli zordur. Ancak, son zamanlarda yapılan iki etüdün sonuçlarından anlaşılmaktadır ki:

- büyüme geliştikçe, gelirlerin dağılımındaki eşitsizlik azalmaya yüz tutar, ve
- halen, az gelişmiş ülkelerde eşitsizlik, gelişmiş ülkelere kıyasla, çok daha büyüktür.

Büyümeyle yeralan, eşitsizliklerin gerilemesi eğilimi, birçok nedene bağlanabilir :

- geri kalmış ülkelerde, gayri menkul gelirleri, genellikle çok yüksektir ve gayri menkuller, nüfusun azınlığı elindedir,
- eğitim geliştikçe, uzmanlıkların azlığı geriler (tekniker ve müteşebbisler çoğalır) azalma, bazı ücret ve kârların aşırılığını izah eder.
- ve nihayet, zenginliğin gelişmesi, gelirlerin, daha fakir kategorilere dağıtımıyla ilgili, çeşitli sosyal sigorta mekanizmalarını harekete geçirme olanaklarını sağlar.

V – Bağlantılı Fiyat Hareketlerinin Dağılımı

Büyümenin peşinden, fiyat değişiklikleri de gelmiştir. Bir yandan tüm fiyatları aynı yöne çeken hareketler, öte yandan, fiyatların, aralarında bağlantılı olarak değişim arznetmeleri sözkonusu olmuştur. Çoğu kez yukarıya doğru uzun süreli fiyat hareketleri olayı ile, gelişme arasındaki bağlantı, açık olarak tanımlanmış olmadığından, burada sözünü etmeyeceğiz. Aksine, fiyatların, kümeleşmiş olarak aralarında bağlı olmaları olayı, büyüme olayına doğrudan bağlı olup, sözünü etmek değer olduğu kadar, incelenmesi de, gereklidir.

Kısa vadedeli olarak, mamul fiyatlarının yükselmesi veya düşmesi, bir bolluk veya kıtlık durumunu dile getirir. Üreticilerin tekele yakın durumlarda olmaları da fiyatların yükselmesinde rol oynar. O zaman fiyatların, çeşitli yönlerde, bağlantılı olarak değişimlerini izlemek mümkündür. Aksine, uzun vadeli olarak, gelişme, çeşitli maliyet unsurlarının değişimlerine bağlıdır. Hammadde, ücretler, sermaye maliyeti gibi. Hammadde ve yarı mamul madde kaleminin gelişmesi, hammaddelere bağlı olduğu kadar, tek tüketimlerdeki değişimlere de bağlıdır. Örneğin, 1 kilovatsaat üretiminde tüketilen yakıt miktarı, bir hayli azalmış, 40 yıl öncesine kadar 6 000 kalori gerektirirken, günümüzün modern santrallerinde, sadece 2 200 kalori gerektirmektedir. Ve nihayet, amortisman masrafları, teçhizatın kıymeti ve kullanılabilirlik süresine, yani ömrüne bağlıdır. Bu üç deyimim orantısız önemi, faaliyet branşına göre değişik olmaktadır. Örneğin, uzun bir süreyle, tarım, bir el işi alanı olmuştur. Oysa, on beş yıldan beri, bu, büyük yatırımlar gerektiren bir alan durumuna geçmiştir. Özel teçhizat, gübre, koruma ilâci, vb. alımını gerektirmektedir. Ve bu gerekler, gittikçe artmaktadırlar. Hizmetlerin çoğunda, el işi temel unsurdur. Ve hizmetlerin fiyatı, genel ücretler seviyesi kadar, (genel fiyat seviyesi sabit tutulduğunda) yükselme eğilimini göstermektedir. Çünkü, üretim pek değişmez.

Salt prodüktivitenin yükselmesi kriteri, istikrarlı sınıflandırmalar yapmaya yeterli değildir. Temel (tarım ve madencilik), ikinci dereceli (sanayi ve taşıma) ve üçüncü dereceli (hizmetler) üç büyük sektörün, prodüktivite artış oranında, uzun vadeli olarak, anlamlı farklar izlenememektedir. Oysa, daha kısa vadelerde görülecek farklar, belirgin olabilirler, çünkü büyüme, devamlı değildir. Ancak, büyük bir sektör içindeki alt sektörler arasındaki farklar, sektörler arasındaki farklardan çok daha büyüktürler.

Özetle, her şey söylendikten sonra, denebilir ki, iş prodüktivitesi, çeşitli unsurlar arasında tek bir unsurdur. Ve belki de buna gereğinden büyük önem verilmiştir. Üretim tekniği ve satınalma fiyatlarının bağlantılı gelişimini gözönünde bulundurarak düşünce yürütmek, çok daha anlamlıdır, çünkü bununla, üretim maliyeti sentetize edilmiş olur. (Genel enflasyon ve deflasyon hareketlerinin gerektirdikleri düzeltmeleri, yerine göre, lâyıkıyla yaptıktan sonra tabii).

KISIM II
EKONOMİK KALKINMA FAKTÖRLERİ

BÖLÜM 3.

TABİİ VE TEKNİK FAKTÖRLER

I - Bilgi

Teknik ilerleme, ilk başta, bilimsel bilgilerin genişlemesini gerektirir. Tarihsel açıdan bunlar, pratik uygulamalardan önce gelmişlerdir. Örneğin, dikkati çekmesi gerekir ki, Mısırlılarla Yunanlıların buluşları, düşük oranda uygulama sonucu vermişlerdir. Aynı şekilde, Rönesans devrinde de, salt araştırmaya kuvvet verilmiş, bilimsel metod kuralları geliştirilmiş, bu arada, Yunanlı felsefecilerin öngörülerinden faydalanılarak, aynı yolda mesafe katedilmiş; fakat, pratik icatlara, bir hayli zaman geçtikten sonra ve çoğu kez, önceki kuramsal buluşlarla sıkı ilişkiler görülmeksizin, alan açılmıştır. Örneğin, buhar makinesi veyahut da iplik bükme ve dokuma makineleri kadar önemli buluşlar, bilimsellikten uzaklıkta olmayan, salt uygulayıcı kişilerin eserleri olmuşlardır. Daha XIX. yüzyılda, aynı olayı, gözlemek mümkündür. Demir işleme, makine-alet kollarındaki buluşlar, çeşitli kimyasal buluşlar, dinamonun icadı, hep bu cinsten olmuşlardır. Ancak yavaş yavaş, bilimsellikte uygulama arasında bir ilişki belirerek yerleşmeye yüz tutar. Özellikle, elektrik ve kimya alanlarında belirir bu.

Fakat, XX. yüzyılda, bu bağ daralır ve araştırma şartlarını tamamen allak bullak eder.

Teknik ilerleme yolunda, üç safha arasında ayırım yapmak, klasikleşmiştir. Bunlar, bilimsel araştırma, uygulamalı araştırma (salt bilim kurallarının, teknik sorunlara uygulanması) ve teknik icatların, sanayi üretim (veya tarımsal üretim) seviyesinde geliştirilmeleri safhalarıdır. Gerçekten halen bu üç safha arasında geniş çapta bağıntısızlık vardır. Çeşitli ve değişik yerlerde ve usullerle ele alınırlar.

Bilimsel araştırma, halen üniversitelerde ve bazı kamu veya özel sektör kuruluşlarında toplanmaktadır. Temel ekonomik niteliği şudur ki, masraflar, destekleme fonlarıyla karşılanır, alınan sonuçların ticarî sömürsüyle değil. Bu destekleme fonları, çoğu kez, hükümetten gelmezler, fakat bazı büyük teşebbüslerin de katkılarını kapsarlar.

Uygulama araştırması, teknolojik uygulama, aksine, esas itibarıyla, teşebbüslere aittirler. Daha ender olarak, kişisel araştırmacıların ürünleri de olabilirler. Yeni teknikler sayesinde maliyet fiyatlarını düşürmek kaygısı, piyasaya yeni mamuller sürerek, çıkış olanaklarını

genişletme çabası, teşebbüsü, zaman zaman gayet önemli olan meblâğları, uygulamalı araştırmaya adamaya iteler. Zaten bazı durumlarda teşebbüsler, hükümet desteği olsun olmasın, gruplaşarak, ortaklaşarak, tüm bir sanayi kolu çıkarına çalışan araştırma merkezlerini kurma ve finanse etme gereklerini hissetmişlerdir. Araştırma merkezleri, etüd merkezleri bu kabilendirler. Bu araştırmaların finanse edilmeleri, esasen, teşebbüsler tarafından deruhte edilir. Çoğu kez, hükümetin de katkıda bulunması hoşgörülür. Harcamaların genliği, zaten, sanayi koluna göre çok değişik olabilir: Havacılık sanayiinde, A.B.D.'de, ek değer, % 30'unu bulduğu iddia edilmektedir. Oran, elektronik alanında, % 15-20 arasında, kimya alanında, % 5 ile 7 arasında, fakat, mihanikl sanayilerde, % 1-2 arasında olup, gıda veya tekstil sanayilerinde ise, % 1'den düşüktür. Bu nedenle, tüm araştırmalar hacminin sanayilere dağıtımı, çok eşitsizdir. Böylece, A.B.D.'de, havacılık (feza dahil) üçte birini, elektronik-elektrikl kurgu, makine kurgusu ve kimya alanlarından her biri, sekizde birini alırlar.

Ancak, temel araştırmayla uygulama araştırmaları arasındaki bu ayrım abartılmamalıdır. Çünkü aralarında, güçlenmiş bağlar meydana gelmiştir. Yeni teknik araştırmaları, gittikçe, bilimsel buluşları kullanmaya başlamış ve gittikçe, bilimsel alanda söz sahibi kişilerin işi olmaya yüz tutmuştur. Öte yandan, salt bilimsel buluşlar, çoğu kez, gayet pratik araştırmaların ürünü olabilmektedirler. Örneğin Pasteur, temel görüşlerini, bira fabrikalarının üretimlerini ıslah etmek için yapmış olduğu mayalamayla ilgili araştırmaları sırasında ve onların sonucu olarak kazanmıştır.

Araştırmadaki bu birlik, günümüzde de, gittikçe güçlenmekte, çeşitli disiplinlerin birbirlerine olan karşılıklı bağları, gittikçe artmaktadır. Bu, salt araştırma alanında da geçerli bir gerçektir. Fizik kimyaya, kimya biyolojiye, kimya astronomiye, gayet dar ve sıkı bağlarla bağlanmış bulunmaktadırlar. Bu, aynı zamanda, uygulamalı araştırma alanında da geçerlidir: Atom gücü uygulamalarıyla ilgili araştırmalar veya feza keşfi çalışmaları, fiziksel kuramlardan, madde kuramcılığına veya katı durum fiziğinden, metalürji, kimya ve elektronik sorunlarına giden çok sayıda disipline başvurma gereğini oldurmaktadır.

II – Yenilik

Bilimsel bilgi, tek başına, ekonomik gelişmeyi ilerletmeye yeterli değildir. XVII. yüzyılda ve XVIII. yüzyılın başlangıcında bilgiler, çok az sayıda somut uygulamaya koşulmuş bulunmaktaydılar. Aynı şekilde, günümüzün geri kalmış ülkeleri, yüzyıllardan bu yana toplanagelmış, muazzam kuramsal bilgi stoklarına dalarak, bunlardan serbestçe faydalanma olanaklarına sahiptirler. Fakat bunu pek yapmazlar.

Gerçekten yenilik, olumlu bir harekettir. Genellikle, bir güç sarfı gerektirir. Çoğu kez, rizikoların göze alınmasına bağlıdır. Ve sadece, sosyo-ekonomik anlamda (hukukî anlamda değil), "müteşebbis" yani "girişimci" (bize yatkın deyimle *girgin*) mizaçlı kişiler tarafından oldurabilir. Bir önceki kısımda, araştırmayı, teknik üretim olanakları oldurduğu ana kadar izlemiştik. Ancak bunlar, orada, henüz görüntüsel nitelikteydiler. Varlıklarına rağmen, uygulamaya geçmiş değillerdi. Thomas, fosforlu madenle, döküm yapma usulünü, Gramme, adını taşıyan makineyi bulmuşlardı; diyod veya triyod lambalar yerine, silisyum kristallerinin kullanılması artık olağandı. Ancak uygulamaya geçilmesi için, kişilerin, Lorraine'de bir demir sanayini kurmak, elektrik jeneratörleri üretmek, transistörlü radyo makinelerini üretmek kararını almaları gerekli olacaktır. Bu denli bir harekât, bilinmeyene karşı saldırı niteliğindedir. Yeni prosede, teknik yönden başarılı olacak mıdır? Yeni bir mamul üretmek

sözkonusu olduğunda, müşteri kitlesi, (kişisel veya sınıf tüketicisi olsun) bunu kabul edecek midir? Varolan bir mamulü üretmenin yeni bir tekniği sözkonusu olduğunda, maliyet fiyatındaki düşme, öngörülen oranlarda gerçekleşecek midir?

Yeni prosedenin, piyasanın geniş bir alanını kapsayan büyük çapta bir üretimi ilgilendirdiği zaman, riziko özellikle büyüktür. O zaman, yerleşmiş üreticilerin tepkilerinden korkulur. Bunlar fiyatlarını kırabilir, bir süre için, yatırımlarının amortismanlarından vazgeçebilirler ve böylece, yeni teşebbüsü, mallı yünden çökmeye çalışabilirler.

Amerika'nın büyük sanayi öncüsü, Kayser, demir sanayinin büyük bir engellemesiyle karşılaşmıştır. Doğuda yerleşmiş olan bu sanayii, A.B.D.'nin batısına taşıyarak, San Fransisco yakınlarında fabrika kurma teşebbüslerini ortaya vuran Kayser, bu işte, ancak hükümetin desteğiyle başarılı olmuş ve kurulu sanayi iddiaları aksine, teşebbüsü, gayet çıkarılı olarak yerleşmiştir.

Bu zorluklar yanısıra, daha basitleri de yer alır. Örneğin, hammalından mühendisine, alışkanlıklarını değiştirmek istemeyen ve direnen fabrika personeli bunlardandır. İşgücünü azaltmaya yütutan yeni prosedelerin yerleştirilmesine, işinden olmaktan korkan personelin de tepkileri görülebilir. Her yenilik teşebbüsü, böylelerini öldürür.

Nihayet, yeniliğin, bir tek teşebbüsün değil, tüm bir sanayi işi olması gereklidir. Yeni bir prosedenin çıkarından, ekonomi, ancak o zaman faydalanabilir. Ve bu alanda da, bol sayıda atalet durumları belirir.

Tüm bu gerçekler, bilimsel buluşla, uygulamalarının genelleştirilmeleri arasındaki sürenin uzun olmasını anlatabilecek niteliktedirler. Laboratuvarındaki buluşla, ilk sınıf uygulaması arasında, yıllar geçmişi olabilir. İlk uygulamanın, tüm ilgili teşebbüslere yayılması bir on yıl daha sürebilir. Ancak, son yirmi yıl içinde, bu süreleri azaltmaya eğilim olduğunu gösteren belirtiler vardır.

III - Yatırım

Sermaye, iş gücüyle birlikte, bazı üretim tekniklerinin yürütülebilmesinde kullanılır. Gerçekten, belirli bir anda bir mamulü üretmek veya bir hizmeti ifa etmek için, genellikle olağan birçok teknik arasından seçme yapmak gerekli olur. Bu teknikler, özellikle, gerektirdikleri iş gücü veya sermaye yönünden değişik nitelikte olurlar. Örneğin, bazı sıcak tel çekme haddehanelerinde, teli, bir kafesten ötekine çekmek için, insan gücüne gerek vardır. Bazılarında ise sadece kafeslerin hareketi, elle idare edilir. Bazı atelyelerde, tam otomatikleşmeye gidilebilmektedir. Genellikle iş gücünden ne kadar tasarruf edilirse, sermaye giderleri de o kadar yüksek olur. Belirli bir anda, ücret oranları kadar faiz oranları hesaba katıldıklarında, belirli bir teknik, en düşük maliyet fiyatını öldürür ve o zaman, sözkonusu teknik seçilir.

Ekonomik kalkınmanın, nüfus başına gelir artışı ve dolayısıyla ücretlerin artışıyla ifade edilebildiği ölçüler dahilinde, aynı iş hacmi için işçilik masrafları artar; makinelerin üretim tekniğinde daha iyiyi doğru gidisi olmadığı takdirde, bunların da maliyetleri artar ve dolayısıyla teknik değiştirmek için hiç bir sebep görülmez. Ataletin oynadığı role ek olarak, bazı tekniklerin devamlı olarak kullanılmaları, bu şekilde izah edilebilir. Aksine, makine maliyetlerinin, iş gücüne kıyasla daha düşük oranda artış gösterdiği olabilir. O zaman, daha fazla mihanikleşmiş tekniklere doğru bir kayma yeralacaktır. Fakat, en önemli olay, bir üretim faktörüyle üretilen hacmin aynısını, bir öteki üretim faktöründen daha azını gerektirerek üreten, yeni tekniklerin belirmesidir. Bunların, her iki üretim faktöründe de azalma oldurdukları görülebilir. Örneğin, termik santrallarda üretim birimleri boyutlarının artmasıyla, yatırım maliyeti kadar, iş gücü gerekleri, tesis edilmiş kilovat başına düşme

gösterir. (Aynı zamanda, kilovat başına yakıt sarfiyatı da azalır.) Kapasite birimi başına yatırım, mukabil iş gücü maliyetine oranla, o zaman, sektörüne göre, artabilir veya azalabilir.

Belirli bir süre için, örneğin, tüm ülke için bir yılda gerekli brüt yatırım, üç ayrı alana yapılır :

- fizikî olarak yıpranmış veya ekonomik olarak modası geçmiş tesisatın yenilenmesi için
- varolan tesisatın modernleştirilmesi için, ve
- yeni tesisatın yaratılması için. Yeni tesisatların yaratılması, ya demografik gelişme yüzünden, kabaran iş gücünü istihdam etmeye ya da varolan tesislerde tekniklerin ıslah edilmesine dönüktür ve dolayısıyla, iş gücünü boşa çıkarır.

Bu üç yatırım unsuru, büyümeye katkıda bulunurlar. Çünkü birincisi, yenileme bahanesiyle, daha mükemmel teknikleri işe koşmayı oldurur, aynı üretim hacminin daha az iş gücüyle yapılmasını sağlayıcı nitelikte olur, ikincisi de aynı şekilde etkili olur. Üçüncüsü ise, yeni üretim kapasiteleri yaratır.

O halde sermaye, üretim ve istihdam hacimleri arasındaki nicel bağlantı ne denlidir?

Sanayileşmiş ülkelerde, salt yenilemenin, yılda, millî hasılanın % 6 ile 8 arasında bir kısmı, tevsin ise % 10 ile 15 arasında olacağı iddia edilir. Öte yandan, sermaye stokunun millî hasılanın 3 ile 4 misli arasında bir kıymeti bulunduğu görüşü hâkimdir. Dolayısıyla, yatırımlara bağlanan sermayenin ömrü, 50 yıl süreli olmakta, makineler için yapılan 10 ile 15 yıllık yatırım süreleri ile, 50 yıllık fabrika ve konut gayrimenkul yatırımları ve yol veya kanal gibi çok daha uzun süreli bazı altyapı yatırımları rakamlarından oluşan dengeli bir kıymet olmaktadır. Bu, daha da öteye, demektir ki, sermaye stokunun nüfus başına kıymeti, bir işçinin yıllık gelirinin 4 ile 5 misli kabilindedir. Fakat burada da, sektörlerle göre, rakamlar geniş değişiklikler ve ayrımlar göstermektedirler.

Ekonomik hareketin başlatılması, gerçekten, asgari altyapı yatırımı gerektirmektedir (yollar, köprüler, hava alanları vb.) Genellikle bu teçhizatlar ve tesisler, başta, gereğin üstünde olacaktırlar. Ancak, bunlardan her biri için, belirli bir fizikî seviyenin altına inme olanağı verilmemiştir. Köprü, üstünden 50 veya 500 vasıta geçsin, aynı köprü olmaya devam eder. Bu nedenle, ekonomik hareketin başında, altyapıya yapılacak olan yatırımlar ve altyapı gerçekleştirilmeye dönük çaba, sonra gerektireceği yatırım ve çabalara kıyasla, çok daha yüksek olur. Tüm ekonomik tarihlerde, XIX. yüzyıl ortalarında, demiryolunun gelişmesine, sanayi gelişmesinden çok önem verilmesi, bu önem sırasını belirtici niteliktedir.

Daha sonra, tarımın teknik değişimden geçmesiyle ve ülkenin yeteri kadar taşıma olanaklarıyla donanmış olmasıyla, yani, ekonomik altyapı yerleştirildiği zaman, dikkat, sınıal teçhizat ve tesisata çevrilir. Ondan sonra, bir üçüncü safha gelir ki, A.B.D. ve Avrupa ülkeleri, bu safhaya girmiş sayılırlar. Bunda, toplumsal, daha doğrusu, ortaklaşa tesislere ağırlık verilir: Hastaneler, kültür tesisleri ve genel olarak, bazı semtlerle bazı kentleri, yeni baştan şekillendirmeye dönük geniş kentçilik programları yer alır. Uzun zaman önemsenmemiş, sosyal altyapı safhasıdır bu.

Safhaların bu şekilde, çok sayıda oluşlarına, tesis türlerine göre hayat sürelerinin çok değişik olduğu gerçeği de eklenince, (bu da, yenileme meblağını etkiler), yıllık yatırımın ya ait olacağı sektörlerle, yahut da sivil bayındırlık yapılarıyla makinelere, dağılım oranlarının ülkesine göre, çok değişik olması anlaşılabilir.

Tablo 8

Yatırımların Dağılımı

	Ait oldukları sektöre göre					Tesisat tipine göre			
	Tarım	Sanayi	Elektrik - Havagazı	Taşıma	Konutlama	Arda kalanlar	Oturulan evler	Diğer amime yapı ve tesisler	Taşıma makine ve malzemeleri
Almanya	6	32	5	14	22	21	22	20	58
Fransa	6	32	9	15	23	15	23	23	54
A.B.D.	5	25	7	8	31	24	31	37	32
İngiltere	3	30	10	13	18	26	18	40	52
İsrail	20	-25-		12	30	13	30	35	35

Bu tablodan anlaşılmaktadır ki, İngiltere veya Fransa'da, malzeme alımları, sabit sermaye brüt bünyesinin yarısından fazlasını temsil etmektedir, oysa bu oran İsrail'de % 35'ten azdır.

IV - Hammadde Zenginliği ve Toprağın Verimliliği

Kuşkusuz, bir ülke toprağının verimli oluşu veya zemin altında zengin cevher ve madenlerin yatması, önemli bir kozdur. Örneğin, İngiltere ekonomik hareketinin başlangıcı, kolayca sömürülebilen kömür havzalarının bulunmasıyla, çok kolaylaşmış oluyordu. Ve dünyanın tüm önemli sınırlı bölgeleri, kömür veya demir yatakları yanlarındadırlar. Ancak bu tarihsel örneklerin görkemli nitelikleri, bu unsura zamanımızda fazlasıyla önem verilmesi tehlikesini oldurur. Zaten hammaddeleri olmayan ve buna rağmen, ekonomik ilerlemelere sahne olup, çok yüksek hayat seviyelerine ulaşan ülkeler de vardır. İsviçre veya Norveç, buna örneklerdir. Aksine, maden kaynakları zengin olup, daha ekonomik harekete geçmemiş olan ülkeler de vardır. Latin Amerika'da buna örnekler bulunur.

Harp zamanı dışında, milletlerarası ticaret yoluyla, bir ülkenin, elinde bulundurmadığı imkânları temin etmesi olanağı vardır. Yerinde cevher ve maden bulabilmek, esasen, daha ucuz bir maliyet sorunudur.

Sanayileşmiş ülkelerde, tüketilen hammadde ve tarım ürünlerinin kıymeti, millî hasılanın sadece düşük bir oranını oldurur. Örneğin Fransa'da bu oran, % 21 (tarımsal ürünler % 15, hammadde % 3, enerji % 3) kabilindedir. Bu ürünlerin yarı fiyata temin edilmesi durumunda bile, gerçekleştirilecek kazanç, Brüt Millî Hasılanın takriben % 10'u kadar olur.

Bu denli bir kazancın, büyümeye etkisi ne olur? Bunun hepsi, tabii, serbest kalacak bu üretim faktörlerinin, ne şekilde kullanılacaklarına bakar. Tümünün de yatırıma ayrılacağını addedersek, büyüme oranına etkisi zayıf kalır.

Salt mihanikî olan bu analiz, üç unsur gözönünde bulundurularak ayrıntılanmalı ve tamamlanmalıdır.

İlk önce, ülkede hammaddenin bulunması, ithal malı ürünlerde de çalışabilecek bazı değişim sanayilerinin yaratılmasını güdüleyici nitelikte olabilir. Teşebbüs başkanları, genellikle, hammaddelerini ülke içinde elde etmeye büyük önem verir, bunda büyük bir emniyet unsuru görürler. Zaten, başta, milli hammaddelere dayanılarak kurulan bir sanayi, sonradan, kısmen veya tamamen, ithal malı maddelerle çalışmasına sık sık rastlanabilmektedir. Böylece, Avrupa demir sanayii, özellikle Fransa, Belçika ve Lüksemburg'ta, başta, mahalli cevher kullanmış, sonradan, gittikçe artan oranda, ithal malı cevhere dönmüştür. Aynı zamanda şu da var ki, aşırı ucuz hammadde elde edebilmenin sağladığı psikolojik güdü unsuru, ekonomik bir hesaptan alınabilen sonuçların çok ötesine giden durumlar yaratabilmektedir. Harpten az sonra, İtalya'da, geniş tabii gaz yataklarının bulunmasıyla, kimya sanayii, canlanarak genişlemiştir. Ve buna, bu türden psikolojik olay olarak bakılmamalıdır.

Nihayet şunu da söylememiz gerekmektedir ki, dış ticaret, daima nazik bir konudur. İkmalin kesilmesi ya da kalitenin değişmesi yanısıra, dünya para kurlarının değişimleri rizikolarını arzeder; bunlar da ithal veya ihraç edilen mal fiyatlarını etkilerler. Hammadde fiyatları bu nedenlerle yükselebilir; öte yandan, bu gibi durumlar ödeme dengesi bozuklukları yaratabilir.

Örneğin, birinci riziko yüzünden, Avrupa demir sanayii, Avrupa menşeli kömürlere, ithal malı kömüre kıyasla biraz daha pahalı ödeme yapmayı göze almaktadır. Ve rizikoların tümü yüzünden, Avrupa ülkeleri, salt rekabet yönünden olağan fiyat gelişmelerine kıyasla savunulamayacak bir kömür üretim seviyesini devam ettirmeyi kabullenmektedirler.

Son olarak, gözönünde bulundurulmalıdır ki, fiyat değişimleri, geri kalmış ülkeler yönünden büyük bir tehlike arzeder. Çünkü onlar için, devamlı bir döviz gelirini planlarına dahil edebilmek çok önemlidir.

Zaten, tabii kaynakların ülke içinde bulunmaları, ekonomik hareketin başlangıç anında önemlidir ancak. Çünkü, yabancı döviz teminini sağlar ve bu dövizler, ülkenin teçhizat ve tesisat gereklerini karşılamak için önemlidirler. Örneğin, tahta sanayii, başta buharlı testere, sonra kâğıt hamuru sanayiinin yerleşmesiyle desteklenmiş olduğundan, XIX. yüzyıl sonunda, İsveç'in kalkınmasında çok önemli bir rol oynamışlardır.

BÖLÜM 4.

SOSYAL VE EKONOMİK FAKTÖRLER

I – Nüfus

Nüfus, ülkeler arasındaki kıyaslamada, en önemli ayırdılama unsuru olarak belirir. Nice l ve hele nitel görünümüleri, büyüme oranları ve hayat seviyeleri arasındaki ayırdılmaları en iyi izahlayan ana faktör durumundadır.

A – NİCEL GÖRÜNÜMLER : Nüfus yoğunluğunun, ekonomik büyüme yönünden önemli bir faktör olup olmadığı, *a priori* sorulabilir. Kuşkusuz, Orta Afrika'daki gibi, gayet düşük yoğunlukta, kilometrekare başına birkaç sakini olan seyrek nüfuslar, engelleyici nitelikte olabilirler ve özellikle, taşıma masraflarının ağır bastıkları (kişiler olduğu kadar mallar için de) oranda, genellikle, altyapıların daha düşük yoğunluklarla kullanıldıkları oranda, bu böyledir. En azından bir o kadar emin olarak denebilir ki, Hindistan'daki gibi gayet güçlü bir yoğunluk, tüm halkın gerektiği gibi beslenmesini zorlaştırır, buna salt ülkenin tarımsal üretimi yetmez, (özellikle, tarım teknikleri yüksek seviyede gelişmiş olmadıkları takdirde). Ancak, genel endikasyonların (uygunlukların) ötesine geçmek zordur; çünkü sonra, her ülkenin özelliklerinin de hasaba katılması gerekir. Esasen, en yüksek hayat seviyelerine sahip ülkelerden Avustralya, Yeni Zelanda, A.B.D. çok düşük yoğunluk; İngiltere ve Belçika ise, çok yüksek yoğunluk arzederler.

Ardı kalan faktör, nüfusun artış oranıdır. Birinci Kısımda görmüştük ki, büyüme, şekilde bozukluklar oldurur ve özellikle, sektörler arasında istihdam değişimleriyle belirir. Bu ayarlamalar, genişlemekte olan bir nüfusta çok daha kolayca oldurabilirler: Bir yandan, bir meslek üyeleri sayısının oransal kıymet düşmesi, tüm faal nüfusun artışıyla daha yavaş yavaş; öte yandan bir iş piyasasına gelmekte olan genç elemanlar sayısının artmasıyla, bunların daha fazla iş gücü gerektiren sektörlerle veya nitelikli iş kollarına doğru yöneltilmeleri kolaylaşır.

Aksine, gelişmekte olan ülkelerde sorun, çok daha çeşitli cevaplar gerektirir: İleri gençlere yeni teknikleri öğretmek çok daha kolaydır. Buna karşılık demografik artış, nüfusun gerekli beslenmesini sağlamak üzere, çok daha hızlı bir artış göstermektedir. Aynı zamanda, zaten kitlesel işsizliğin hâkim olduğu bir ülkede, işsizler sayısını daha da artırır. Geri kalmış ülkelerde halen edinilmekte olan tecrübeler göstermektedirler ki, eninde sonunda, güçlü bir demografik büyüme, daha çok engel niteliğindedir.

B – NİTEL GÖRÜNÜMLER : Eğilimlerin belirli tabii bir çeşitliliğini yadsımaksızın, saptanması gerekir ki, ülkelerin tümünde, bilimsel, edebî, felsefî, söz sahibi ve üstün sınıflar meydana gelebilmişlerdir ve çocuklar, gereğince erken olarak çevreleri değiştirilip, uygun çevrelere yerleştirildiklerinde, en aşırı soyutlukta kavramları maaledehindeki kolaylıklarında, sistematik ayrımlar göstermezler.

Dolayısıyla, halen beliren çeşitlilikler, temelinde, yıllarca sürdürülmüş, halka arz edilmiş olan eğitimlerdeki derin farklara dayanırlar. Batı Avrupa'da, bir yüzyıla yakın bir süreden beri, çocukların tümü okula gitmektedirler. Diğer kıtalarda, okula gitme oranı çoğu kez, henüz düşük olmaktadır. Oysa bilgi sermayesi, mamuller sermayesinden önemlidir. Samuel Slater, 1789 yılında, yanına bir tek resim almadan, İngiltere'yi terkederek, Amerikalılara, pamuğu bükme makinelerini yapma usullerini öğretmeye gittiğinde, büyük Amerikan sanayiini doğuracak olan sermayeyi, kafasında taşıyordu. Eğitimin önemi, İkinci Dünya Savaşından hemen sonra, güçlü olarak belirmiştir. Bu devrede ülkeler, ekonomilerini, birkaç yıl içinde, gene yerlerine oturtmuşlardır. Ve bu alanda en parlak örneği vermiş olan ülke, Almanya olmuştur.

Ancak son zamanlarda ve özellikle, batı ülkelerinde, eğitimle ekonomik büyüme arasında dar ilişkinin farkına varılmış ve eğitim, bilinerek, kasıtlı olarak, bir ekonomik büyüme politikasının emrinde geliştirilmiştir. O zamana kadar, eğitim gören çocuklar sayısında artış, salt insanı geliştirme kaygılarıyla gerçekleştirilmişti ve ancak bu görüşle eğitim süreleri uzatılmıştı. Gerçi bu denli tedbirleri vazedenler ve aldırınlar, aynı zamanda, çocukları, hayatlarını daha kolayca kazanma durumlarına getirdiklerini biliyorlardı. Fakat esas itibarıyla bireyci olan bir toplumda, herkese çıkarlı olan yöntemlere başvurulur. Toplumcu ekonomiler ve özellikle Rusya, ekonomik gelişmelerine tümel açıdan bakmaya çalıştılar. Halkları geniş çapta, kara cahildiler. Tabii olarak, eğitimin, planlarını gerçekleştirmede oynayacakları rolü etraflı olarak düşünmeye ve eğitimi, ekonomik gelişmeye yararlı yönde kullanmaya koyuldular. Onu, programları yönünden olduğu kadar, eğitim süresi yönünden de özel uygulamalara tâbi tuttular. Bu denli bir etki ve ilişki, halen, ciddi olarak gelişmelerini oldurmak için ciddi çalışmalar yapmakta olan ülkelerde izlenmektedir.

Eski sanayi ülkelerinde, aksine, eğitim sorunu, ancak savaştan sonra önem kazanmıştır. Ve buna, üç faktörün birden belirmesi etkili olmuştur :

- okul ve yüksek öğrenim öğrencilerinin, çeşitli nedenlerle güçlü olarak artması ve dolayısıyla, programların baştan tertiplenmesi zorununun belirmesi,
- gittikçe açık olarak, büyüme politikalarının kabullenmesi ve ekonomik büyüme mekanizmalarının rakamî analizlerle saptanması,
- Rusya'ya, ekonomik rekabet alanında meydan okunmuş olması.

C – MÜESSESELER KADROSU VE SOSYOLOJİK BÜNYE : Ve nihayet, ekonomik kalkınma, belirli bir psikolojik tutumu şart koşar ve bunu, belirli sosyolojik kuruluşlar frenler.

Çoğu kez, unutulmaktadır ki, ekonomik büyüme, halk, yeterince büyüme isteğini göstermediği takdirde yeralamaz. Temel unsur, teşebbüs ruhu olan, rizikoları karşılamaya, yeni üretim birleşmelerini denemeye, sadece geçmiştekini taklitle yetinmemeye uygun ve yatkın; halkın, alışkanlıklarının değiştirilmesine hazır olamayan en atıl unsurlarının tümüne, bu yolda karşı çıkmaya ve savaşmaya kararlı, sayıları yeterli kişilerin varolmasıdır.

Yeniliği oldurmak için, müteşebbislerin bulunması zorluğu, ülkeler arasındaki farkları anlatabilecek unsurlardan biridir. Bununla ilgili olarak, malın, kişi veya amne elinde

olması önemsizdir. Müteşebbislere, yani, yeni üretim bileşimlerini seçen ve başlatan kişilere, kişisel teşebbüslerde olduğu kadar, büyük anonim şirketlerde veya devlet malı teşebbüslerde rastlamak mümkündür. Aynı zamanda, teşebbüs ruhu çok zayıf olan birçok teşebbüs başkanına da rastlamak mümkündür. Ancak, öncü müteşebbislerin çalışması, pek tabii olarak, halkın genel tutumunun faaliyetlerini destekleyici nitelikte olmasıyla, kolaylaşmış olur.

Bununla ilgili olarak, ülkeler ve devreler arasında, çok sayıda farklar belirir. Çok sayıda ülkede, uzun sürelerle, askerlik mesleğinin tek haysiyetli meslek olduğu görüşü hâkim olmuştur. Bunlarda tüccarların, satıcıların faaliyetlerine yan gözle bakılmış, burjuvalar hor görülmüş, zengin zevce oldurmaktan başka işe yaramadıkları düşünülmüştür. XVIII. yüzyılda Fransa'da, henüz buna benzer görüşler hüküm sürerken, Manş ötesinde, İngiliz asilleri, servetlerini, ticareti veya madencilik faaliyetlerini desteklemekte kullanmaktaydılar.

Aynı şekilde, son on beş yıl içinde, Avrupa ülkeleri arasında görülen büyüme oranları arasındaki farklar, kısmen, bazı ülkelerde, daha hızlı bir dinamizmin belirmiş olmasıyla izah edilebilmektedir. Oysa, en büyük farklar, sanayileşmiş ülkelerle, geri kalmış ülkeler arasında belirmektedir. Çeşitli Afrika, Güney Amerika veya Asya ülkelerinin gelişmelerine engel olan unsurlar arasında en önemlilerinden biri, bu ülkelerde, sınav denemeye girmek isteyen kişilerin bulunmamasıdır. Rizikoya girmek zevkini tadmak isteyen kişiler vardır gerçi, fakat bunlar, daha fazla, uzun vadeli kurgulara girişmekten çok, kumar niteliğindeki rizikolara dönüktürler. Çabalarının semeresini almak için, yıllarca beklemekten nefret ederler. Bu nedenle, sınav faaliyetlerinden çok, ticarî işlere yönelirler. Gerçi, sanayicilerle tüccarlar, beraberce yaşama zorundadırlar. Ancak, dengersizlik, ikincilerinden yana ağır basmaktaysa, büyüme sunidir, nazik ve kolayca zedelenir niteliktedir ve genellikle muntazam değildir. Durum, Latin Amerika'da, bu denlidir. Bu düşünce şekli, her türlü uzun vadeli hesabı engelleyen bir enflasyon havasıyla, daha da güç alır.

Öte yandan, hâkim felsefe veya din, çoğu kez, zenginlik üretimini, üstün insanlara uygun bir iş olarak görmez, bunların felsefeye, zaviyeye veya salt bilime yönelmelerini ister. Hindistan bu kategoriye girer. Bu ülkenin fikir adamları, çok kalabalık ve bir o kadar parlaktır. İlk safta gelen bilim adamları vardır. Fakat müteşebbis sayısı, burada, bir hayli düşüktür.

Harekete öncülük yapacak kişilerin bulunması kadar; halkın, tüm olarak değişikliği kabul edilmesi de gereklidir. Ülke halkının, güneşlemeyi, çalışmaya tercih etmesiyle, tabii, her türlü büyümeyi oldurmak zorlaşır (İyi midir, kötü müdür bu?). Ancak, insanların canlarını dişlerine takarak çalışmalarını da yeterli değildir. Harpten önce, Fransa'nın çeşitli bölgelerinde, köylüler çok çalışırlardı ve ağır işlerin üstesinden gelirlerdi. Fakat, her türlü çalışma metodu değişikliğine, güçlü olarak karşı koyarlardı. Dolayısıyla, üretimleri, çok zayıf artışlar kaydederdiler. Bu durum, genellikle, küremizin birçok bölgesindeki tarımsal nüfuslar için de geçerlidir. İşçilerin iş metodlarını değiştirmeyi kabullenmeleri yeterli değildir. Aynı zamanda, icabında, meslek değiştirmeyi de kabullenmeleri gerekli olur. İcabında, başka bölgelerde yerleşmeyi de kabul edeceklerdir. Birinci kısımda görmüş olduğumuz gibi, meslek üye sayılarından bazıları artıp bazıları da geriledikçe, bu denli değişiklikler zorunlu olurlar. Bu coğrafi ve mesleki oynaklık, A.B.D.'de fazlasıyla ileridir. Fransa'da ise, harpten önce durgunluk hâkimdi ve halen de, yeterince oynaklık sağlanamamıştır. Ve nihayet, çok daha genel olarak, bir halkın, tüm olarak, isteyerek ve bilerek, kazanılmış durumların, her an için gene kazanılması zorunluğuyula karşılaşmayı kabullenmesi gereklidir. *Kalkınmanın ücreti, aynı zamanda, değişikliğin kabullenmesidir.*

Fakat, bu değişiklik ihtimallerinin belirmesiyle, herkese, kötü bir emniyetsizlik havası hâkim olur. Bu, şu yüzden daha da kötüdür ki, kişilerin çoğu, kendilerini çarpan rizikolardan sorumlu değildirler. Böylece, yeniden oluşum ve yeniden uyum sistemleriyle tamlaşmış bir sosyal sigorta sisteminin yürüncesine oturtulması ve kişiler kadar bölgelerde de etkin olarak yürütülmesi, ekonomik değişimlere karşı koyma yetkilerini azaltacak nitelikte olması kadarıyla, büyümeye uygun ve yararlıdır.

Son olarak, önemli olan bir tutum, en yüksek gelirleri olanların tasarrufa karşı davranış şekilleridir. Çünkü büyüme, ciddi bir yatırım çabası gerektirir ve bu, ancak, milli tutum tarafından finanse edilebilir. (Bunu icabında, dış yardım tamlayacaktır.) Tasarruf seviyesinin hükümetçe otoriter şekilde saptandığı ve toplamının esas itibarıyla maliyece sağlandığı ülkeler dışında, kişilerin ve özellikle büyük gelirleri olanların davranışları, bu seviyeyi ve kullanım şekillerini etkiler. Dolayısıyla, büyümeyi desteklemek için, yüksek seviyede bir tasarrufun bulunması ve bunun yatırımlara dönük olması gereklidir. Ve bunların ikisi her daim beraberce yürütülememektedir. Örneğin, Hindistan'da, büyük servet sahipleri, fazla paralarını, tantanalı, görkemli harcamalara hasretmeyi tercih ederler. Bununla, yatırımlardan kendilerine gelecekte akacak gelirlerden mahrum kalmaktadırlar. Fakat psikolojik yetkileri bu denlidir ve ülkeleri ekonomisinin gelişmesi çıkarlarına aykırıdır.

II – Dış Çevre

Her ülke, büyümesini, gelişmesini, tek başına sürdürmez. Diğer ülkelerle çevrilidir. Ve onlarla, kendi büyümesini çeşitli yönlerden destekleyici nitelikte, çok sayıda, alışverişlerde, değiş-tokuşlarda bulunur.

İlk başta sözkonusu olan, bir ülkede bulunan buluşlar stokunun, tüm ülkeler hizmetine arzedilmesidir. Bilimsel sonuçlar, temel araştırma sonuçları, genellikle, neşredilirler ve herkes, bilgilerini edinebilir. Bilgilerin engelsizce, serbestçe arzedilmeleri, daima bilim adamlarının ilkesi olmuştur. Otuz yıldan beri, bu alanda, bir gerileme kaydedilmiştir. Milli savunma çıkarları nedeniyle, bazı araştırma sonuçlarının gizli tutulmalarıdır bu gerileme. Atom alanındaki gizlilik, bunlardandır.

Uygulama bilgileri, teknikler, aksine, bedava olarak kamuya sunulmazlar. Buluşların çoğu, belirli süreler için, ihtira beratlarıyla korunmuşlardır. Gene de, sahiplerinin ellerinde kalmazlar. Geniş çapta, diğer ülkelere dağıtılırlar. Bu, ya ihtira beratı satışları, ya üretim lisanslarının kiralınması veya üçüncü bir ülkede, patent sahibi şirketin, bir fabrika kurmasıyla yer alır. Bilgilerin bu alım satımı, gayet önemlidir. Örneğin Fransa'da, 1962'de, ihtira beratı, patent ve lisanslar, 447 milyon Franklık bir satınalmaya ve 239 milyon Franklık satışa konu olmuşlardır.

Aynı zamanda, tüm bir halkın oluşumunu ıslah edici nitelikte, takaslar da vardır. Bir yandan yerliler, diğer ülke teknik okul ve üniversitelerinde bilinçlenmeye giderler (Avrupa, Rusya A.B.D.), öte yandan, sanayileşmiş ülkelere gelen uzmanlar, bilgi ve tekniklerini, daha geri ülkelere yaymaya girişirler. Bu olay, yeni değildir. XIX. yüzyılda, İngiliz işçilerinin, Fransa ve Almanya'da, bazı sanayi dallarında, ilk hareketi kolaylaştırmak üzere çalışmış olduklarını görmüştük. Ülke değişikliği, kısa vâdeli olabilir. Birkaç aydan iki yıla kadar uzanabilen eğitim süreleri vardır. Uzun vâdeli ülke değişikliği de sözkonusu olabilir.

Son olarak, mal takasları vardır. Daha 1776 yılında, milletlerin zenginlik nedenleri üzerine kafa yoran Adam Smith, iş bölümüne öncelik tanıyor, ağırlık veriyordu. Başta her işçinin, sonra her fabrikanın, uzmanlık kazandıkça üretimini artıracak duruma geçtiğini, paralel

olarak da, takasa olan gereğin, gittikçe daha fazla hissedilerek artacağını söylüyordu. Milletler seviyesinde de bu böyledir. Her ülke, oranlar dahilinde, şu veya bu üretim dalında daha etkin oldukça, aynı olay yer alır.

Başta, sadece belirli bölgelerde elde edilen ve başka yerde bitmeyen ürünler aşırı bir durum niteliğindedirler. Belirli bir iklime bağlı tarımsal ürünler, örneğin, kahve, çay, kakao, pamuk ve kauçuk gibi sıcak iklim (ekvator) ürünleri ve aynı şekilde, gezegenimizin arama olanaklarının şimdiki haliyle, ancak bazı bölgelerde buldukları bilinen belirli cevherler, bu durumdadırlar. O zaman, bunları üreten ülkelerle, tüketen ülkeler arasında, otomatik olarak takas hareketleri yerleşir. Örneğin, Avrupa ithalâtının üçte birini, hammaddeler oldurur. Bu ithalât, enerjiden, ekvator bölgesinin gıdasal ürünlerine kadar uzanır.

Fakat takaslar, bununla kısıtlı kalmazlar. Aynı zamanda, her iki ülkenin üretebileceği mamuller de takas edilirler. Bu denli bir ameliyenin çıkarlı yönleri nelerdir? Esas itibarıyla, her ülke, bazı üretimlerde uzmanlık kazanma, araştırma çabalarını artırma, optimal boyutlarda sınırlı fabrikalar kurma ve bunlarda oransal üstünlük kazanma olanaklarını içerir. Nihayet, iki ülkeden her biri, bu uzmanlığın faydalarından çıkar sağlarlar. Çünkü, bununla, üretilen iki mamulün maliyet fiyatlarının düşmeleri sağlanır. Bir ülke üretimlerinin seçimi coğrafi düşünceler sonucu olabilir.

Örneğin, % 98'i ihrac edilen Lüksemburg demir üretimi, bu ülkenin, demir cevheri yatakları üzerinde ve fosforlu bu maden cevherinin kullanılmasını olduran Thomas prosedesinin (usulünün) icadından sonra kurulmuştur.

Seçimi ülke boyutları etkileyebilir.

Örneğin Belçika, istese, otomobil üretebilir. Ancak ülke boyutları, özellikle iç piyasası, ekonomik araba üretim zincirleme fabrikalarının gerektirecekleri boyutları karşılamayacak kadar dardır ve bu denli bir üretim halinde, mamulün dörtte üçünün ihracı zorunlu olur. Oysa bu, dış piyasaların duyarlılığı nedeniyle, çok nazik bir durum yaratır.

Fakat bu uzmanlık, tarihsel gelişimin bir sonucu ve olgusudur. Bazı alanlarda, zaten nazik kalan bir üstünlüğü ülkeye verir.

Genellikle ifade edilen ve zaten zıt olan iki hatayı dağıtmak için söylenmesi gereken bir tek söz daha vardır. Görüşlerden biri, teknik olarak gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş teknikleri ellerinde tutan ülkelerle rekabet edemeyecekleri ve bunlara ihracatta bulunamayacaklarını iddia eder. (Çünkü durumun islahı, sadece dış yardımlara bağlıdır). Ötekine göre, gerçek ücretleri oransal olarak daha düşük olan ülkelerin, daha ileri ülkeleri batırabilecekleri iddiasındadır (bunlarda, gerçek ücretler daha yüksektirler). Ve ikincilerin bu nedenle, kendilerini, yüksek gümrük vergileriyle veya kontenjanlarla, bu tehlikeye karşı korumaları gereklidir. Gerçekte bu iddialar, çok sayıda yanlışlara dayanırlar. Bir yandan, A ileri ülkedeki ücret yüksekliği, ve B geri ülkesindeki ücret düşüklüğü durumlarının, her iki ülkenin çeşitli üretim dallarında aynı oranları arz etmeleri, pek mümkün görülmemektedir. Örneğin bu oran, elektrik makine üretimi dalında 4, fakat iplikçilik ve dokuma alanında 1,5 olabilir. O zaman, A'dan B'ye makine, B'den A'ya da mensucat ihrac edilebilecektir. Pek tabii olarak, iki ülkede gerçek ücret seviyelerinin farklı olmaları, bu arada da, takas edilen mamullerin ortalama prodüktivite olanakları yönünden eşit olmaları gerekli olacaktır (Vermiş olduğumuz örnekte, 1,5'tan yüksek ve 4'ten düşük, örneğin, 3'e eşit). Bu şartla, B ihrac edebilir, fakat A'yı her alanda çökertemez, çünkü devamlı olarak, alışından çok satamaz. Bu orta vadeli denge olanakları, tabii, geçici dengesizlik rizikolarını bertaraf etmezler ve zaman zaman sancılı, nitelikleri arada bir görkemli ayarlamalar gerektirdiklerinden, yukarıda sözü edilmiş genelliklerin temelinde yatarlar.

Son olarak söylenmesi gereken bir şey vardır: Dışticaret, bir ülkenin dinamizmini kamçılayıcı niteliktedir. Bazı şartlar altında, sınırların açılması, müteşebbisleri, maliyetlerini düşürerek, dışticaret rekabetine kafa tutacak durumları yaratmaya güdüleyebilir.

Gayet tabii bu, namuslu şartlar altında yeralan bir rekabet için söylenmiştir. Yabancı rakibin, iç piyasada yüksek, dış piyasada düşük, ikili fiyat seviyesi uygulamayacağını önceden kabul eder. Aynı zamanda, önceden kabul eder ki, ithalâtçı ülke, belirli bir olgunluk kazanmış ve bazı durumlarda, bunun kazanılması için, belirli sürelerle, koruma ve destekleme devrelerinden geçmiştir.

III – Kalkınmanın Tutarlılığı

Tümel ekonomik kalkınma, işsizliği önlemeye veya üretim faktörlerinin kötüye kullanımını önlemeye dönük bir seri tedbirin uygulanması veya bir seri kurala uyulması halinde, kolaylaşmış olur:

- Çeşitli sektörlerin faaliyet seviyelerinde tutarlık,
- Çeşitli bölgelerin gelişiminde tutarlık,
- Çeşitli sektörleri modernleştirme derecesinde tutarlık !

Tüm bu kurallara uyulduğu zaman, ancak; uyumlu bir büyümenin sözü edilebilir.

İlk ilke, en kolay kavranabilenidir. Şu anlama gelir ki, *her sektörün üretim kapasitesi, açılan alanla aynı tempoda büyümelidir.* Böylece tam istihdam sağlanmış olur. Örneğin, demir sanayiinin olağan üretimi, mihaniklî sanayi ve yapıt piyasası gerekleriyle uyumlandırılmalıdır. Tabii bu kapasiteler, son istemle uyumlandırılmalıdır. Son istemi de, tüketim, yatırım ve ihracat oldurur.

Oysa, bir yandan tüketimle yatırımın, öte yandan, dış ticaret genişliğinin, oransal büyümesi karşısında takınılan tutum, çok değişik tipte büyümeler durdurabilecek niteliktedir.

Yukarıda, gerçekten görmüştük ki, özellikle, öncüler arasında yeralmayan ülkeler için yatırım çabalarını artırarak, büyümeyi hızlandırmak olanağı vardır. Çeşitli beş yıllık planlarında, son zamanlara kadar Rusya'nın uygulamış olduğu siyaset bu olmuştur. Ağır sanayiye, sınaî gelişmeye gerekli enerji üretimine, makine yapımına gerekli çeliğin üretimi için demir sanayiine, özel önem verilmiş, bunlar desteklenmiştir.

Dışticaret, iç gereklerle, iç üretim arasındaki ilişkiye, önemli bir esneklik unsuru katar; tabii koşullarla zorlu olmayan faaliyetlerin ülkeler arasında işbölümüne göre dağıtımını sağlar. Aynı zamanda, en azından birçok yıl süreyle, iç gerekleri geçen üretim kapasitelerinin yerleştirilmesi olanaklarını yaratır. Örneğin, uzun yıllar boyunca, Latin Amerika ülkeleri, gerekleri olan çeliği ithal etmişler, sonra, son yıllarda, aralarından bazıları demir sanayiî fabrikaları kurmuşlardır. Oysa, bunların ekonomik olabilmeleri için, ülke gereklerini aşan kapasitelerde üretim yapmaları gerekiyordu. Çünkü, ton başına maliyet, fabrikanın boyutlarına göre düşer. Ve bu ülkeler, en azından geçici olarak, bu nedenle, ihracatçı olmuşlardır.

Belirli bir *bölgesel denge*, aynı zamanda, istenebilir, fakat çok daha zor olarak şekle bağlanabilir. Yerleri jeolojik veya coğrafi nedenlerle saptanan bazı faaliyetler dışında, (madencilik, tarım, çok ağır hammaddeleri işleyen bazı sanayi kolları gibi) yer seçim olanakları, diğer sanayiler için, çok daha geniştirler. O zaman sorun, sanayiî topluluklara doğru, veya toplulukların, sanayi bulunan yerlere doğru akması arasında seçme yapmaktır.

Çünkü, bir yandan sanayi, sanayii çeker, tedarikçilerin bulunduğu yerlerde yerleşmeye yüztutar, müşterilerine, yakın olmak ister, gelişmiş bir altyapı arar ve gerektirir, hazır ve eğitilmiş bir iş gücünün bulunduğu yerlerde yerleşmeyi öngörür ve o zaman, diğer bölgelerdeki insan kitlelerini de kendine çeker. Aksi olacağına, sanayi, insanların hazır iş gücü olarak buldukları bölgelere gidecek, fakat ona karşılık, onu yaşatabilecek altyapının oluşturulması ve personel eğitimi için önceden çabalar sarfedecektir. Şişkin sanayi kentlerinin hafifletilmeleri, bu şekilde elde edilir. Hangi yolun seçileceği, geniş çapta, özgü durum sorunudur. Ekonomik yönden, belirli bir coğrafi merkezleşme, kuşkusuz, daha uygundur. Çünkü, tüm bir hizmetler kümesinin, daha iyi kullanılmasını sağlar. Ancak, kolayca tasavvur edilebilir ki, bu merkezleşme, belirli bir haddten öteye, aksine, çok fazla mal olur. Ve o zaman da, merkezden kaçma hareketi oldurulur. İnsancıl yönden, iş olanaklarının insanlara götürülmesi, aksinden daha uygundur.

Ancak, bu yapılırken, nüfusun coğrafi dağıtımlarının katlaşmalarını oldurmamaya dikkat edilmelidir. Bu dağıtımlar, genellikle, tarihten kalmazlar, fakat çoğu kez, kişilerin isteklerine uygun değildirler. Son yirmi beş yıl içinde, milyonlarca Amerikalının doğudan veya ülke ortasından Pasifik kıyılarına akın etmeleri, buna örnektir.

Sağlanması gereken son tutarlık unsur, çok daha incedir, naziktir. Burada sözkonusu olan, çeşitli faaliyetlere, üretim faktörlerini (özellikle iş gücü, sermaye ve toprak) öylesine dağıtmaktır ki, *had prodüktivjeler* eşitlensin. Böylece, tarımsal alanda, ülkede ekilir alan tükenmedikçe, büyük masraflara katlanarak, ek ekilir topraklar elde etmek, ekonomik değildir (sulama yoluyla veya Hollanda'daki gibi kurutma yoluyla). Aynı kural, bir ekonomik ortaklık dahilinde de geçerlidir.

Yıllık prodüktivitesi, sanayide kullanıldığı takdirde elde edebileceği prodüktiviteden düşük olan bir iş gücünü tarımda istihdam etmeye devam etmek, bir ekonomik israftır. Ve gerçekten, İtalya'nın, harpten sonra sanayi alanında hızla gelişmesi faktörleri arasında en önemlisi, ekilir alanlarda fazla kalabalık olan bir nüfus yığılmasını, sanayie aktarabilmiş olmasıdır (Nüfusun bir kısmı, hizmetlere de aktarılmıştır). Eski haliyle, nüfus başına prodüktivite düşüktü. Bu iş gücü fazlasının gitmesiyle, üretim düşmemiş, topraklara bağlı kalanlar, nüfus başına gelirlerini artırmışlar, aynı zamanda, sanayie, gelişmesi için gereği olan kalabalık bir iş gücünü temin etmişler, bu arada, iş alanı değiştiren işçiler de, genellikle, nüfus başına daha yüksek gelirler sağlamaya başlamışlardır. Tarımsal alanlardan gelen bu meslek akınları, en görkemlileri ve çoğu kez en gereklileridirler. Ancak, son on beş yılda, ülkelerin çoğunda, çeşitli nüfus bünye değişiklikleri yer almış bulunmaktadır.

Teknik deyimlerle, her üretim unsurunun haddi etkinliği, tüm teşebbüslerde ve tüm faaliyet sektörlerinde aynı olmalıdır. Bu denli bir hedefe ulaşmak, her ekonomi uzmanının, bu haddi etkinlikleri, doğru olarak hesaplayabilmesine bağlıdır. Bunun için, sermaye maliyetleri arasında fark olmaması, iş gücünün aynı fiyata çalışması, (belirli olarak tanımlanmış nitelikte bir iş gücü sözkonusudur). Hammadde, enerji, yan mamul madde maliyetlerinin de fiyatlarınca tam olarak yansıtılmaları gereklidir. Kararların merkezden kaçmış şekilde alındığı bir ekonominin içinde, fiyat mekanizması, üretim hacmi kadar, üretim tekniklerinin seçiminde esas rolü oynar. Fakat, aynı zamanda, her müteşebbisin, tekniklerini oransal fiyat gelişmelerine göre yöneltmeye güçlü olarak itilmesi gerekir. Öyle ki, sistematik olarak, asgari maliyeti oluşturma çabalarını sürdürebilsin. Bu yönden, belirli bir rekabet havası önemlidir ve gereklidir de.

Tüm bu tutarlık kurallarının tam olarak uygulanmaları ve doğrulanmaları olanaksızdır. Kalkınmakta olan bir ekonomide, bu olanaksızlık, tabii durumdur. Çünkü böylece yaratılan iç gerilimler, kalkınmayı iteleyici nitelikte olurlar. Ancak, fazla güçlü olmamaları da gereklidir. Çünkü aksi halde, insanlar, şevklerinden kaybederler ve o zaman, israflar artar. Kalkınmada bu tutarlık kaygısı, büyüme politikalarının temellerinde yatar. Bunu, Bölüm 6 ve 7'de göreceğiz.

BÖLÜM 5.

EKONOMİK KALKINMA FAKTÖRLERİNİN HİYERARŞİSİ

Geçmiş bölümlerde görülmüş olan ekonomik kalkınma faktörlerinin hepsi, kalkınmayı etkileyici nitelikteyseler de, rolleri eşitsizdir. Zaten bu çeşitli faktörler, birbirlerinden bağımsız değildirler. Dolayısıyla, büyümeyi izaha dönük bu denemeyi tamamlayabilmemiz için, çeşitli faktörlerin hiyerarşisini belirtecek bir sıralamaya girişmemiz gerekecektir.

Son yıllarda nicel açıklamalar teklif edilmiştir. Şimdilik yetersiz ve noksan olduklarını söylemek, eleştirmek değildir. Ancak burada, bunlarda söz etmek ilginç olacaktır. Çünkü ne yönden tamamlanmaları gerekeceğini izah ederken, olayın çapraşıklığı hakkında daha etraflı bir görüş kazanmış olacağız. Okur, birkaç matematik formülünün kullanılmasına karşı gelecekse eğer, hemen bir sonraki bölüme geçebilir.

I - Birkaç Sentetik Şema

İki ana üretim unsurunun sermaye ve çalışma olduğunu esas olarak kabullenen iki Amerikalı iktisatçı Cobb ve Douglas, P üretimini C sermayesine ve T iş çalışma hacmine bağlayan bir fonksiyonu, istatistik yönünden ayarlayarak, "Büyümeyi izah" etmeye çalışmışlardır.

Seçilmiş olan fonksiyon, üssü türden olmuştur :

$$P = KC^a T^b$$

Dolayısıyla, logaritmaları arasında çizgiseldir :

$$\log P = \log K + a \log C + b \log T$$

İlişki diferansiyalleştirilerek P, C ve T'nin büyüme oranları arasındaki ilişki elde edilir :

$$\frac{dP}{P dt} = a \frac{dC}{C dt} + b \frac{dT}{T dt}$$

Çeşitli ülkeler ve çeşitli devreler için yapılmış çeşitli istatistikî ayarlamalar, nisbeten gruplaşmış sonuçlar vermişlerdir: a, 0,2 ile 0,4 arasında, b 0,6 ile 0,8 arasında, anlaşılmalıdır. a + b = 1 kabullenilirse, (boyut etkisi yokluğunu ifade eden şart), çoğu kez, boyut sayısı niceliği olarak

$$a = \frac{1}{3}, b = \frac{2}{3} \text{ oranlarına varılır.}$$

Bu denli bir istatistik sonuçlar kapsamı veya odaklaşması, bir hayli etkili ve şaşırtıcıdır. Ancak, dikkate değer ki analizi yapılmış ülkeler, benzer gelişmelerden geçmişlerdir. Üstelik, a ve b kıymetleri, fazlasıyla, anlamlı de-

ğillerdir. Çünkü, P. C. ve T değişkenlerinden üçü, büyümektedirler ve dolayısıyla ortak çizgisellik olayı rahatsız edici niteliktedir. Nihayet fonksiyon, anlatıcı (izah edici) olmaktan çok, tanımlayıcı nitelik taşır. Böylece, ça-

ışmayı aynı yönde sürdürerek, $\frac{dP}{P dt} = a \frac{dC}{C dt}$ sonucuna varılır. Bu demektir ki, sermaye stokunun % 5

artmasıyla, üretim, % 1,5 oranında bir artış oldurur. Bundan varılabilecek sonuç şudur ki, sermaye stokunun % 20 oranında artmasıyla, yıllık büyüme oranının % 6'lık bir tempoyu oldurma olanakları vardır. Bir yandan, fonksiyon, üretim büyüme oranının % 2 ile 3 arasında iş gücünün ise % 1 olduğu devrelere göre ayarlanmış olup, sadece bunlara yakın kalkınma oranları için geçerlidir, öte yandan da, farkına varılmaktadır ki, kalkınma olayı, çok daha çapraşktır.

Dolayısıyla, teknik ilerlemeyi simgeleyen bir zaman fonksiyon terimi ithal edilerek, fonksiyonun ıslah edilmesine çaba sarfedilmiştir. İstatistikli ayarlamalar göstermektedirler ki, zaman fonksiyonu terimi, üretim büyümesinin büyük bir kısmını izah etmekte, hesap etmektedir. Terim şöyledir: $P = KC^a T^b$ *ct*. Formül, bir öncekinden daha tatmin edicidir. Çünkü, sermayenin ve çalışma hacminin etkisini, daha doğru oranlara oturtmaktadır. Ancak şu da kabul edilmelidir ki, bu *ct* terimi, hiç bir şekilde kalkınmayı izah edici nitelikte değildir.

Daha çapraşık, somut olayları daha iyi izah edici formüllerin kullanılması çabucak, istatistikli yetersizlikle engellenir. Gerçekten, belirli uzunlukta bir süre için, kıyaslanabilen kıymetleri bulunan değişkenlerin sayısı çok azdır.

O zaman, en önemli görülen faktörlerin etkilerinin, bağımsız olarak rakamlandırılması denenir ve bu yapılırken, bu kısmi büyüme oranları toplamının, gerçekten gözlenmiş büyüme oranı limiti dahilinde kalmasına dikkat edilir.

Denison tarafından, Amerikan ekonomisi için yapılmış bu denli bir etüdün, vermiş olduğu sonuçlardan burada sözedilebilir. Denison, 1909 ile 1957 arasında yer almış ortalama % 2,89'luk millî gelir artış oranını anlatabilmek için, her biri rakamlanmış, aşağıdaki unsurlara başvurur :

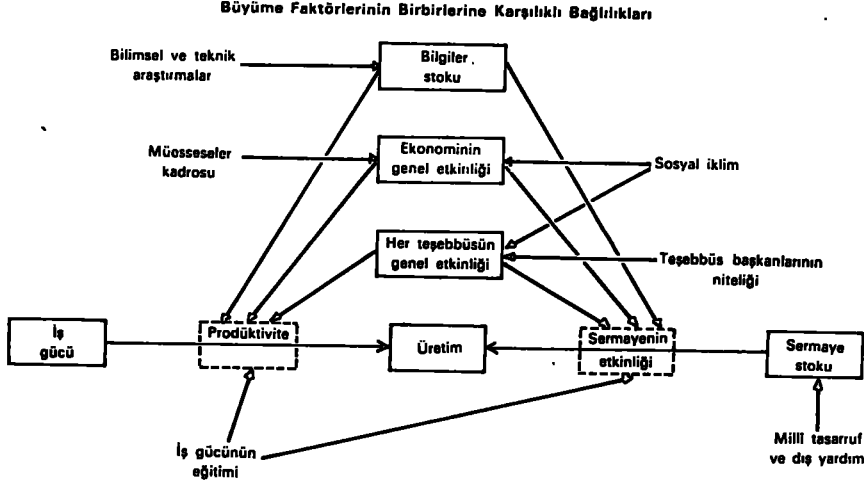
	<i>Millî gelir</i>
<i>Gerçek millî gelir</i>	2,89
<i>Üretim faktörlerinde artış</i>	2,22
İş gücü	1,65
İşçi sayısı	1,06
Yılda çalışma saati	-0,41
Saat sayısı indirimlerinin, saatte produktiviteye etkisi ..	0,32
Eğitim	0,58
Kadınların daha iyi kullanılmaları	0,10
Sermaye	0,57
Toprak	0,00
<i>Üretim faktörleri birimi başına üretim artışı</i>	0,67
Boyut tasarrufu	0,27
Bilinenlerde ilerleme	0,40

Pek tabii, bu ayırtlama tartışılabilir. Özellikle şu yönden ki, faktörler bağımsız değildir. Örneğin, bilinenlerdeki ilerlemeyle, eğitim, kuşkusuz bağlantılıdır. Öte yandan, daha çok yaklaşık niteliği olan hesaplara, olağandışı bir önem vermek de doğru değildir. Gene de, ilginç bir araştırmadır bu ve sonuçları bir hayli geçerli boyut rakamları verebilir.

II – Genel Bakış

Okuyucuyu hayal kırıklığına uğratma rizikosuna katlanarak, ekonomik kalkınmanın genel bir anlatımını burada takdim edecek değiliz. Adam Smith'in (Milletlerin Zenginliklerinin

Tür ve Nedenleri Üzerine Araştırma, 1776), Karl Marx'ın (Kapital, 1867) Schumpeter'in (Ekonomik Gelişme Nazariyesi, 1912) (ve daha birçok büyük düşünürün) çizmiş oldukları geniş hatlı tablolar, olayların anlaşılabilmesine gerekli temel unsurları getirmişlerdir. Okur, bundan önceki sayfaların, onlara ne kadar borçlu olduklarını herhalde sezmiş olacaktır. Ancak, bu sentezlerden her biri noksan görülür ve hareketi hazırlayıcı analizlere uygun değildir. Zaten son zamanlarda çıkan hiç bir eserin bir sentez sunmaya kalkışması manalıdır. Aksine, bu eserler, daha çok, önemli olay listelemeleri niteliğindedirler. Ve on yıldan beri, büyümenin sözünü eden yazarlarda, bir tevazu eğilimi sezilmektedir.

Ekonomik kalkınma politikalarından edinilmiş görgüler, bunu bir hayli etkilemişlerdir: Çeşitli siyasetler uygulayan ülkelerde elde edilen benzer kalkınma oranları; aynı tedbirlerin, çok değişik sonuç vermeleri; hatırı sayılır mali desteğe rağmen, birçok ülkenin ekonomik hareketini başlatmaktaki başarısızlık ve olanaksızlık; büyüme olayının, sanılandan çok daha çapraşık olduğu inancını doğurmuştur. Görülmüştür ki, sosyolojik ve siyasal etkenler, ekonomik unsurlar kadar önemlidirler ve onlarla ilgili bilgilerimiz, halen, bir hayli ilkel ve yetersizdir.

Biraz katı tek sonuç şudur ki, bir veya iki üstün faktörün olması, sözkonusu değildir. Aksine, birbirleriyle karşılıklı olarak bağlı, bir faktörler tümü vardır. Ve bunlar, zaman ve bölgelere göre, değişken önemde olurlar.

Yukarıdaki grafik, bu ilişkilerin bir resmini çizme çabasıdır. Bunda, üretim, iş gücü ve sermaye stokundan ibaret, iki üretim faktörünün kullanımından oluşmuş olarak gösterilmiştir. Ancak, prodüktivite kadar, sermayenin etkinliği de, çeşitli faktörlere bağlıdır. Ve bunlarda, analizini yapmış olduğumuz unsurları buluruz :

- artmasıyla, daha etkin tekniklerin kullanılabilmesini olduran bilimsel ve teknik bilgiler stoku,
- iş gücünün eğitilmesi,

— ekonominin genel etkinliği (retim faktörlerinin optimal dağılımlı) ve her fabrikanın etkinliği. Bunlar, kullanılan tekniklerin en iyi etkinliğini sağırlar. Ve müesseseler kadrosunun, teŖebbs Ŗeflerinin niteliği kadar, sosyal iklimin de etkisi altındadırlar.

Sermaye stoku, sadece millî tasarruf 'sayesinde (ve icabında dıŖ yardımla) büyür. Yük-selmekte olan bir üretim, bunu kolaylaŖtırır.

Böylece, tüm bu faktörler, aralarında, karŖılıklı olarak bağıntılıdırlar. Bu nedenle, bir b-yme politikasının kurulması, gayet apraŖık bir iŖtir, her ülkenin durumuna uydurulmuŖ olması gerekir. Biz bunu, üçüncü kısımda anlatacağız.

KISIM III

EKONOMİK KALKINMA POLİTİKALARI

BÖLÜM 6.

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE EKONOMİK KALKINMA POLİTİKASI

Çok gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınma, yeni üretim prosedelerinin icat edilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesini öngörür (yeni mamulü değil). Ve bu, yoğun bir araştırma ve yatırım çabası gerektirir. Fakat aynı zamanda, bu ekonomiler, gittikçe daha çapraşık hale gelirler. Bu nedenle, çeşitli faaliyetlerin gelişmesiyle genel genişlemenin uyumu arasında tutarlık sağlayacak mekanizmaları ayarlamak, zorunluk haline gelir. Nihayet, tüm nüfusun temel gerekleri karşılanmış olduktan sonra, üretimin artışıyla açılan ek tüketim olanakları, çok çeşitli olarak belirebilirler ve bunlar arasından belirli bir seçmenin yapılması gerekli olur. Bu teumel problemler, çeşitli derecelerde, sanayileşmiş ülkelerde belirirler (Avrupa, Rusya, Kuzey Amerika, Japonya). Ve bu problemlere, çeşitli çözümler getirilmiştir.

I – Kalkınmanın Hedefleri

Ekonomik kalkınma var demek, ülke gittikçe daha fazla mal üretiyor demektir. Fakat bu malların kullanılış şekli, ülkeden ülkeye değişik olur.

Ekonomik kalkınma mekanizması harekete başladıktan sonra, çok çeşitli hedefler peşinden koşulabilir; hayat seviyesinin yükseltilmesi, hayat türünün değiştirilmesi, kalkınmanın hızlandırılması, askerî güçlenme, feza araştırmaları, geri kalmış ülkelere yardım vb. Gerçekte, bu hedeflerin hepsi, paralel olarak, aynı zamanda tutulurlar. Fakat bunlara verilen ağırlıklar, ülkelere göre değişik olur. Bu nedenle, bu hedefler arasından seçme yapımından çok, sınıflandırılmaları yoluna gidilir.

Örneğin, uzun yıllar boyunca, Rusya, hedeflerinin başında, A.B.D.'nin ekonomik gücü seviyesine çıkmayı tutmuştur. Dolayısıyla, kalkınma oranını azamiye çıkartmakla uğraşmıştır. Yatırıma ve dolayısıyla, teçhizatı tesisatı mamulleri üreten sanayilere verilen öncelik o yüzdendir. Geçenlerde Rusya, feza keşfine yönelmeyi kararlaştırmış, bununla siyasal prestij, askerî güç sağlamayı amaçlamıştır. Böylece, bazı teknik alanlarda da, bunun bir cins yan ürünü olarak, görkemli ilerlemeler sağlamış; fakat, öte yandan, yatırım çabasını biraz hafifletme zorunda kalmıştır. Nihayet son zamanlarda, millî üretimin daha geniş bir bölümünü tüketime arz etme kararını almıştır. Ki bu da, yatırımı azaltma pahasına yer alabilecektir ancak.

Bazı ülkelerde, hedefler daha az kesin ve daha az açık olarak vazedilmişlerdir. Fakat devlet, aynı şekilde, bazı öncelikli hedefler tutar; örneğin, silâhlanma çabaları, finansmanı toplu olarak yapılan tüketim, (eğitim, hastane bakımı ve bazı hallerde konutlama) özel iyi ilişki-

lerinin devamı istenen bazı ülkelere dönük yardımlar, (Avrupa'ya Amerika'nın 1947'deki Marshall yardımı, Fransa'nın eski Afrika sömürgelerine yardımları, batı veya doğunun çeşitli ülkeleri tarafından, geri kalmış ülkelere yapılan yardımlar). Bu hedeflere varmaya gerekli meblağlar, öncelikle ayrılırlar, böylece, tüketimle yatırıma kalan kısım azalır. Bazı durumlarda, belirli genlikte yatırımın yerinde olacağı kanısına varılır ve o zaman onu öldürmeye dönük tedbirler alınır.

Daha son zamanlara kadar, çeşitli hedefler, birbirlerinden bir hayli bağımsız olarak tayin edilirdi. Olasılıkları, gerektirdikleri finansmanı getirecek vergilerin alınmasını öngören yasaların kabul edilmelerine bağlıydı; bu denli bir hareketin, çeşitli sosyolojik grupların, yani genellikle ülkenin hayat seviyesine etkisi, düşünülemezdi pek. Üstelik bu harcamalar, düşünülmüş bir ekonomik büyüme yönünden ele alınmazlardı.

İstatistik bilgisinin ve özellikle millî muhasebe bilgisinin gelişmesiyle, millî gelirin kullanımının, açık ve rakamlı şuuruna varılabilmüş; tümün bir parçasını artırmanın, diğer parçalarını, beklenen gelecek artışları yönünden ne şekilde etkileyeceğini daha iyi takdir etme olanakları sağlanmıştır.

Daha geçenlerde ele alınmış bulunan bir sonraki safha, ekonomik gelişme şekillerini ve ekonomik kalkınma ürünlerini kullanma şeklini düşünme safhasıdır.

Bu problemleri somut bir şekilde vazetmiş olan ilk ülke Fransa'dır. Daha IV. Plan kapsamında, hangi türden topluma doğru bir yönelimin yeralması gerektiği soruluyordu:

"Gerçekten düşünülebilir ki, A.B.D.'de en güçlü eleştirilere konu olan, Amerikan yaşamının bazı yönlerini önceden etkileyen ve şekillendiren tüketim toplumu, uzun vadeli olarak, lüzumsuz ve hatta rahatsızlık doğurucu tatminlere yönelmektedir. Gelmesi beklenmekte olan ilerleyici bolluğun, insanın daha az tek yönlü bir görünümü hizmetine koşulması, herhalde daha iyi olur."

veya;

"Devletin veya diğer mahallî toplulukların genellikle ellerinde bulundurmakta oldukları yatırımlar, ilerlemesi en hızlı unsur olacaklardır (% 50'yi aşkın). Bu şekilde yapılmış seçme, esas itibarıyla, nihai tüketim bünyesinin değiştirilmesi çabalarının bir başlangıcıdır. Bu kategoriden yatırımın, kentsel ve kırsal tesisatlandırılmaya özel önem verdiği, millî eğitime, sıhate ve kültüre öncelik tanıdığı belirtildiğinde, hedef tutulan değişikliğin çehresi, kesinlik kazanır."

V. Planın hazırlayıcı çalışmaları, 1985 yılı öngörülerini de kapsamışlardı ve konunun, parlamentoda tartışılabilmesini sağlamak üzere, ayrıntılarını, daha büyük açıklıkla ele almışlardı. Kuşkusuz, hayat seviyesi yükseldikçe, en ön gerekler, tüm nüfus tarafından karşılanır. Bu nedenle, ekonomik kalkınma ürünlerinin hangi tempo ile yaratılmaları ve ne şekilde tahsis edilmelerinin gerektiğine, gittikçe daha fazla düşünce ayrılmalıdır. Bu düşünce ile ondan gelecek olan kararların, küçük bir teknokratlar çevresine hasredilmiş kalmaması gerekir. Geniş demokratik tartışmalara konu edilmelidir bunlar. Ancak bu, sadece, vatandaşın ekonomik bilgisi ve istatistik bilinçlenmesinde geniş çapta ilerlemeler kaydedilmesiyle mümkün olacaktır.

EKONOMİK RİZİKONUN GÖZE ALINMASI : Ekonomik kalkınma olayı, yaratıcı olduğu kadar, yıkıcıdır da (Schumpeter). Durmaksızın yeni prosedeler yola koyulur, uygulanır, yeni fabrikalar yaratılır, bölgeler gelişir, bu arada da, belirli teknikleri terketmek, fabrikaları kapatmak veya şekillerini değiştirmek, insanların mesleklerini değiştirmeleri, belirli bölgelerin öncülük yapmaları veya zorluklu devrelerden geçmeleri ya da devamlı olarak zor durumda kalmaları gerekir.

Bu denli değişiklikler, ekonomik büyümenin öz şartıdır. Büyümeden yana olan, değişmeyi ve değişimi kabullenmelidir. Ancak büyüme, öz amaç değil, insanın hayat şartlarının daha iyi bir şekle sokma vasıtasıdır. Ve bunun yeralebilmesi de, ancak, gerekli ayarlamaların acılı etkilerinin kabul edilebilir bir genliğe indirilebilmesine bağlıdır. Yarım yüzyıldan beri ve özellikle son otuz yıl içinde, kişileri, kusurları olmaksızın mağdur edici olay yankılarının karşılanmasına dönük tedbirler alınmıştır. Burada özellikle sözkonusu olan hastalık ve iş kazaları sosyal sigortasıdır. İşsizlik sigortası, ekonomik rizikolara karşı korunma yönünde atılmış olan ilk adımdır. Fakat bu henüz yeterli değildir. Gerçi riziko, gelişim içinde bir ekonomiye bağlıdır. Alınmış kararın, sorumluyu dolaysız olarak etkileyen kesin bir başarı veya başarısızlıkla sonuçlanması gereklidir. Ekonomik bir gerektir bu. Hatta, hür ve hareketlerinden tam olarak sorumlu insan tabiatının en yüksek insancıl hedefine uygundur bu. Ancak, başarısızlığın veya başarının, sadece kararların gerçek sorumlularını çarpmaları veya esinlendirmeleri gereklidir. Teşebbüsünü kötü idare edenin, fonksiyonlarını gerekleri uygun olarak yerine getirmekte kusur edenin cezalandırılması, normaldir. Ancak, *öngörülmemiş* bir teknik gelişmenin veya ekonomik oluşumun belirmesiyle, olanakların engellenmesi, aletlerin faydasız olması, istihdam yerlerinin kapatılması, insanların meslek ve yer değişimine zorlanması karşısında, toplumun görevi, sorunu ele almak ve vakit kaybetmeden, olabildiğine güçlü ve yoğun olarak, uymaları olabildiğine hafifletecek tedbirleri almaktır. Bu, insancıl bir görev olduğu kadar, bir ekonomik zorunluktur da. Yeniliğe karşı direnme, çoğu kez, ekonomik gelişme rizikosuna karşısındaki korkunun bir sonucudur. Şimdiye kadar bu alanda fazla bir şey yapılmamıştır. Gerçek bir ekonomik sigorta sisteminin yerleştirilmesi, gelecek yılların görevi olacaktır. Bu, sosyal sigortayı genelleştirecektir. Kişi özgürlüğüne hürmet edecek, aynı zamanda kişinin hakkı olan, dolaysız olarak, oldurmadığı olayların sonuçlarına karşı, korunma istemine karşılık verecektir.

II – Ekonomik Kalkınmayı Destekleyici Eylemler

A) ARAŞTIRMA: XIX. yüzyıl boyunca ve XX. yüzyıl başında, araştırma, özel kişilere bırakılmış, sadece arı araştırma üniversitelerin eline verilmişti. Otuz yıldan beri durum, bir hayli gelişmiştir. Bir yandan, hükümetler araştırmayı kolaylaştırmanın ve bir tür işbirliği sağlamanın çıkarını anlamışlardır. Bilgi takası için de, durum böyledir.

Öte yandan, özellikle askerî tekniklerin çapraşıklığı nedeniyle, araştırma kredileri, gittikçe artan oranda, amme gücü tarafından temin edilirler. Amme, böylece araştırmayı yönetecek güçlü bir kaldıraçın kabzasını elinde bulundurur. Fransa'da halen araştırmaya adanan fonların dörtte üçü, amme sektöründen gelmedirler. A.B.D.'de bu oran biraz daha düşük olup, yaklaşık olarak üçte ikidir. Hollanda istisnadır. Burada amme, araştırma fonlarının sadece üçte birini temin eder.

Fakat bu fonların, kullananlara dağıtımlarında durum, kesin olarak değişiktir: Amme sektörü kısmı gayet zayıftır (% 15-30), özel sektör, ağır basar. Denebilir ki, çoğu kez, millî araştırma çabaları, amme tarafından finanse edilirlerse de, özel sektör tarafından sarfedilirler.

Zaten, on beş yıldan beri araştırmalara adanan millî gelir oranını çoğaltmaya kesin çabalar sarfedilmektedir. Bu, açık olarak belirlemektedir. Eldeki istatistiklerden anlaşılabilceği kadarıyla, –ve bunlar şimdilik, gayet yetersiz ve kusurludurlar– bu kısım, birçok ülkede on yıl içinde, iki misline çıkmıştır. Oranın, halen, A.B.D.'de % 3, İngiltere'de ve Fransa'da

% 2,5 ve Rusya'da % 2,5 olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla, nüfus başına bu harcamaların seviyesi, Avrupa Birliği dahilinde ve Rusya'da aynı, Büyük Britanya'da biraz daha yüksek, A.B.D.'de ise, dört kere daha yüksektir.

Tablo 9
Çeşitli Ülkelerde, Araştırmaya Adanan Meblağların
Kaynak ve Kullanımları (Tutarın %'si olarak)

	<i>Amme sektörü</i>	<i>Teşebbüsler</i>	<i>Yüksek öğretim (1)</i>
<i>Fonların kullanılması</i>			
Fransa	32	54	14
A.B.D.	15	69	16
İngiltere	23	66	11
Hollanda	3	58	39
Japonya	13	62	25
<i>Finansman kaynakları</i>			
Fransa	5	32	<i>Diğerleri</i> 3
A.B.D.	3	33	4
İngiltere	0	43	7
Hollanda	39	57	4
Japonya	30	63	7

Kaynak : O.E.C.D. 1967 Yayınları

(1) Para kazandırmayı öngörmeyen faaliyetler dahil

B) YATIRIM ve FİNANSMANI: Yukarıda gördük ki, yatırım, ekonomik kalkınmayı sağlamak için yeterli bir unsur değilse de, kaçınılmazdır. En modern teknikleri işe koşturmak için olduğu kadar, üretim kapasitelerini de geliştirmek için, bu böyledir. Tümel yatırım dağılımının incelenmesini daha sonraya bırakarak, biz burada, finansman çeşitlerine göz atacağız :

Dört finansman kaynağı vardır :

- hanelerin tasarrufları
- teşebbüslerin dağıtılmayan gelirleri
- devletin masraflarından artırdıkları (yani, gelirlerinin harcamalarından yüksek olması)
- dış ülkelerin katkıları

Hanelerden birçoğu gelirlerini olduğu gibi sarfetmezler. Bir kısmını, sonradan karşılaşılabilen harcamaları öngörerek ya da çalışma gelirlerinin eksilmesi veya yokolması halinde hayatı idamelerini teminen, tasarruf ederler. Bazıları, çocuklarına servet bırakma emelini güderler. Bu tasarruf, çeşitli şekillerde belirebilir :

- vadesiz banka hesabı yatırımları veya kasalardaki para şeklinde çok akıcı olarak
- çok kısa vadeli yatırımlar olarak — örneğin, devlet tahvilleri —
- hisse senedi veya tahvilât veya hayat sigortası primleri halinde, daha uzun vadeli yatırımlar olarak,
- karı-kocanın bir teşebbüs sahibi olmaları halinde (tarımsal, sınaî veya ticarî) bu teşebbüse yapılan yatırımlar olarak.

Bu çeşitli tasarruf şekillerinin dağılımı, ülke ve devirlere göre, sakinlerin alışkanlıklarına ve fiyatlardaki artışlara, çeşitli ekonomik veya siyasal olaylara tepkilerine göre, değişik olurlar. Batı ülkelerinde tasarruf, her şekliyle, hanelerin tümel gelirlerinin yaklaşık olarak % 10'unu oludur.

Teşebbüsler, işletme gelirlerinden bir kısmını dağıtırlar, (örneğin temettü şeklinde) ve arda kalanını saklayarak, teçhizat ve tesisat masraflarını finansmanda kullanırlar. Buna, öz finansman denir. Dağıtılmayan bu gelirlerin tutarı, tesisatın normal amortismanını geçtiği zaman, teşebbüs, üretim kapasitelerini geliştirebilir.

Bazı durumlarda, devletin mallı gelirleri, güncel masrafları tutarını aşarlar. Bakiye, devlet yapısı yatırımların finansmanında kullanılır ve icabında, teşebbüslere de borç vermeye (kredi vermeye) yarayabilir. Bu kabilden Fransa'da, 1961'de, devlet aldığı borçtan fazla borç vermiştir; durum, 1962'de aksi olmuştur.

Nihayet, bir ülke, dış ülkelerden borç alabilir. Savaş sonrası yıllarında Fransa, böyle yapmıştır. Geri kalmış ülkelerin çoğunda, halen aynı durum mevcuttur.

Yatırımların finansmanı, ikili bir sorundur: İstenen büyümeyi oldurmak üzere, gerekli olan yatırımlar seviyesine ulaşacak finansman olanaklarını artırarak temin etmek; ve aynı zamanda, bu tasarrufun, yatırımlar finansmanına yönelmesini temin etmek. Uzun süreyle devlet, karışmamayı, tedbir almamayı daha doğru bulmuştur. Tasarruf tutarı, hanelerin — özellikle gelirleri kabank olanlarının — psikolojik tutumlarının ve bazı teşebbüsün, önemli kârlar sağlama olanaklarını bulmalarından gelmeydi ve sermaye piyasası ile iş bankaları, tasarrufun, yatırım yapmak isteyen teşebbüslere geçişini temin ediyordu. XIX. yüzyılda geçerli tutum buydu. Halen, aksine, birçok durum vardır. Rusya'da yatırımları, tamamen devlet idare eder. A.B.D.'de devlet müdahalesi asgaridir. Çeşitli ülkelerde, bu iki uç arasında yer alabilecek çeşitli durumlar görülür. Bu durumlarda, müdahale ile, az veya çok olarak amaçlanan, yatırımlar tümel meblağını güdülemek ve özellikle, sahipleri tarafından akıcı halde tutulmak istenen, fakat tutarı da bir hayli sabit kalan tasarrufları, uzun vadeli yatırımlara yönelmektir (Hazinele ve yatırım sandıkları bununla görevlidirler).

C) EKONOMİK KALKINMANIN TUTARLIĞI: Gelişmenin tutarlığını sağlamak, geri kalmış ülkelerdeki, ekonomik hareket başlangıcında olan ülkelerdeki kadar hayati önem taşımazsa da, gelişmiş ülkelerde oldurulması çok daha zordur. Üretimler çok daha çeşitlidir; sektörler arası tutarlı şartları daha çok sayıdadır, bölgesel tutarlık kaygısı çok daha ileridir.

Bu problemi çözmek için, iki aşırı tutum olanaklıdır :

— *Birincisi*, üretim seviyelerini önceden saptayan, üretim tekniklerini belirleyen, üretim faktörlerinin kullanımını kararlaştıran ve her sınıf kolunun ve hatta her teşebbüsün yerini seçen, ayrıntılı bir planın hazırlanmasından ibarettir. Tüm bu programlar arasında tutarlık, merkezî olarak, bir tek ekip tarafından oldurulur. Acil bir durumda, aynı zamanda hacim ve özel tüketimin çeşitli varlıklarına dağıtımını da saptanır. Daha az aşırılık arzeden bir durumda ise, tüketici zevklerinin ne olacağı, tümel bir geliri ne şekilde harcayacakları öngörülmeye çalışılır ve sadece üretim planlanır.

— *İkincisi*, aksine, olabildiğine merkezden kaçmış bir sistemin uygulanmasına gidilebilir. Bunda, her ekonomik ajan (Unsur) — tüketici kadar üretici, kararlarında serbest kalır, ancak, bazı şartlara uyması gereklidir (Özellikle, kaynaklarının ve parasal harcamalarının eşitliği). Kişi, harcamalarını ve işini seçmekte serbesttir. Fiyatlar arz ve talep kanunlarına göre oluşur ve üreticileri kararlarını almaya yararlı verileri temin ederler. Üretim hacmi (satış fiyatı maliyet fiyatından yüksek ise, üretimi geliştirmeli ve aksi halde kısmalı), üretim

teknikleri (asgarî üretim maliyetinin, üretim faktörlerinin piyasa fiyatları fonksiyonu olarak araştırılması) ve yer seçmesi bile, ona göre kararlaştırılır. Bu yapılırken, kabul edilir ki, arz ve talep arasında her fark veya değişikliği, bir fiyat değişikliği olarak belircektir. Ve bunun etkisiyle ekonomik ajanlar (unsurlar), bu farkı indirmeye yönelmiş bir harekette bulunacaklardır.

Pek tabii, her türlü ara durum olağandır. Ve bu ara durumlar, çoğunluğu oldurmaya başlamaktadırlar. Aşırı durumlarda gittikçe artan bir azalma belirlemektedir. Örneğin, planlı ekonomiler arasında Yugoslavya, öğretiyeye karşı gelen, merkezden kaçmayı öngören, kararları teşebbüslere bırakan, bölgesel bağımsızlığa giden ilk ülke olmuştur. Ancak şimdi Rusya, bazı kararları, merkezden kayırmayı öngörmektedir.

Aksine, piyasa ekonomilerine daha yakın ülkelerde, devlet müdahaleleri çoğalmaktadır. Orta vadeli öngörüler kurma çabası hüküm sürmekte, çeşitli ekonomik tedbirlerin tutarlığı aranmaktadır.

Nihayet, ekonomik kalkınmanın genel uyumunun, sanayileşmiş ülkeleri gittikçe uğraştıran bir yönü vardır. Bu da, fiyatların genel bir seviyede, yeterince muhafaza edilebilmeleridir (Buna bazen parasal istikrar da demektediriz). Bölüm 2'de görmüştük ki, ekonomik kalkınma, genel olarak, çeşitli mamul fiyatlarının çeşitli ve değişik gelişmeleriyle sonuçlanır. Çünkü produktivite, bir veya öteki sistemde, değişik tempoyla artar. Burada kaygı, ortalama fiyat seviyesinin, sabit kalmasını temin etmek veya en azından, sadece yavaşça artmasını oldurmaktır (yılıda % 1-2). Bu kaygının üç nedeni vardır :

- Genel fiyat artışı, çeşitli gelir sahiplerini, eşitsiz olarak etkiler ve özellikle, nominal değer üzerinden sabit gelir sağlayanları cezalandırır (Örneğin, devlet istikrazları üzerinden alınan faizler veya sınaî tahviller). Emeklilerin de durumları böyledir. Bunların gerçek gelir seviyesi ayarlamaları daima, fazla bir gecikmeyle yapılır.
- Çevre ülkelerinden daha hızlı bir fiyat artışı, ödeme dengesini bozar, ithalâtı güdüler; icabında sermayenin kaçmasını oldurur, ihracatları frenler.
- Son olarak, bir enflasyon havası içinde, ekonomik hesap, gittikçe zorlaşır ve dakikliğinden kaybeder. Zaten, teşebbüs başkanının bu denli hesaplara olan ilgisi zayıflar. Çıkarı icabı, çabalarını, enflasyonist kârlar temin etmeye yöneltir.

BÖLÜM 7.

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE EKONOMİK KALKINMA POLİTİKASI

I – Temel Sorunlar

Ekonomik kalkınma, esas itibariyle, ülkelerin tümünde aynı şekilde seyreder: Kullanılan tekniklerin gelişmesiyle, çeşitli kollarında üretim artar ve kalkınma oranları kesinlikle değişik olan çeşitli sektörlerde, iş gücünün tedricen yeni baştan dağılması yer alır.

Ancak, sanayileri gelişmiş ülkelerin, tekniklerini, sadece, yeni usul ve yeni mamul bulmaya dönük araştırmaları devamlı olarak desteklemeleri sayesinde ıslah edebilmelerine karşılık; daha az ilerlemiş ülkeler, gelişmiş ülkelerin örnek ve modellerinden faydalanabilirler ve bu nedenle, genellikle büyük oranı tarımda istihdam edilmiş, üretkenitesi zaten gayet düşük bir nüfus, zayıf diğer faaliyetler ve yetersiz bir altyapı, büyük oranı karacahil bir halk, ekonomik kalkınmaya düşük ilgiyle belirlenen bir durumda işe koyularak, gittikçe ve durmadan daha mükemmel usullerin uygulanabilmesi için, yoğun çaba sarfetmelidirler.

A) TARIMSAL DEVRİM: Biz burada, "devrim" sözünü kullanmakla, hem tekniklerin derinlemesine bir değişimini, hem de, köylünün hayat şartlarında köklü bir değişimi ifade ediyoruz.

Geri kalmış ülkelerin çoğunda, köylü, en ilkel teknikleri kullanır: Atalardan kalma aletler (karasaban), gübresizlik (tezek kullanımı gübreden eder), ekinlerde seçme yoksunluğu, haşarata karşı hiç bir ilaçlamanın yeralmaması. Bu nedenle, çoğu kez, toprak gereğince kullanılmamaktadır. İki yılda bir, tarlalar dinlenmeye bırakılır. (Pirinç üreten bölgelerde, çok dikkati çeken istisnalar vardır buna). Randıman zayıftır. Halkın kendisi geniş çapta işsizdir, çalıştığı zaman aşırı zorlanırsa da, yılın büyük kısmında çalışmaz, oturur! (Bazı bölgelerde iş, yılda 70 güne kadar iner.) Üstelik, garip bir toprak sahipliği sistemi nedeniyle, gayet küçük işletmeler, arzeticileri kesif nüfusla; gayet büyük işletmelerle yan yana yaşarlar. İkincileri, az nüfus besler.

O zaman, ilerlemenin yolu, tedrici olması gereken, teknik ıslahlarından geçer. En modern teçhizatı tarıma bir an içinde getirmek, hatalı olur. Çok pahalı olan bu malzeme, o zaman, çok kötü şekilde kullanılacak, deha kötü şekilde de bakılacaktır. Aksine, çelik sabana

geçiş, hayvani gübrenin kullanılması, ekim türlerinin değişik olarak yetiştirilmesi, bitki sağlık ilâçlarının kullanılması, hayvanların aşılınmaları, randımanı bir hayli ilerletebilecek basit tedbirlerdir. Bu değişiklikler, çabucak anlaşılabilirler. Aksine genel olarak kabullenmeleri, tarımsal eğitim görevlisi kadroların devamlı ve uzun vadeli çabalarını gerektirir. Bunlar başta, köylülerin güvenlerini sağlama zorundadırlar. Ondan sonra, atalet yüzünden, köylünün, atalarından kalma usullere dönmemesine dikkat etmelidirler. Örneğin Çad'da, hayvanların aşılınması zorunluymuş ve hastalık salgınının, hemen hemen önlenmiş durumdaydı. Bağımsızlıktan sonra aşılama, kişi arzusuna bırakıldı. Neticede, az uygulandı ve sürü sayıları, tehlikeli şekilde gerilemeye başladı.

İlerlemenin yolu, aynı zamanda, bazı ülkelerde, köklü bir tarım reformundan geçer ve topraklar, baştan dağıtılır. Latin Amerika'da bu böyle olmuştur.

Bu tarımsal devrim, her türlü ekonomik gelişmenin ilk şartıdır. Nüfusun beslenmesi, ancak o şekilde ıslah edilebilir. Aynı zamanda, bazı toprak ürünlerinin ihracatıyla, başka işlere koşulacak iş gücünün açıkta kalması, ancak bu şekilde temin edilebilir. Ancak, bu gayet zor bir ameliyedir. Köylünün psikolojik karşı koyması kadar; teknikleri, her bölgenin köklü şartlarına uydurmaktaki zorluk, engelleyici olurlar. Örneğin, Afrika'daki kadar nazik topraklara, derinlemesine sürme tekniğinin uygulanması, güçlü erozyonlar oldurabilir ve verimli toprak yok olur. Aynı durum, yüzyılımızın başında, A.B.D.'nin bazı bölgelerinde görülmüş ve bir felâket niteliğinde olmuştur.

B) TEMEL YATIRIMLAR: Tarımsal devrimin bazı safhaları kadar, belirli bir sanayi gelişmesinde de, asgarî bir altyapının yerleştirilmesi zorunludur. Malların taşınmasını kolaylaştıran taşıma olanakları ve aynı zamanda, bu kanal yoluyla bilgi ulaşımının da sağlanması lâzımdır. Bazı ulaştırma yollarını yaratmanın ekonomik fırsatı, sadece olağan mal trafiği yönünden görülmemelidir. Bunun "yuvadan çıkartma" etkisi de hesaba katılmalıdır. Bu sayede, bazı bölgelere, yeni fikirleri ulaştırmak olanakları yaratılmış olacak ve bu etki, eylem bilançosunun en ağır basan kısmı olacaktır. (Hükümeti halka yaklaştırarak, bu denli bölgelerin idarelerini ıslah etmek, eylemin siyasal yönü olacaktır).

Altyapı eserlerinin daha fazlaya malolmaları, geri kalmış ülkelerde, ileri ülkelere kıyasla, altyapı yatırımlarına ayrılan fon oranlarının, daha yüksek olmasını izah eder.

C) FAAL NÜFUSUN EĞİTİLMESİ: İstisna durumları dışında, geri kalmış ülkelerin okul durumları, hâlâ çok kötüdür. Oysa, gelişmenin temeli, genel okul eğitimine dayanır. Gerçi, özellikle tarımsal alanda, yeni tekniklerin eğitimi, örnek vererek ve gösteriler sayesinde yapılabilir. Ancak okul, çocukta, belirli bir merak uyandırır. Onu, ailesi veya kavminin dar kadrosundan çıkmaya zorlar. Kendisinininkinden değişik dünyaları keşfetmesine yol açar. Sadece bu yönüyle olsa, okul, gelişmenin güçlü bir güdüleyicisidir. Pek tabii, köyünden çıkmak, basit işçiden başka sıfatla, sınıf faaliyetlere katılmak isteyen kişi için, okul bilgisi, kaçınılmaz bir gerektir.

Eğitimin gelişmesine başlıca engel, genellikle, öğretim üyesi kıtlığıdır. O zaman, başta, ülkeye uyan esnek tekniklerle işe girilecek, en iyi talebeler, daha gençleri eğitmekte kullanılacaktır. Diğer engel, çoğu kez, ailelerin ateletlerince oldurulur. Okul, çocukları etkiler. Olumlu durumlarda, çocuk, annebabasını da etkiler; olumsuz durumda, okulu terkeden çocuk, aile kadrosunun geleneğine batar.

D) PSİKOLOJİNİN DEĞİŞMESİ: Tekrari yetersiz bir gerçek şudur ki, gelişmenin ilk şartı, halkta, belirli bir kalkınmaya eğilim gösteren psikolojik tutumun varlığıdır. Oysa, az gelişmiş ülkelerin toplumsal bünyesi, çoğu kez, büyük engel oldurur.

Başta, zengin, bilgili ve tasarruf gerçekleştirebilecek sınıfa bakalım.

Bir kısmı toprak sahibidir. Bunlar çoğu kez, geniş arazide, az verimli tarım yaparlar. Tabii her türlü toprak reformuna ve toprakların yeni baştan dağıtılmasına karşı olurlar. Böyle bir eylem, onları geleneksel gelirlerinden eder. Devletin bu durumda tazminat vermesi zaten pek sözkonusu olamaz; çünkü bu, görkemli meblağlar gerektirir. Üstelik, sahipleri, bu meblağları, sanayi yatırımlar yolunda kullanmaya yatkın olmazlar. Arda kalan hali vakti yerinde olanlar, şehirlerdeki burjuvalardır. Bunlar serbest meslek erbabı veya tüccardırlar. Alım-satımdan kâr teminiyle ilgilenirler. Fırsatçılık peşinde koşarlar. Sanayi faaliyetlerini harekete geçirmekle ilgilenmezler. Bu tüccarlar, zaten, çoğu kez ülkelerinde, batılı ülkeler sanayilerinin köprübaşları durumunda olurlar.

Arda kalan nüfus, çoğu kez, bu ilerleme adalarıyla bağıntısız olarak yaşar. Öbürleri gibi, çağdaş teknik ve mamullere açık değildir. Bin yıl önceki dedelerinin yaşamını sürdürür. Ümit edilmektedir ki, zaman dışı kalmış bu kişilerin durumlarını, okula ek olarak, radyo (ve yarın televizyon) ve kentleşme hareketi, değiştirecektir. Ancak belirtilmelidir ki, bir zamandan ötekine birdenbire geçiş sırasında yer alan kopma sonucu olarak, kişilerde şoklar yeralmakta, toplumsal krizler meydana gelmektedir. Ve bunlar, halkların mutluluğu tartışıldığında, ekonomik gelişme bilançosunun pasif tarafını oldururlar.

O zaman, şimdiki idareci sınıflarının, gerekli sosyal devrimleri yerlerine getirerek, bunların kurbanları olmayı başarıp başaramayacakları sorulabilir. Eğer, bazı ülkelerde, hoyratça devrimler yeralmaksızın, ayarlamalar yapmaya olanak varsa ve bunlar, örneğin, geniş çapta başlatılmış olduklarından, sürdürülebilmeğeyseler, başka ülkelerde, bunun bu şekilde olamayacağından korkular.

II – Ekonomik Kalkınma Politikaları

A) "KENDİNE YARDIM ET, TANRI SANA YARDIM EDER" : Gittikçe artan oranda, kâh bencil dünya siyasal dengesini olurma kaygılarıyla, kâh dünya çapında insancıl nedenler kaygısıyla, sanayileşmiş ülkelerin, geri kalmış ülkeler gelişmesine katkıda bulunmaları fırsatı üzerinde durulmasına rağmen, gene de, halen içinde buldukları durumdan çıkmak için gerekli çabaları sarfetmek, ilgili ülkelerin kendilerine düşen bir iştir. Diğer ülkeler, sadece tamlayıcı bir yardım tedarik etme durumundadırlar.

B) HANGİ EKONOMİK FELSEFE SEÇİLMELİDİR ? Geri kalmış ülkeler, teknik bilgi ve uygulamaların örneklerini gözleri önünde bulundurabildikleri gibi, gelişmiş ülkelerde yukarıda tanımlanmış olduğumuz iki ekonomik sistemin de işleyiş şekillerini görebilecek durumdadırlar: Merkezden kaçmış ve planlanmış ekonomi. Yapılmış olan seçimler, şimdiye kadar, ülkesine göre değişik olmuşlardır. Ülkelerden bazıları, tepeden inme olarak idare edilen bir ekonomi seçmişlerdir. Komünist Çin, Gine, Küba, bu durumdadırlar. Bazıları, çok sayılı ve önemli ekonomik kararları merkezden kaçmış olarak alınan, liberal ekonomileri sürdürme çabasındadırlar. Hint, Fildişi sahili, Güney Amerika ülkeleri bu durumdadırlar.

Salt ekonomik gerçekleştirmeler yönünden ,iki sistemden hiç biri kesin olarak galebe çalmaz. Örneğin Çin, 1940'dan bu yana tartışılmaz ilerlemeler kaydetmiştir. Tarımsal üretim, nüfustan büyük hızla artmıştır. Kömür veya çelik üretimi veya değişim sanayileri olsun; sanayi gelişmiştir. Oysa, tarımsal alanda olduğu kadar, sanayi alanında da, Hindistan ilerleme kaydetmiştir. Yıllık nüfus başına gelir artış temposu % 1,5 ile 2 arasındadır. Bu iki ülkeden hangisi daha başarılı olmuştur? Bunu cevaplandırmak basit değildir. Ancak,

iki konuda, tartışma yeralamaz: Çin, tüm halkını, ekonomik olarak seferber etmekte, Hindistan'dan başarılı olmuştur. Pekin'den en ücra köye kadar fikirlerin yayılması işi, muazzam bir teşkilâtlandırmaya konu olmuştur. Aksine, Hint halkının büyük bir kısmı, yeni tekniklere açılma çağrısıyla etkilenmemektedir. Ancak, Hindistan'da ilerleme, daha muntazam şekilde yeralmış, Maocu Çin'in mertek vurgusuna benzeyen hareketleri, burada görülmemiş ve hele, fikirleri askerî şekilde kitleselleştirme hareketleri önlenememiş, muhalifler, mezalime uğramamış, tartışma yolları açık tutulmuştur.

Genel olarak denebilir ki, bazı görüşler kabul edilmiş durumdadırlar. İlk başta sözkonusu olan, ekonominin belirli bir programlaşmasıyla unsurlarının birbirlerine bağlanması, yani kombine edilmesi, ve özel teşebbüsün dinamik unsurlarından faydalanılması gereğidir.

Mümkün geliştirme şekilleri çeşidi fazlasıyla geniş olduğundan, bir ülkenin tümünün bilimine dayalı, tüm halkın aynı yönde işlemlerini sağlayacak, bazı feragatlerin kabullenilmesini kolaylaştıracak bir seçmenin yapılması gereği, kaçınılmazdır. Öte yandan, amme fonları ve yabancı yardım, yatırımların çok önemli bir kısmını olurdurur ve bu fazlasıyla ender sermayeleri, seçilmiş olan genel geliştirme hattı hesaba katılarak, çift kullanımları, yıllarca kullanımsız kalacak veya sadece gösteriş gereklilerini karşılayacak tesislerin yapımını önleyecek şekilde, en çıkarlı kullanımlara doğru yönelmek gerekecektir. Ancak, aynı zamanda, kişisel girişimin dinamizmini kullanmak da faydalı olur. Birçok durumda, onun yerini alacak unsur yoktur. O zaman sorun, bu iki usulü bağdaştırma yollarını bulmaktır. Bunun için teşebbüsler, planın hazırlanmasına, hükümet de, uygulanması işine koyulmalıdır. Bu arada planın, genel çıkarlara uygun olmasına, bazı özel çıkarlarca esinlenmemiş olmasına, aynı zamanda, bürokrasinin ,rastlantısal ve emin olmayan denetlemelerle, planın uygulanmasını frenlememesine dikkat edilmelidir. Sorun, gelişmeleri gerçekleşmiş ülkelerde aynıdır. Ancak burada, ek iki zorluk belirir: Çoğu kez, ülkede, ehil bir amme idaresi yoktur. Öte yandan, kişisel girişim, ancak varolan toplumsal katmanlaşmayı (stratification) değiştiren reformlardan sonra tam gücüyle harekete geçebilir.

Sonra, tekniklerin seçiminde, bir nevi tevazu göstermek sözkonusudur. Gerçi, bağımsızlığına yeni erişmiş bir ülkede, normal eğilim, tam egemen bir ulusun simgeleri sayılan bazı gerçekleştirmeleri yerleştirmek istemektedir. Böylece, XX. yüzyılımız ortasında, bu nedenle, tamamen kanalizasyonsuz şehirlerde, hükümet sarayları, yoldan yoksun, demiryolları olmayan, iç hava yolu olmayan ülkelerde, milletlerarası hava bağlantıları temin eden millî uçak şirketleri, belirir. Teslim edelim ki, siyasi tabiiyetin ve şimdiki ekonomik geriliğin, aşağılık duygularını silmeye dönük belirli harcamalardır bunlar. Ancak, bu harcamaların hacmi, akıl limitleri dahilinde kalmalıdır. Özellikle, sanayileşme yolunda olan ülkelerde, çoğu kez, çıkar, hemen en modern, teçhizatları en pahalı teknikleri hedef tutmamak, XIX. yüzyıl Japonyası örneğine uygunlukla, batıdân, daha ucuz, elden makineler satınalmaktadır. Ancak, kırsal alanlara dağılmış, kullanılmayan çelikler üreten küçük fırınlarla sanayileşmeyi oldurma çabasına girişmek, ve Çin'in bu hatasını tekrarlamak da, pek olumlu değildir. Aynı zamanda, ihracata dönük mamuller sözkonusu olduğunda, çoğu kez, en modern makineler ve tesisatla elde edilebilen, milletlerarası kalite standartlarına uygun bir mamulün üretilmesine de dikkat edilmelidir. Fakat tüm iç kullanım mamullerinde, başta, fazla yatırım gerektirmeyen tekniklere başvurulabilir ve bu böyle olmalıdır. Çoğu kez hatırlarda bulunmalıdır ki, en ender üretim unsuru, sermayedir. İş gücü boldur ve daha ileri tekniklere alışmalarını temin etme yönünden, olabildiği kadar çok sayıda kişiyi işe koşmakta çıkar vardır.

iki konuda, tartışma yeralamaz: Çin, tüm halkını, ekonomik olarak seferber etmekte, Hindistan'dan başarılı olmuştur. Pekin'den en ücra köye kadar fikirlerin yayılması işi, muazzam bir teşkilâtlandırmaya konu olmuştur. Aksine, Hint halkının büyük bir kısmı, yeni tekniklere açılma çağısıyla etkilenmemektedir. Ancak, Hindistan'da ilerleme, daha muntazam şekilde yeralmış, Maocu Çin'in mertek vurgusuna benzeyen hareketleri, burada görülmemiş ve hele, fikirleri askeri şekilde kitleselleştirme hareketleri önlenememiş, muhalifler, mezalime uğramamış, tartışma yolları açık tutulmuştur.

Genel olarak denebilir ki, bazı görüşler kabul edilmiş durumdadırlar. İlk başta sözkonusu olan, ekonominin belirli bir programlaşmasıyla unsurlarının birbirlerine bağlanması, yani kombine edilmesi, ve özel teşebbüsün dinamik unsurlarından faydalanılması gereğidir.

Mümkün geliştirme şekilleri çeşidi fazlasıyla geniş olduğundan, bir ülkenin tümünün bilimine dayalı, tüm halkın aynı yönde işlemlerini sağlayacak, bazı feragatlerin kabullenilmesini kolaylaştıracak bir seçmenin yapılması gereği, kaçınılmazdır. Öte yandan, amme fonları ve yabancı yardım, yatırımların çok önemli bir kısmını olurdurlar ve bu fazlasıyla ender sermayeleri, seçilmiş olan genel geliştirme hattı hesaba katılarak, çift kullanımları, yıllarca kullanımsız kalacak veya sadece gösteriş gereklerini karşılayacak tesislerin yapımını önleyecek şekilde, en çıkarlı kullanımlara doğru yöneltmek gerekecektir. Ancak, aynı zamanda, kişisel girişimin dinamizmini kullanmak da faydalı olur. Birçok durumda, onun yerini alacak unsur yoktur. O zaman sorun, bu iki usulü bağdaştırma yollarını bulmaktır. Bunun için teşebbüsler, planın hazırlanmasına, hükümet de, uygulanması işine koyulmalıdır. Bu arada planın, genel çıkarlara uygun olmasına, bazı özel çıkarlarca esinlenmemiş olmasına, aynı zamanda, bürokrasinin ,rastlantısal ve emin olmayan denetlemelerle, planın uygulanmasını frenlememesine dikkat edilmelidir. Sorun, gelişmeleri gerçekleşmiş ülkelerde aynıdır. Ancak burada, ek iki zorluk belirir: Çoğu kez, ülkede, ehil bir amme idaresi yoktur. Öte yandan, kişisel girişim, ancak varolan toplumsal katmanlaşmayı (stratification) değiştiren reformlardan sonra tam gücüyle harekete geçebilir.

Sonra, tekniklerin seçiminde, bir nevi tevazu göstermek sözkonusudur. Gerçi, bağımsızlığına yeni erişmiş bir ülkede, normal eğilim, tam egemen bir ulusun simgeleri sayılan bazı gerçekleştirmeleri yerleştirmek istemektedir. Böylece, XX. yüzyılımız ortasında, bu nedenle, tamamen kanalizasyonsuz şehirlerde, hükümet sarayları, yoldan yoksun, demiryolları olmayan, iç hava yolu olmayan ülkelerde, milletlerarası hava bağlantıları temin eden millî uçak şirketleri, belirir. Teslim edelim ki, siyasi tabiiyetin ve şimdiki ekonomik geriliğin, aşağılık duygularını silmeye dönük belirli harcamalardır bunlar. Ancak, bu harcamaların hacmi, akıl limitleri dahilinde kalmalıdır. Özellikle, sanayileşme yolunda olan ülkelerde, çoğu kez, çıkar, hemen en modern, teçhizatları en pahalı teknikleri hedef tutmamak, XIX. yüzyıl Japonyası örneğine uygunlukla, batıdan, daha ucuz, elden makineler satınalmaktadır. Ancak, kırsal alanlara dağılmış, kullanılmayan çelikler üreten küçük fırınlarla sanayileşmeyi oldurma çabasına girişmek, ve Çin'in bu hatasını tekrarlamak da, pek olumlu değildir. Aynı zamanda, ihracata dönük mamuller sözkonusu olduğunda, çoğu kez, en modern makineler ve tesisatla elde edilebilen, milletlerarası kalite standartlarına uygun bir mamulün üretilmesine de dikkat edilmelidir. Fakat tüm iç kullanım mamullerinde, başta, fazla yatırım gerektirmeyen tekniklere başvurulabilir ve bu böyle olmalıdır. Çoğu kez hatırlarda bulunmalıdır ki, en ender üretim unsuru, sermayedir. İş gücü boldur ve daha ileri tekniklere alışmalarını temin etme yönünden, olabildiği kadar çok sayıda kişiyi işe koşmakta çıkar vardır.

Üçüncü nokta, komşu ülkelerle işbirliği gereğidir. Gezegenimizde oluşmuş, 110 veya 120 ülke içinden, azami olarak, sadece dördü, icabında, nüfuslarının bolluğu yönünden olsun, (Çin, Hindistan) veya gelişme seviyeleri yönünden olsun (A.B.D., Sovyet Rusya) her birine yeterli, tam bir ekonomiye sahip olabilir. Millî gelire göre sıralanmada sonradan gelen ülkelerde bile (Tablo 4) buna imkân yoktur. Japonya'nın Asya'da, tedarikçi ve piyasa edinme çabaları, Avrupa Ortak Pazarının yaratılması, hep bu yüzdendir. Arda kalan ülkeler için, otarsi (kendi kaynaklarıyla yetinmek), hiç bir şekilde mümkün değildir. Tüm Latin Amerika'nın sanayi üretimi, Fransa'nınkini eşittir. Afrika'nınki, bunun yarısı kadardır. Bu nedenle, bazı ülkeler, niyetli olarak, milletlerarası ticarete kuvvet vermişlerdir. İsviçreliler, Hollandalılar, Avusturyalılar ve Yeni Zelandalılar, bu durumdadırlar. Bütün ülkelerin, bir milletlerarası ticaret çabasına girişimleri gerektiği, Milletlerarası Ticaret Konferansının 1964 başındaki toplantısında ispatlanmıştır. Ancak, birçok ülkeye, tamlayıcı bir yol açılmıştır. Bu da, büyük coğrafi gruplaşmalara dayanan ekonomik işbirlikleridir. Bu nedenle, dünyanın çeşitli bölgelerinde, yeniden gruplaşma çabaları görülmektedir. Fransızca konuşan Afrika ülkeleri; Montevideo Antlaşmasıyla, bir ortak pazar başlatmış olan, fakat daha da ileriye hedefleyen projeleri olan Latin Amerika ülkeleri, bu yolda ilerlemektedirler.

C) DIŞ YARDIM : Gelişmekte olan ülkeler, daha çok, halklarının eğitimi, yatırımlarının finansmanı için, dış yardıma muhtaçtırlar. Dünyanın üçte ikisinde, acil bir kadro ve tekniker ihtiyacı vardır. Bu ülkelerin çoğunda, çağdaş teknikleri bilen uzmanların eğitimi ya yetersizdir ya da eğitici yokluğu yüzünden, böyleleri yok sayılabilir. Bu çemberi yarabilmek için, bir dış yardım kaçınılmazdır. Uzun vadeli olarak, pek tabii, tek tatmin edici çözüm, ülkenin kendisinde, eğitim merkezlerinin yerleştirilmesidir (teknik okullar ve üniversiteler). Ancak, bir geçiş dönemi boyunca, çok sayıda öğrencinin, daha gelişmiş ülkeler üniversitelerinde ve okullarında eğitim görmeye gidebilmeleri, büyük önem taşır. Teknik yardımın bu şekliyle, ev sahibi ülke, öğrencilerin bakımlarını eğitim süresi boyunca finanse eder. Sistem gittikçe gelişmektedir. Rizikosu şudur ki, bu şekilde dağıtılan bilgi ve eğitim, gelişmekte olan ülke gereklerini karşılayacak nitelikte, yani ona uygun olmaya! Öte yandan, bu eğitim eylemi, zorunlu olarak, yavaştır. Dolayısıyla, bunu, yerine uzmanlar, kadrolar, teknikerler, tarım uzmanları, amme işleri uzmanları, iktisatçılar vb. göndererek tamamlamak önemlidir. Avrupa, A.B.D., Sovyet Rusya, bugün, geri kalmış ülkeler için, İngiltere'nin, XIX. yüzyılda, Fransa ve Almanya'ya yapmış olduğu yardımlar kabilinden eylemlerle, benzer bir rol oynama durumundadırlar. Ancak günümüzde, bu tür uzman sayısı 80.000'in altındadır. Oysa, geri kalmış ülkelerde sakin iki milyar insanın, hatırı sayılır bir gelişme hareketine geçebilmeleri için, en azından on misline gerek vardır.

Sermaye gerekleri, aynı şekilde kaçınılmaz ve acildir. En fakir bir buçuk milyar insanın hayat seviyesinin, kırk yıl içinde iki misline çıkmasını sağlamak için, halen, seviyesinin 30 ile 50 milyar Dolar arasında olduğu takdir edilen yatırıma ek bir yatırım çabasının gerçekleşmesi gereklidir. Bu çabanın bir kısmı, ülkelerin kendileri tarafından sarfedilmez. Fakat zengin ülkelerin, özellikle, yerinde yapılmayan makinelerin ithalâtında yardımcı olmaları, kaçınılmaz zorunluktur. Daha son zamanlara kadar, sermayeler, özel kaynaklardan, borç olarak gelirlerdi. Birçok Avrupalı tasarruf sahibinin paralarını yiyen meşhur Rus borcu, bu cinstendi. XIX. yüzyıl sonunda, o ülke altyapısını finanse etmekte kullanılmıştır. Büyük özel şirketlerin verdikleri yatırım fonları da bu cinstendir. Aksine, İkinci Dünya savaşından bu yana, ağırlık, amme fonlarına kaymıştır. Bunun ilk görkemli örneği, Amerika tarafından Avrupa'yı yeni baştan kurmaya yaramış olan Marshall yardımı olmuştur. O zamandan bu yana, bu yardım şekli genişlemiştir. Halen özel ve amme yardımının tutarı, yaklaşık olarak 15 milyar Doları bulmaktadır. A.B.D. bunun % 50'sini, Fransa % 12'sini, Rusya % 10'unu, Büyük Britanya % 9'unu, Almanya % 8'ini temin etmektedirler.

Hatır sayılır bu yardım, gene de, fazla değildir. Üstelik, ülkelere, eşitsizlikle dağıtılmıştır. Nihayet, etkinliği de çoğu kez, pek fazla değildir. Çünkü, gelişme planları saptanmamış ülkelere verilmektedir.

D) DIŞ TAKASLAR SİSTEMİNİN YENİ BAŞTAN ŞEKİLLENMESİNE DOĞRU: Halen, geri kalmış ülkeler, esas itibariyle, hammadde ihracatçısıdır ve bunların kursları, yani borsa fiyatları, bir hayli oynaktır. Güçlü değişiklikler gösterirler. Örneğin, 1958'de Ekvator ülkelerinin ürettikleri maddelerin fiyatları, bir yıl öncesine kıyasla ortalama olarak % 20'lik bir düşme göstermişti. Bu ülkeler bu nedenle, 5 milyar dolarlık bir kayba uğramışlardır. Oysa bu, zengin ülkeler tarafından kendilerine verilmiş olan yardımın karşılığıydı. Üretici ülkelerin döviz gelirlerinde buna benzer değişikliklerin yer alması, bunların, bir ekonomik kalkınma ve yatırım planını hazırlayarak uygulamalarını engeller.

Bu durumun ıslahı, sadece iki yönde yeralabilir:

- kurların saptanması veya kur istikrarının sağlanması,
- takasların çeşitlendirilmesi.

Kurlardaki dalgalanmalar, bir yandan, satınalıcı sanayilemiş ülkeler faaliyetlerinin dalgalanmalarına; öte yandan, tarımsal ürünler hasatlarındaki değişikliklere veya cevherler için saptanmış üretim kapasitelerinin oynamasına bağlıdır. Sorunun kökenine inilmek istendiğinde, finansman ve stokaj mekanizmalarının yerleştirilmesi, fakat özellikle, dünya çapında, belirli bir üretim uyumunun gerçekleştirilmesi gereklidir. Öylesine ki, tarım ürünleri, birçok yıl boyunca öngörülen üretimlerin ortalama seviyesi, cevher ve enerji için, cevher çıkartma kapasiteleri, gerekler tutarına uyumlu şekilde seyretsin. Gereklere gelince, burada, hammaddeler için gezegenin sanayi gelişmesine karşılık veren talep sözkonusudur. Aksine, gıdasal ürünlerle ilgili olarak, ödenebilen talebe, zengin ülkeler tarafından fakir ülkelere verilecek olan bir gıda yardımını karşılayacak, ek bir yardım unsurunun da katılması öngörülmektedir.

Ancak sorunun, çok daha önemli yönü, takaslarda çeşitleme oldurmaktır. Gereğinden çok ülkede, bir veya iki mamulün ihracı, döviz gelirlerinin % 80 veya % 90'ını oldurur. Bu çeşitleme, ancak, bazı sınıflı maddeler çıkarına oldurulabilir. Şimdiye kadar, biri hammadde üreten, ötekisi ise, mamul maddeler üreten iki ülke arasında ilişkiler, fazlasıyla, "sömürü düzenine" yaklaşık şekilde sürdürülmüştü. Ekonomik kalkınma, öncelikle, geri kalmış ülkelerde yeralacaktır. Kolay yapılabilen mamullerin ithali durdurulacak, basit teknikler yerlerine oturtulacaktır. Tekstil sanayii, bunun en sıvırlmış örneğidir. Ondan sonra, çeşitli sanayi ürünlerinin ihracatına geçilecektir. Bu gelişme, gelişmiş ülkelerin, ekonomik bünyelerinde önemli değişimler yapmalarını gerektirir. Geleneksel olarak ihracata dönük olan sanayiler, ülke dahilindeki gerekleri karşılamakla yetinmeli, sonradan, bunun da bir kısmını, ithalata bırakma durumuna geçmelidirler. Bu uygulamalar, pek tabii, geçici zorluk devreleri oldururlar. Çeşitli meslek gruplarının, özellikle, gümrük destekleme tedbirleri isteyerek, gütmekte oldukları yavaşlatma siyasetlerini ancak bu şekilde izah edebiliriz.

Ümit edilmektedir ki, hükümetler güçlü olabilecek, sanayiciler ve işçiler, anlayışlı olacak ve kaçınılmaz zorunluk olan bir gelişmenin yermalmasını kolaylaştırabileceklerdir. Geri kalmış ülkelerin gelişmelerini sağlayabilmek, işte buna bağlıdır. Bu yeni baştan şekillendirme, dışticaret sahasında, zaten gelişmiş ülkeler sanayilerinin bazılarının çıkarına yeralacaktır. Teçhizat ve tesisat yapan firmalar için, bu durum geçerlidir. İhracatları görkemli büyümelere sahne olacaktır.

Sonuç

Şimdiye kadar, yeraltmış gelişmeler hesaba katılarak; biri geçmişe doğru, ötekisi de ileriye doğru olmak üzere, konuya iki yönden bakılabilir.

İlk başta, zamanımızın çok özel karakterine işaret etmeliyiz. Geçmiş yüzyıllar boyunca, bazı medeniyetler, komşuları oldukları ülkelere kıyasla, çok yüksek ekonomik refah seviyelerine ulaşmışlardır. Oysa, ekonomik gelişmenin bazı ülkelerde bir hayli muntazam olarak yeraltması ve tüm gezegene yayılma eğilimini göstermesi, ancak iki yüzyıldan beri belirilmiş bir olaydır. Ekonomik kalkınmanın çok yeni olduğu ve aynı zamanda, ne kadar şartırtıcı olduğu, ne kadar belirtilse azdır. Ekonomik ilerlemenin, durup dururken, kendiliğinden yeralttığı, elde edilmesi için, rasyonel ve istemli bir çaba gerektirmediği gibi, yanlış ve kısırlaştırıcı görüşler, bir yana itilmelidirler. Aksine bu, kurulu düzenleri bozacak nitelikteyse de, gerekli yatırımın, (amme eserlerine, makinelere, fakat aynı zamanda, araştırma işlerine olduğu kadar, çocukları eğitime yatırım) oldurulabilmesi için, tüketimin geçici olarak kısıtlanmasını olduracak nitelikteyse de, fikirsel merak ve yenilik iştahı gerektiren, gayretli bir uygulamanın sonucudur.

Günümüzde, ülkeler arasındaki gelişme farkları karşısında, infial duyma eğilimi vardır. Ancak, fikir alanıyla, ahlâk alanı arasında fark gözetilmelidir. Fikirsel yönden, en şartırtıcı olay, günümüzde, ekonomik gelişmeleri çok ileri olan ülkelerin varlığıdır. Gerçi Allahın Adem ile Havva'ya buyruğu, arzı kaplamaları ve onu emirlerine almaları niteliğinde olmuştur ama, insanoğlunun son iki yüzyıl içinde, olayları daha iyi anlaması sayesinde ve bu bilgileri teknik yönden sömürmesiyle elde etmiş olduğu bu hâkimiyetin derecesi, misli görülmemiş niteliktedir. Bu teknik patlamaya ve bu ekonomik gelişmeye gerekli tüm şartların, birkaç ülkede gerçekleşmiş olması, çok dikkati çeken bir olaydır. Aksine, ahlâk yönünden gelişmenin ve bazı ülkelerle, diğer ülkelerin çoğu arasında olan muazzam farkları kadar; aynı ülkelerde, çeşitli sosyal tabakalar arasındaki ekonomik farklar da, insan kalbini derinden sızlatırlar.

Görüş açısının bu ikili niteliği, yarının görüntüsünün çizilmesine gerekli formülü verir. Gelişmenin yollarını araştırmak ve onun peşinden gitmek olağandır. Madde dünyasını, ancak şimdi anlamaya başlamış bulunmaktayız. Tekniğe muazzam olanaklar açılmıştır. Oysa bu ilerleme, ancak bir özgürlük havası içinde, araştırma, gerçekleştirme ve yaratma özgürlüğüyle yeraltabilir. Oysa özgürlük, anarşi anlamına gelmez. Geleceğe birlikte bakıl-

dığında, bazı gelişmelerin, müessese disiplinlerinin kabul edilmeleri; gittikçe, kaçınılmaz zorunluklar olarak belirir. Ve esasen, onlardır ki, gelişerek açılmış kişisel girişimin işle-
mesini garantiler nitelikte olacaklardır.

Gezeganimiz, gerçekten bir bütün olmuştur. Bilgilerin çabucak yayılmaları olağandır. Tekniklerin tek tip olarak birleşmelerine doğru ilerlemekteyiz. Aksine, ekonomik sistem-
lerin birleşmesi ve hayat türlerinin aynı şekli alması, bu kadar kaçınılmaz değildir. Genel
bir yeknesaklığa doğru gidildiğinden şüphe yoktur. Ancak, buna gidış zorunlu değildir,
bundan kaçmak olağandır. Fakat bu kaçış, devamlı bir çaba gerektirir. Çeşidi devam
ettirmenin bu kaygısı, olumlu bir hava içinde, çeşidin insanlık için bir zenginlik olduğu
görüşüyle kavranmalıdır, komşudan gelen yeniliği, düşmanlıkla karşılamak gibi olumsuz
bir tutum havası içinde değil. Gerçekten, karşı koyarak varlık savunma istemi, daima
güçlüdür. Çok sayıda ve en geçerli siyasal gerçekleştirmeler, sadece baskılara veya teh-
ditlere karşı koymak amacıyla kazanılmışlardır. Böylece, 'Toynbee'in çok sevdiği, "yara-
tıcıya meydan okuma" eylemini oldurmuşlardır. Avrupa camiasının yaratılması olayı,
rahatça, bu tutuma bağlanabilir. Ancak, dünyanın ekonomik ilerlemesi, bu karşıkoymaların
aşılmasına bağlıdır. Halen silâhlara harcanmakta olan muazzam meblağlar, ancak bu
sayede sulhçu işlere adanabilir.

Bu böyleyken, zehaba kapılmamak lâzımdır; ekonomik eşitlik, hayat seviyesinde olduğu
kadar, ekonomik güç yönünden de, yarın gerçekleştirilecek bir şey değildir. Birçok ülke,
bazılarına kıyasla, elli yıl geride kalmıştır. İlerlemiş olanlar, ilerlemelerine devam ettik-
lerinden, geri kalmış olanların kendileriyle aynı seviyeye ulaşmaları, ancak uzun yıllar
sonunda gerçekleşebilir. Ümit şudur ki, demografik genişleme yavaşladığı takdirde, tüm
insanlık temel gerekleri, yüzyılımızın sonundan önce, karşılanabilir duruma gelecektir.
Milletler arasındaki güç dengesizliğine gelince; kıtalar seviyesinde ekonomik birleşme
ve kıtalar arasında dialog kurulması gibi ikili bir eylem sayesinde ki ancak, bu durumun
içerdiği hâkimiyet rizikosunun azaltılması oldurulabilecektir herhalde.

Kalkınma gibi eşitlik de, kesin olarak doğal değildir. İnsana, bir yandan maddi, öte
yandan diğer insanlara boyun eğdirici nitelikteki esirleştirici zorlamalardan kurtulma ve
böylece, özgürlüğe erişme olanaklarını verdiklerinden, azimli ve devamlı bir çaba gerek-
tirirlerse de, bu çaba, zahmetine değer.

Fakat, nihai analizde, özgürlük, arz küresi seviyesinde bir kardeşliğin yerleşmesiyle gerçek-
leşecek bir şeydir ancak.

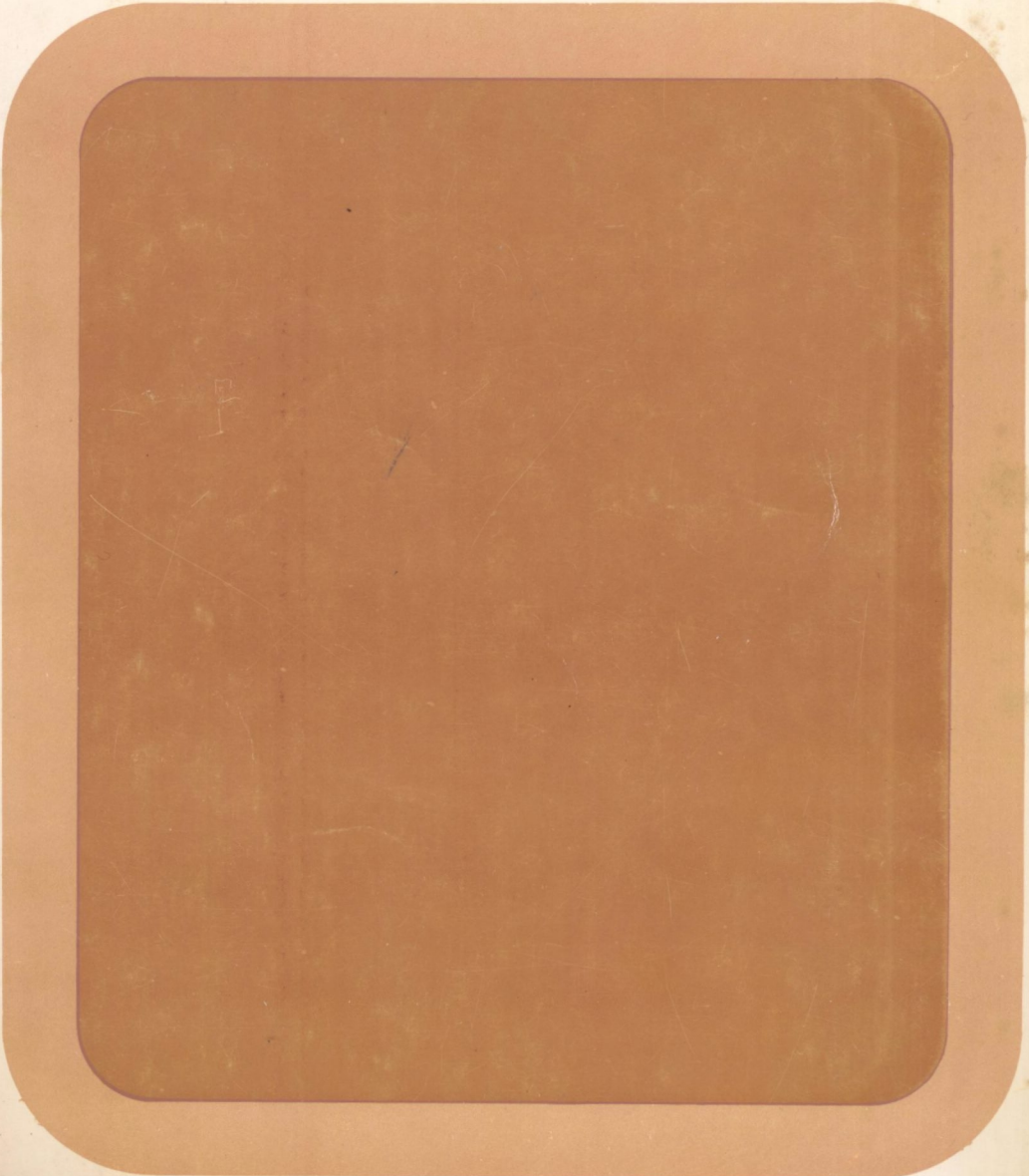
**İŞ İDARESİ, REKLÂMCILIK, PAZARLAMA KONULARINDA
BUGÜNE KADAR YAYINLANAN ESERLER :**

No. Eserin Adı	Yazarı	Çeviren	Yayın Tarihi
1 Çalışmanın İlimi Organizasyonu ve İŞ İDARESİ	Roland Caude	Süheyl Gürbaşkan	Mart 1971
2 "S.Y.R." Satış Yerinde Reklâm	Maurice Cohen	Süheyl Gürbaşkan	Nisan 1971
3 Satıştan Sonra Servis	J. Ziller	Taner Çelensü	Mayıs 1971
4 Piyasa İncelemeleri	Y. Fournis	Taner Çelensü	Haziran 1971
5 Endüstri ve Marketing	Nihat Güvenal	—	Temmuz 1971
6 Yöneticileri Yetiştirme Metodları	G. Berger	Süheyl Gürbaşkan	Ağustos 1971
7 Reklâm ve Rekabet	Jules Backman	Gürsan F. Şeyhun	Eylül 1971
8 Pazarlama Psikolojisi	Robert Toubeau	Süheyl Gürbaşkan	Ekim 1971
9 Yeni Mamül Tanıtımı	R. Leduc	Taner Çelensü	Kasım 1971
10 İşyerinde Yönetimin Denetlenmesi	M. R. Williams	Gürsan F. Şeyhun	Aralık 1971
11 Üretim Plânlaması	P.H. Lowe	Ayşenur Ökten	Ocak 1972
12 Kâr İçin Pazarlama	L. Hardy	Süheyl Gürbaşkan	Şubat 1972
13 Otomatikleşme Çağı	Leon Bagrit	Ayseli Usluata	Mart 1972
14 İşletme ve Yönetim	Philippe de Wott	Süheyl Gürbaşkan	Nisan 1972
15 Uzun Vâdeli Öngörü ve Strateji	Christophe Dupont	Süheyl Gürbaşkan	Mayıs 1972
16 Organizasyonların Gelişmesi	Pierre Morin	Süheyl Gürbaşkan	Haziran 1972
17 Satış Promosyonu Politikası	Maurice Cohen	Süheyl Gürbaşkan	Temmuz 1972
18 Elektronik Bilgi - İşlem	Peter C. Sanderson	Ayseli Usluata	Ağustos 1972

19	Satınalma ve İkmal Stratejisi	J. Danty - Lafrance	Süheyl Gürbaşkan	Eylül 1972
20	Halkla Münasebetler	C. Lougovoy	Süheyl Gürbaşkan	Ekim 1972
21	İşletmelerde Organizasyon	G. Pédraglio	Süheyl Gürbaşkan	Kasım 1972
22	Plânlı Pazarlama	Ralph Glasser	Ayseli Usluata	Aralık 1972
23	Yaratıcılık Nedir	P. Bessis - H. Jaqui	Süheyl Gürbaşkan	Ocak 1973
24	İş İdaresi Denetimi	Jean Meyer	Süheyl Gürbaşkan	Şubat 1973
25	Satış Görüşmeleri	Paul Lavaud	Süheyl Gürbaşkan	Mart 1973
26	Geleceğin Reklamcılığı	D. S. Cowan - R. W. Jones	Taner Çelensü	Nisan 1973
27	Mali Bünye Analizi	Yılmaz Karakoyunlu	—	Mayıs 1973
28	Televizyonun Etkileri	Halloran - Masson	Ayseli Usluata	Haziran 1973
29	Ücretlerin Saptanması ve Dengelenmesi	E. Krebs - P. Fadeuilhe	Süheyl Gürbaşkan	Temmuz 1973
30	Pazarlamada Yenilik Araştırmaları	Théodore Levitt	Süheyl Gürbaşkan	Ağustos 1973
31	Teşebbüslerde Gelişme Sorunları	Robert de Ravel	Süheyl Gürbaşkan	Eylül 1973
32	Televizyonun Gerçek Gücü	Norman Swallow	Ayseli Usluata	Ekim 1973
33	Türkiye'de Bankacılık	Teoman Yazgan	—	Kasım 1973
34	İşletmelerde Prodüktivite-Rantabilite İlişkileri	Münir Kutluata	—	Aralık 1973
35	Tüketim Psikolojisi	Michel Fustier	Süheyl Gürbaşkan	Ocak 1974
36	Sosyalist İsveç ve Hür Teşebbüs	Louis Armand	Süheyl Gürbaşkan	Şubat 1974
37	Avrupa Siyasal Birliği	Jean-Claude Masclet	Süheyl Gürbaşkan	Mart 1974
38	Kamu Oyu	Alfred Sauvy	Süheyl Gürbaşkan	Nisan 1975

Genel Satış ve Ödemeli İsteme Adresi :
İSTANBUL REKLÂM SİTESİ
Cağaloğlu - İstanbul

(Ekonomik Kalkınma) adlı bu eseri,
Lille Üniversitesi öğretim üyesi Pierre Maillet yazmış;
Av.Dr.Süheyl Gürbaşkan dilimize çevirmiştir.

Kitabın kapak ve formalar baskısı mayıs 1974'te
İSTANBUL REKLÂM ofset tesislerinde yapılmıştır.

